

ECONOMY & MARKETS

The Eurobank Research Bulletin

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα: μεγέθη, προκλήσεις και δυνητική συνεισφορά στην ανάπτυξη

Περίληψη Μελέτης

Η μελέτη παρουσιάζει τα βασικά μεγέθη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, σε συγκριτική ανάλυση με τις χώρες της ΕΕ-27, αναδεικνύοντας τις ελληνικές ιδιαιτερότητες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανώτατη εκπαίδευση στη χώρα μας. Ακολουθώς, επιχειρεί να εκτιμήσει τις δυνητικές θετικές επιδράσεις στο ΑΕΠ από την βελτίωση στο επίπεδο της παρεχόμενης γνώσης και της ερευνητικής δραστηριότητας των ελληνικών πανεπιστημίων, έτσι ώστε να προσεγγίσουν το επίπεδο χωρών με υψηλότερο επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και, συναρτήσει αυτών, από την προσέλκυση ξένων και επαναπατριζόμενων Ελλήνων φοιτητών και διδακτικού προσωπικού. Η μελέτη καταλήγει με προτάσεις πολιτικής.

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Το ελληνικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζει το υψηλότερο μέσο ποσοστό στην ΕΕ-27 όσον αφορά τη συμμετοχή των νέων στα πανεπιστήμια
- Ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών υπερ-οκταπλασιάστηκε μεταξύ 2001-2023 (στους 106,8 χιλ.) και των διδακτορικών σχεδόν τριπλασιάστηκε (στους 33,7 χιλ.)

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από υψηλή ζήτηση για σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και αντιστοίχως εύκολη πρόσβαση. Το ελληνικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζει το **υψηλότερο** μέσο ποσοστό στην ΕΕ-27 όσον αφορά τη συμμετοχή των νέων 20 ετών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: 55,7% έναντι μέσου όρου 33,1% στην ΕΕ-27 (μέσο ποσοστό 2013-2024). Την περίοδο 2001-2023, πάνω από 75,0 χιλ. πρωτοετείς φοιτητές κατ' έτος εισέρχονταν σε ιδρύματα του πανεπιστημιακού και του τεχνολογικού τομέα. Ο αριθμός των προπτυχιακών φοιτητών σε κανονικά εξάμηνα σπουδών σε πανεπιστημιακό και τεχνολογικό τομέα κυμαίνεται στους 300,0 χιλ. περίπου κατ' έτος (296,8 χιλ. το 2023). Παράλληλα, η άνοδος του αριθμού των αποφοίτων λυκείου που εισέρχονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συνοδεύτηκε από ακόμα ταχύτερη αύξηση του αριθμού των κατόχων βασικού πτυχίου που ακολούθησαν μεταπτυχιακές ή διδακτορικές σπουδές, ενδεικτικό ότι όλο και περισσότερα άτομα αναζητούν υψηλότερα

Συγγραφείς

Δρ. Τάσος Αναστασάτος
Επικεφαλής Οικονομολόγος Ομίλου
tanastasatos@eurobank.gr

Δρ. Κωνσταντίνος Πέππας
Ερευνητής Οικονομολόγος
kpeppas@eurobank.gr

ακαδημαϊκά προσόντα για να είναι πιο ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας. Ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών στον πανεπιστημιακό και τεχνολογικό τομέα υπερ-οκταπλασιάστηκε μεταξύ 2001 και 2023 (στους 106,8 χιλ.) και των διδακτορικών σχεδόν τριπλασιάστηκε (στους 33,7 χιλ.).

Η είσοδος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δείχνει να είναι ευχερέστερη αλλά ίσως και ελκυστικότερη για τις γυναίκες καθώς την περίοδο που εξετάζεται αποτελούν πάνω από τους μισούς πρωτοετείς φοιτητές και το 58,0% των μεταπτυχιακών φοιτητών στο σύνολο των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αντίθετα, στις διδακτορικές σπουδές πλειοψηφούν οι άνδρες, αν και το ποσοστό των γυναικών έχει αυξηθεί σημαντικά με το χρόνο (48,4% το 2023). Τα επιστημονικά πεδία που συγκεντρώνουν τους περισσότερους πρωτοετείς φοιτητές είναι τα πεδία των Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης, Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών και Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών, ενώ χαμηλά στη σχετική κατάταξη είναι τα πεδία των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Γεωργίας-Δασοκομίας-Αλιείας-Κτηνιατρικής και Υψηλεσιών. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της περιόδου 2001-2023, βαθμιαία περιορίστηκε σημαντικά το μερίδιο αυτών που επιλέγουν τα πεδία των Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών, με σημαντική αύξηση αυτών που κατευθύνονται στα πεδία Υγείας-Ευημερίας, Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών και Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών. Οι τάσεις αυτές αντανakλούν αντίστοιχες μεταβολές στην αγορά εργασίας.

Η εύκολη πρόσβαση στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συνοδεύτηκε και από τριπλασιασμό στον αριθμό των φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών οι οποίοι το 2023 ανέρχονταν στους 447,1 χιλ. (+3,0 φορές συγκριτικά με το 2001) στο σύνολο του πανεπιστημιακού και τεχνολογικού τομέα. Ως αποτέλεσμα, συνολικά την περίοδο 2001-2023, ο λόγος πρωτοετείς φοιτητές προς πτυχιούχοι κυμαίνεται στα επίπεδα του 1,5. Πλέον το θέμα των υπερήμερων φοιτητών έχει αντιμετωπιστεί με την καθιέρωση και εφαρμογή νόμου που, αφενός θέτει όρια στη διάρκεια των σπουδών, αφετέρου οδήγησε στην εκκαθάριση των φοιτητικών καταλόγων των ΑΕΙ με τη διαγραφή πλέον των 300,0 χιλ. μη ενεργών φοιτητών. Αλλά και ο αριθμός των πτυχιούχων στο σύνολο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει αυξηθεί κατά 56,1% (στους 57,3 χιλ. το 2023) ή διαφορετικά κάθε έτος αποφοιτούσαν 50,2 χιλ. άτομα κατά μέσο όρο, με αποτέλεσμα στο σύνολο της υπό εξέταση περιόδου ο συνολικός αριθμός τους να ξεπεράσει το 1,0 εκατ.

ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

- Η έρευνα PIAAC (2016) του ΟΟΣΑ που αφορά τους ενήλικους έδειξε ότι 19% των αποφοίτων του πανεπιστημίου είναι λειτουργικά αναλφάβητοι

Ωστόσο, η αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων δεν συνοδεύεται αναγκαστικά από άνοδο της ποιότητας των παρεχόμενων σπουδών: παλαιότερη έρευνα PIAAC του ΟΟΣΑ που αφορά τους ενήλικους, με στοιχεία έως και το 2015, έδειξε ότι 19% των αποφοίτων του πανεπιστημίου ήταν λειτουργικά αναλφάβητοι.

Είναι απορίας άξιον πώς είναι δυνατόν ένα εκπαιδευτικό σύστημα να χορηγεί πτυχία πανεπιστημίου σε ανθρώπους που αποτιμώνται ως λειτουργικά αναλφάβητοι. Παρόμοια αποτελέσματα έδειξε και η έρευνα PISA του ΟΟΣΑ για μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του 2022. Παράλληλα, ενώ άλλες χώρες βελτίωσαν το σύνολο των βασικών δεξιοτήτων του πληθυσμού κατά περίπου 30%-35% από τη δεκαετία του '50, στην Ελλάδα η αντίστοιχη βελτίωση ήταν μόλις 5%. Σε αντίθεση με ό,τι παρατηρείται σε άλλες χώρες, οι νέοι ηλικίας 25-34 ετών στην Ελλάδα έχουν περίπου ίδιες επιδόσεις στον εγγραμματοισμό

με τα άτομα ηλικίας 55-65 ετών παρά το γεγονός ότι το ποσοστό των πτυχιούχων έχει αυξηθεί εκθετικά. Αυτά τα ευρήματα εγείρουν τον προβληματισμό κατά πόσον η αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων επετεύχθη με το κόστος της χαλάρωσης των κριτηρίων εισδοχής και αποφοίτησης κι επομένως της χαμηλότερης ποιότητας των παρεχόμενων γνώσεων και ικανοτήτων, δηλαδή κατά πόσον υφίσταται **πληθωρισμός πτυχίων**. Οι προσμετρήσεις ποιότητας πιθανώς συνεισφέρουν και στην **έξοδο πολλών χιλιάδων νέων Ελλήνων κι Ελληνίδων στο εξωτερικό** για την διεξαγωγή προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών: το 2023 ήταν 37.658, περισσότεροι από το 2008, παρά την άνοδο των προσφερόμενων θέσεων σε ελληνικά ιδρύματα. **Αυτό κοστίζει στα νοικοκυριά και στην εθνική οικονομία τεράστια ποσά συναλλάγματος και, στο βαθμό που αρκετοί παραμένουν στο εξωτερικό, στερεί από την ελληνική οικονομία εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό και επιδεινώνει τις δυσμενείς προβολές εξέλιξης του πληθυσμού.**

ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Σύμφωνα με το CEDEFOP η Ελλάδα, το 2017 και το 2024, σημειώνει την τρίτη και τη δεύτερη χαμηλότερη επίδοση, αντίστοιχα, μεταξύ 31 χωρών στην αντιστοίχιση δεξιοτήτων με την αγορά εργασίας

Περαιτέρω, **οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις**, και ιδίως η εισαγωγή της Τεχνητής Νοημοσύνης (ΤΝ), **απαιτούν από την εκπαίδευση την προσαρμογή των προσφερόμενων γνωστικών αντικειμένων και των μεθόδων διδασκαλίας, στις νέες ανάγκες**, καθώς και μεγάλης έκτασης επανεκπαίδευση και κατάρτιση (reskilling & upskilling) του ανθρώπινου δυναμικού. Εάν το εκπαιδευτικό σύστημα επιτύχει γρήγορη και αποτελεσματική προσαρμογή, θα ακολουθήσει ταχεία ανάπτυξη της παραγωγικότητας και των εισοδημάτων. Εάν καθυστερήσει, η απόσταση από το κατά κεφαλήν εισόδημα των πρωτοπόρων χωρών θα αυξηθεί. Η ανάπτυξη, για να είναι βιώσιμη μακροχρόνια, πρέπει να βασίζεται σε άνοδο της παραγωγικότητας, το οποίο με τη σειρά του έχει ως κρισιμότερη προϋπόθεση την ύπαρξη ενός ανθρώπινου δυναμικού με υψηλές δεξιότητες και γνώσεις, αλλά και τα λεγόμενα *soft skills*: ικανότητα για συνεργασία, ενσυναίσθηση, προσαρμοστικότητα στις δυναμικές του εξωτερικού περιβάλλοντος. Το πανεπιστήμιο, όντας κρίσιμο τμήμα του συνολικού σχεδιασμού, πρέπει να εστιάσει στην προαγωγή της κριτικής ικανότητας και σκέψης και όχι στη στείρα αποστήθιση γνώσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με το CEDEFOP η Ελλάδα, το 2017 και το 2024, σημειώνει την τρίτη και τη δεύτερη χαμηλότερη επίδοση, **αντίστοιχα, μεταξύ 31 χωρών στον βαθμό στον οποίο οι δεξιότητες αντιστοιχίζονται αποτελεσματικά στην αγορά εργασίας**. Για να συνεισφέρει στην προσέλκυση καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού και τη δημιουργία εισοδημάτων, η τριτοβάθμια εκπαίδευση πρέπει να επενδύσει στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, να δημιουργήσει ένα οικοσύστημα γνώσης, έρευνας και καινοτομίας και να βελτιώσει τους δεσμούς της με την παραγωγική οικονομία. Αυτό αφορά εξίσου τα κρατικά και τα μη κρατικά ιδρύματα.

Εξίσου σημαντικό είναι το εύρημα ότι **η Ελλάδα την περίοδο 2008-2025 είχε το τέταρτο υψηλότερο ποσοστό (2^η το 2025) υπερ-ειδίκευσης (over-qualification rate)** μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27, το οποίο αφορά τους απασχολούμενους με τριτοβάθμια εκπαίδευση που εργάζονται σε χαμηλής ή μεσαίας ειδίκευσης επαγγέλματα. Αυτό μπορεί να ιδωθεί ως ένδειξη πληθωρισμού πτυχιούχων ή και ρηχότητας της παραγωγικής βάσης της χώρας που δεν δημιουργεί επαρκή αριθμό θέσεων υψηλότερης εξειδίκευσης, λόγω της κλίσης της προς τομείς χαμηλότερης γνώσης. Παρόμοια εικόνα μεγάλης αύξησης του αριθμού

των πτυχιούχων προκύπτει και από την εξέλιξη του αριθμού αποφοίτων μεταπτυχιακών και διδακτορικών προγραμμάτων σπουδών. Ο αριθμός των μεταπτυχιακών υπερ-εξαπλασιάστηκε (στους 26,9 χιλ. το 2023, 300 χιλ. στο σύνολο της περιόδου), ενώ ο αριθμός των διδακτόρων σχεδόν τριπλασιάστηκε (στους 2,4 χιλ. το 2023, 39 χιλ. στο σύνολο της περιόδου). Αντίθετα, το διδακτικό προσωπικό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης περιορίστηκε μεταξύ 2001 και 2023 κατά 12,5%. Η εικόνα αυτή προήλθε από τον περιορισμό κατά 40,0% την περίοδο της κρίσης 2009-2014 λόγω των περικοπών δαπανών, με τον κύριο όγκο να αφορά τη μείωση του διδακτικού προσωπικού με σύμβαση ορισμένου χρόνου.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

- Η Ελλάδα παρουσιάζει χαμηλές – αν και αυξανόμενες – δαπάνες στο σύνολο της εκπαίδευσης αλλά άνω του μέσου όρου της ΕΕ-27 στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η Ελλάδα παρουσιάζει μία από τις χαμηλότερες θέσεις στην ΕΕ-27 όσον αφορά τις δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ στο σύνολο της εκπαίδευσης αλλά υψηλότερες του μέσου όρου στις δαπάνες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με αμφότερα τα ποσοστά να αυξάνονται. Οι περισσότερες κατηγορίες δαπανών παρουσιάζουν αύξηση την περίοδο πριν την οικονομική κρίση, κατά τη διάρκεια της περιορίζονται και στην συνέχεια ακολουθούν και πάλι ανοδική πορεία. Άνω του 80% αφορούν δαπάνες αποζημίωσης εργαζομένων και δαπάνες ενδιάμεσης κατανάλωσης, ωστόσο την πενταετία 2020-2024 αυξήθηκαν σημαντικά οι επενδύσεις παγίων και ανήλθαν στο μισό περίπου των συνολικών δαπανών. Συνολικά, την περίοδο 2001-2024, οι δαπάνες για τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκαν, από 1,5% σε 2,7% του συνόλου των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης.

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Ο αριθμός των επιστημονικών δημοσιεύσεων όλων των φορέων αυξήθηκε σημαντικά
- Η ποιότητα των δημοσιεύσεων επίσης βελτιώθηκε
- Η θέση της Ελλάδας συγκριτικά με τις χώρες της ΕΕ-27 στη διεθνή ανταγωνιστικότητα της επιστημονικής/ερευνητικής ικανότητας επίσης βελτιώνεται
- Συγκριτικά με την ΕΕ-27, οι δαπάνες R&D ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι χαμηλότερες αλλά η μεταξύ τους απόσταση μειώνεται με την πάροδο του χρόνου

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2021, ο αριθμός των επιστημονικών δημοσιεύσεων όλων των φορέων της χώρας αυξήθηκε σημαντικά, με τις περισσότερες να προέρχονται από τα πανεπιστημιακά και τεχνολογικά ιδρύματα – όπου έχουν υπερ-τετραπλασιαστεί – ενώ μετά το 2013 υπερτερούν σε αριθμό οι δημοσιεύσεις με διεθνή συνεργασία. Η ποιότητα των δημοσιεύσεων επίσης βελτιώθηκε, όπως προκύπτει από τον αριθμό των αναφορών (αύξηση κατά 10,4 φορές), από το ποσοστό των δημοσιεύσεων που λαμβάνουν αναφορές(+22,3 π.μ.) και από τον δείκτη απήχησης, ο οποίος καταδεικνύει ότι οι δημοσιεύσεις των ελληνικών πανεπιστημίων έχουν πλέον μεγαλύτερη απήχηση από τον παγκόσμιο μέσο όρο, με την ταχύτερη αύξηση στις κατηγορίες των ανώτερων 1% και 5% δημοσιεύσεων με την υψηλότερη απήχηση. Υψηλότεροι δείκτες απήχησης εμφανίζονται στις Φυσικές Επιστήμες και στην Ιατρική-Επιστήμες υγείας. Η θέση της Ελλάδας συγκριτικά με τις χώρες της ΕΕ-27 στη διεθνή ανταγωνιστικότητα της επιστημονικής/ερευνητικής ικανότητας επίσης βελτιώνεται.

Οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης (R&D) στα πανεπιστήμια έχουν αυξηθεί σε απόλυτο ποσό και ως ποσοστό του ΑΕΠ, αν και το ποσοστό συμμετοχής τους στις συνολικές δαπάνες R&D της χώρας είναι μικρότερο από αυτό των επιχειρήσεων και περιορίζεται την περίοδο 2001-2024 (από 44,9% σε 25,4%). **Συγκριτικά με την ΕΕ-27, οι δαπάνες R&D στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι χαμηλότερες αλλά η μεταξύ τους απόσταση μειώνεται με την πάροδο του χρόνου.** Άνω του 80% των συνολικών δαπανών R&D στην τριτοβάθμια εκπαίδευση πραγματοποιείται από τα πανεπιστήμια και το 15% περίπου από πανεπιστημιακά νοσοκομεία και κλινικές, ενώ άνω του 90% αφορά τρέχουσες δαπάνες – κυρίως κόστος εργασίας. Πάνω από τις μισές δαπάνες R&D της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αφορούν δαπάνες βασικής έρευνας, το 37,0% περίπου δαπάνες εφαρμοσμένης έρευνας, ενώ οι μισές περίπου κατευθύνονται στα επιστημονικά πεδία της Μηχανικής-Τεχνολογίας (25,0%) και της Ιατρικής-Επιστημών υγείας (23,8%).

ΔΥΝΗΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Πολυδιάστατη και οικονομικά σημαντική επίδραση, άμεση αλλά και μακροχρόνια από τη συσσώρευση και διάχυση γνώσης

Η ψήφιση του Νόμου 5094/2024 με τον οποίο δίνεται η δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας στην Ελλάδα παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων αίρει μια ελληνική ιδιαιτερότητα και δημιουργεί προσδοκίες αύξησης της συνεισφοράς της ανώτατης εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, τα «κανάλια» μέσω των οποίων τα πανεπιστήμια επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη είναι: (α) το καταρτισμένο και υψηλών – συνήθως – δεξιοτήτων ανθρώπινο δυναμικό με το οποίο εφοδιάζουν την οικονομία τα πανεπιστήμια, (β) η παραγωγή και διάχυση των προϊόντων της καινοτομίας από τα πανεπιστήμια προς τις επιχειρήσεις και την κοινωνία, (γ) η στελέχωση και καλύτερη λειτουργία θεσμικών οργάνων με αποφοίτους πανεπιστημίων και (δ) η άμεση συνεισφορά στην εγχώρια ζήτηση, ήτοι οι κεφαλαιουχικές δαπάνες των ιδρυμάτων και η αυξημένη κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών από τους φοιτητές και το διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων. Ενώ η βιβλιογραφία τεκμηριώνει ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει **πολυδιάστατη και οικονομικά σημαντική επίδραση**, το μέγεθος και ο χρονικός ορίζοντας της επίδρασης διαφέρουν ανάλογα με το κανάλι μέσω του οποίου λειτουργεί. Οι **βραχυχρόνιες επιδράσεις**, που προκύπτουν από τις δαπάνες των ιδρυμάτων, εργαζομένων, φοιτητών και επισκεπτών, κινούνται στην περιοχή **του 1% έως 3% του ΑΕΠ** ή της περιφερειακής οικονομικής δραστηριότητας. Ωστόσο, **οι μεγαλύτερες και πιο διαρθρωτικές επιδράσεις** δεν προέρχονται από την κατανάλωση ή τις λειτουργικές δαπάνες, αλλά **από τη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου, την έρευνα, την καινοτομία και τη διάχυση γνώσης** με τις επιδράσεις να έχουν μακροχρόνιο χαρακτήρα.

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΟΦΕΛΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

- Μακροχρόνια αύξηση στο ΑΕΠ έως 10,8%-12,7% εάν η Ελλάδα προσεγγίσει σε ποιότητα τις χώρες με τα πιο ανεπτυγμένα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Δυνητική σωρευτική αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από €6,2 χιλ. έως €7,3 χιλ.

Η μελέτη πραγματοποιεί μία άσκηση προκειμένου να εκτιμηθούν τα δυνητικά οφέλη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται να διαπιστωθεί η επίδραση στο ΑΕΠ

ανά απασχολούμενο στη χώρα αν στο μακροχρόνιο διάστημα η Ελλάδα συγκλίνει – σε βασικές μεταβλητές – στα επίπεδα χωρών που έχουν πιο ανεπτυγμένο σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και επίπεδο επιστημονικής έρευνας. Οι εκτιμήσεις έδειξαν ότι τέτοια οφέλη υφίστανται. Μεταξύ των μεταβλητών, το υπόδειγμα περιλαμβάνει έναν δείκτη πολυπλοκότητας της έρευνας. Αυτός μπορεί να θεωρηθεί ως μία μεταβλητή-ομπρέλα που προσεγγίζει τις οικονομικές επιδράσεις από τη βελτίωση της ποιότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, περιλαμβανομένων των διαχύσεων γνώσης, βελτιώσεων στην παραγωγικότητα από το R&D, αλλά και από την προσέλκυση ξένων και παλιννοστούντων φοιτητών και πανεπιστημιακών, για το οποίο η βελτίωση της ποιότητας των πανεπιστημίων αποτελεί προϋπόθεση. **Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι εάν καταφέρει η Ελλάδα να προσεγγίσει σε ποιότητα τις κορυφαίες χώρες της λίστας με πιο ανεπτυγμένα συστήματα διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης, αυτό θα συνεπαγόταν μία μακροχρόνια αύξηση στο ΑΕΠ έως 10,8%-12,7% μέσω των διαχύσεων γνώσης.** Με βάση τα στοιχεία του ΑΕΠ και του αριθμού των απασχολούμενων στην Ελλάδα το έτος 2025, η αύξηση αυτή μεταφράζεται σε **δυναμική σωρευτική αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από €6,2 χιλ. έως €7,3 χιλ.** Η μισή από αυτή την άνοδο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του υποδείγματος, μπορεί να επιτευχθεί εντός 3 έως 5 ετών. Οφέλη υπάρχουν και για μικρότερα επίπεδα προόδου. Επιπλέον, μια αύξηση κατά 1% του λόγου του αριθμού των καθηγητών προς τους φοιτητές συνδέεται μακροχρόνια με μία μέση δυναμική αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο που κυμαίνεται από 0,11% έως 0,38%.

ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΞΕΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

- Οι βέλτιστες διεθνείς πρακτικές καταδεικνύουν ότι η προσέλκυση ξένων φοιτητών απαιτεί βελτίωση των παραμέτρων ποιότητας μέσω ενός συνεκτικού πλαισίου πολιτικών
- Δεδομένης της δημογραφικής γήρανσης, η προσέλκυση ξένων φοιτητών και η μείωση της εκροής Ελλήνων στο εξωτερικό είναι μονόδρομος για να μην μικρύνουν τα ελληνικά Πανεπιστήμια
- Φιλόδοξος αλλά ρεαλιστικός στόχος: 100.000 ξένοι ή παλιννοστούντες φοιτητές στα ελληνικά πανεπιστήμια, από 25.000 σήμερα. Μόνο η άμεση συνεισφορά στο ΑΕΠ θα ήταν περίπου €1,0 δισ. ετησίως

Η μελέτη παρουσιάζει βέλτιστες διεθνείς πρακτικές από χώρες τα εκπαιδευτικά συστήματα των οποίων επέτυχαν αξιόλογη προσέλκυση ξένων φοιτητών. Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι η δημιουργία ενός συστήματος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που θα αποτελεί πόλο έλξης ξένων φοιτητών δεν είναι αποτέλεσμα ενός μόνο μέτρου, αλλά ενός **συνεκτικού πλαισίου πολιτικών** που συνδυάζει θεσμική σταθερότητα, ποιότητα, διεθνοποίηση, αγγλόφωνα προγράμματα σπουδών, οικονομικά κίνητρα και οργανωμένη πληροφόρηση προς τους φοιτητές. Ειδική αναφορά γίνεται στην Κύπρο και την Ολλανδία. Η Κύπρος ενδιαφέρει για άντληση διδαγμάτων λόγω της πολιτισμικής και γεωγραφικής γειτνίασης, καθώς και του γεγονότος ότι αποτελεί προορισμό για πολλούς Έλληνες φοιτητές. Ωστόσο, η Ολλανδία αποτελεί ίσως καταλληλότερο μοντέλο για μελέτη και μεταφορά στην ελληνική πραγματικότητα, καθότι αποτελεί μία χώρα παρόμοιου μεγέθους με την Ελλάδα κι επέτυχε μία τεράστια αύξηση των ξένων φοιτητών υψηλού επιπέδου με διασπορά ανά εθνικότητα σημαντικά μεγαλύτερη συγκριτικά με την Κύπρο, παρότι δεν είναι μία χώρα με επίσημη γλώσσα τα αγγλικά, τα οποία είναι η *lingua franca* της οικονομίας και της εκπαίδευσης. Ορισμένα χαρακτηριστικά του ολλανδικού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που το καθιστούν ελκυστικό σε ξένους φοιτητές είναι η πληθώρα επιλογών (πέντε κατηγορίες εκπαιδευτικών ιδρυμάτων), τα προγράμματα σπουδών στην αγγλική γλώσσα και η διαπίστευση από ανεξάρτητο φορέα

διασφάλισης ποιότητας. Επιπλέον, τα προγράμματα σπουδών έχουν ελκυστικά διδάκτρα για φοιτητές εντός ΕΕ/ΕΟΧ, υπάρχει δυνατότητα χορήγησης υποτροφιών, και διαδικτυακή πύλη παρέχει χρήσιμες πληροφορίες στον υποψήφιο φοιτητή για τη διαβίωσή του στη χώρα. Για την Ελλάδα, το βασικό δίδαγμα είναι ότι η ενίσχυση της διεθνούς ελκυστικότητας των πανεπιστημίων της προϋποθέτει, όχι απλώς την ίδρυση νέων δομών, αλλά κυρίως ένα σταθερό θεσμικό περιβάλλον, περισσότερα αγγλόφωνα προγράμματα σπουδών, στοχευμένες υποτροφίες, σαφή και διαφανή κριτήρια εισδοχής, βελτιωμένες φοιτητικές υπηρεσίες και μια συνολική στρατηγική που θα συνδέει την τριτοβάθμια εκπαίδευση με την οικονομία, την έρευνα και τη διεθνή εικόνα της χώρας.

Ένας φιλόδοξος αλλά ρεαλιστικός στόχος που θα μπορούσε να θέσει η Ελλάδα είναι να επιτύχει, εφαρμόζοντας τις κατάλληλες πολιτικές, παρόμοιους ρυθμούς αύξησης ξένων φοιτητών με την Ολλανδία. Σήμερα στην Ελλάδα φοιτούν περίπου 25.000 ξένοι φοιτητές. Επομένως, ο ποσοτικός στόχος θα είναι στο τέλος της περιόδου εφαρμογής, η Ελλάδα να έχει **100.000 ξένους ή παλιννοστούντες φοιτητές. Μόνο η άμεση συνεισφορά στο ΑΕΠ από την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου θα ήταν περίπου €1,0 δισ. ανά έτος, ενώ, όπως έδειξε η οικονομετρική εκτίμηση της μελέτης, υπάρχουν και έμμεσα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, άρα το τελικό όφελος είναι μεγαλύτερο.**

Προϋπόθεση για να συμβεί κάτι τέτοιο είναι η βελτίωση του επιπέδου των πανεπιστημίων, των πανεπιστημιακών υποδομών και των εν γένει παροχών προς τους ξένους φοιτητές στα επίπεδα της Ολλανδίας. Η αύξηση του αριθμού των ξένων φοιτητών και ακαδημαϊκών θα μπορούσε με τη σειρά της να συμβάλει στην περαιτέρω βελτίωση του ερευνητικού περιβάλλοντος και διεθνών συνεργασιών των πανεπιστημίων, δημιουργώντας έτσι έναν ενάρετο κύκλο και αυξάνοντας περαιτέρω την συνεισφορά στην ανάπτυξη.

Το μήνυμα των εμπειρικών εκτιμήσεων είναι ότι **η σύγκλιση στις παραμέτρους ποιότητας με τα δεδομένα των πιο ανεπτυγμένων εκπαιδευτικά χωρών** (με παράλληλη διατήρηση του κόστους σπουδών σε ανταγωνιστικά επίπεδα) θεωρείται **αναγκαία συνθήκη ώστε να προσελκυστεί στην χώρα ικανός αριθμός ξένων φοιτητών και – παλιννοστούντων ή ξένων – ακαδημαϊκών** και να υλοποιηθεί η θετική επίδραση στα εισοδήματα. Η απλή ύπαρξη θέσεων φοίτησης δεν επαρκεί, όπως έχει δείξει η μέχρι τώρα εμπειρία, καθώς η συνθήκη αυτή πληρούται ήδη αλλά η μέχρι σήμερα επιτυχία σε αυτόν τον σκοπό έχει υπάρξει μικρή: το 2024, το ποσοστό των ξένων φοιτητών επί του συνόλου των φοιτητών στα ελληνικά πανεπιστήμια ήταν το χαμηλότερο στην ΕΕ-27, μόλις 2,6%, έναντι μέσου όρου 9,1% στην ΕΕ-27 και 21,6% στην Κύπρο.

Κατά τούτο, εάν τα μη κρατικά ιδρύματα περιοριστούν σε ένα ρόλο απορρόφησης των φοιτητών που δεν κατάφεραν να εισέλθουν στη σχολή της προτίμησής τους στις πανελλαδικές εξετάσεις, το όφελος στην ανάπτυξη θα είναι μικρό. Επιπλέον, δεδομένης της δημογραφικής γήρανσης, εφόσον τα ελληνικά Πανεπιστήμια επιθυμούν να διατηρήσουν τους σημερινούς αριθμούς φοιτητών αλλά με έναν τρόπο ο οποίος είναι συμβατός με κριτήρια ποιότητας, **η προσέλκυση ξένων φοιτητών και η μείωση της διαρροής Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό είναι μονόδρομος.** Οι διεθνείς γεωπολιτικές εξελίξεις, καθώς και οι ανακατατάξεις στα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών, παρέχουν μία ευκαιρία προσέλκυσης ταλέντου, ακαδημαϊκών και φοιτητών.

Τα οφέλη περιλαμβάνουν, πέραν της εγχώριας ζήτησης και της διάχυσης τεχνολογίας, την πιθανή παραμονή κάποιων εξ αυτών των καταρτισμένων ανθρώπων στη χώρα και μετά τη λήξη των σπουδών τους,

ένα άυλο κεφάλαιο διεθνούς επιρροής από την δημιουργία ενός πανεπιστημιακού οικοσυστήματος με διεθνή φήμη και αποφοίτων του σε θέσεις ευθύνης, καθώς και την διευκόλυνση εισόδου της ελληνικής οικονομίας σε ένα μονοπάτι εξειδικεύσεων υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και πιο διατηρήσιμης μακροχρόνια ανάπτυξης. Όχι λιγότερο σημαντικό, **ο ανταγωνισμός με τα δημόσια ιδρύματα θα μπορούσε να ανεβάσει το επίπεδο σπουδών και σε αυτά**. Αν και κάποια περιφερειακά ΑΕΙ που και προηγουμένως δεν κάλυπταν όλες τις προσφερόμενες θέσεις θα αναγκαστούν να προβούν σε σημαντικές **αναδιαρθρώσεις**, εν συνόλω όμως η αποτελεσματικότητα του ελληνικού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αυξηθεί, τόσο σε όρους αποτελεσματικότητας κόστους, όσο και ως προς την παραγωγή και διάχυση γνώσης.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η μελέτη καταλήγει παρουσιάζοντας κάποιες ενδεικτικές **προτάσεις πολιτικής**, είτε σε επίπεδο κεντρικής διοίκησης είτε σε επίπεδο εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ανώτατη εκπαίδευση αλλά και για τη μεγιστοποίηση της συνεισφοράς των πανεπιστημίων στην οικονομική ανάπτυξη:

- Με δεδομένα ότι (α) η Ελλάδα έχει ήδη το υψηλότερο ποσοστό υποψηφίων που εισέρχονται στα πανεπιστήμια μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27 και τις επιπτώσεις που αυτός ο πληθωρισμός έχει στην ποιότητα της παρεχόμενης γνώσης και (β) την επερχόμενη δημογραφική γήρανση που θα μειώσει περαιτέρω τον αριθμό των υποψηφίων, επιβάλλεται **εξορθολογισμός του συστήματος σε όρους γενικού αριθμού εισακτέων κρατικών και μη κρατικών**), ώστε να προσεγγίσει τα ποσοστά της ΕΕ-27, καθώς και των διαδικασιών αξιολόγησης.
- **Εξορθολογισμός του αριθμού εισακτέων σε τομείς για τους οποίους δεν υπάρχει επαρκής ζήτηση**, ώστε να αντιμετωπιστούν φαινόμενα υποαπασχόλησης, ετεροαπασχόλησης και ιδρυμάτων που δεν προσελκύουν υποψηφίους. Εάν κάποιοι λιγότερο επιθυμητοί από Έλληνες υποψήφιους τομείς σχετίζονται με συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας (π.χ. πρωτογενής τομέας, ναυτιλία, τουρισμός, κλασσικές σπουδές), προϋπόθεση διατήρησης των σημερινών αριθμών αποτελεί η βελτίωση του επιπέδου των παρεχόμενων σπουδών και η μεγαλύτερη προσφορά προγραμμάτων στην αγγλική γλώσσα ώστε να προσελκύσουν ξένους φοιτητές. Παράλληλα, απαιτείται η **ενίσχυση των αριθμών σε τομείς που συνάδουν με τις ανάγκες του νέου προτύπου της οικονομίας** αλλά και την έλευση της Τεχνητής Νοημοσύνης (π.χ. χρήση και βαθμονόμηση τεχνητής νοημοσύνης, διαχείριση μεγάλων δεδομένων, cloud computing, κυβερνοασφάλεια, προηγμένη μεταποίηση, συστήματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και κυκλικής οικονομίας), καθώς και απόκτηση soft skills.
- **Μετατόπιση μέρους της ζήτησης για σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προς την τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση**. Επανασχεδιασμός του μαθήματος του σχολικού-επαγγελματικού προσανατολισμού ώστε οι μαθητές να λαμβάνουν επικαιροποιημένη – σε ετήσια βάση – πληροφόρηση για τις τάσεις που διαμορφώνονται στο σύνολο της αγοράς εργασίας μέσω των διαθέσιμων θεσμών (Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών στην Αγορά Εργασίας, CEDEFOP).
- **Εξορθολογισμός του τομέα των μεταπτυχιακών σπουδών** για την καλύτερη αντιστοίχιση με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας αλλά και την ενίσχυση της – βασικής κι εφαρμοσμένης – έρευνας.

- **Προώθηση χρηματοδότησης** – τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από το δημόσιο τομέα – **της έρευνας και ανάπτυξης (R&D)** και συντονισμένη προσπάθεια περαιτέρω ενίσχυσης των συνεργασιών μεταξύ ιδρυμάτων και επιχειρήσεων, τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας.
- **Να τεθεί ο στόχος ο αριθμός των ξένων φοιτητών να φθάσει τους 100.000.** Πολιτικές που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην επίτευξη αυτού του στόχου περιλαμβάνουν: χρηματοδοτήσεις επί τη βάσει ανόδου της θέσης των πανεπιστημίων στις διεθνείς αξιολογήσεις μεταξύ των κορυφαίων 500 παγκοσμίως, ενθάρρυνση συνεργασιών με αναγνωρισμένα διεθνή ιδρύματα, δημιουργία περισσότερων προγραμμάτων στα αγγλικά για την άρση των γλωσσικών εμποδίων, κτήση διεθνώς αναγνωρισμένων πιστοποιήσεων, διεθνής εκστρατεία επικοινωνίας με αναβάθμιση της πρωτοβουλίας “Study in Greece” που να επισημαίνει τα πλεονεκτήματα των σπουδών στην Ελλάδα (ασφάλεια, πολιτισμός, ποιότητα ζωής, ευκαιρίες σταδιοδρομίας, προσιτή τιμή), τόσο με παραδοσιακά μέσα όσο και ψηφιακές πλατφόρμες και influencers, διευκόλυνση Εισόδου και Παραμονής φοιτητών και ακαδημαϊκού προσωπικού (ιδίως για επιλεγμένα κοινά με χαρακτηριστικά ενσωματωσιμότητας, π.χ. ομογενείς, φοιτητές από τα Βαλκάνια και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη), υπηρεσίες βελτίωσης της φοιτητικής εμπειρίας.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	13
2. Εξέλιξη βασικών μεγεθών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.....	18
2.1. Εισαγωγή	18
2.2. Γενικά περί τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	19
2.3. Ανάλυση δεδομένων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	20
2.4. Ανάλυση δεδομένων τεχνολογικής εκπαίδευσης	30
2.5. Σύγκριση δεδομένων εκπαίδευσης μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης-27	33
3. Χρηματοδότηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.....	38
3.1. Εισαγωγή	38
3.2. Ανάλυση χρηματοδότησης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	38
4. Ερευνητικό έργο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.....	43
4.1. Εισαγωγή	43
4.2. Ανάλυση δεδομένων δημοσιεύσεων.....	43
4.3. Ανάλυση δεδομένων έρευνας και ανάπτυξης.....	47
5. Επιδράσεις από την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Ελλάδα.....	51
5.1. Εισαγωγή	51
5.2. Βιβλιογραφία σχετική με τον οικονομικό αντίκτυπο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην οικονομία.....	53
5.3. Εμπειρική εκτίμηση του οικονομικού αντίκτυπου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα.....	58
6. Βέλτιστες διεθνείς πρακτικές για την προσέλκυση ξένων φοιτητών.....	64
6.1. Το μοντέλο της Κύπρου	64
6.2. Το μοντέλο της Ολλανδίας.....	67
6.3. Άλλες χώρες που πέτυχαν αύξηση στον αριθμό ξένων φοιτητών	70
6.4. Αριθμητικός στόχος για την Ελλάδα	71
7. Προκλήσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση	73
Βιβλιογραφία.....	80

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1.1: Εξέλιξη ποσοστού ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης (2001-2025).....	14
Διάγραμμα 1.2: Δείκτης αντιστοίχισης δεξιοτήτων (2017 και 2024)	16
Διάγραμμα 1.3: Εξέλιξη αριθμού Ελλήνων φοιτητών που σπουδάζουν στο εξωτερικό (1998-2023)	17
Διάγραμμα 2.1: Εξέλιξη αριθμού ιδρυμάτων, σχολών και τμημάτων πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023).....	21
Διάγραμμα 2.2: Εξέλιξη αριθμού προπτυχιακών φοιτητών κανονικών εξαμήνων, πρωτοετών φοιτητών και προπτυχιακών φοιτητών πέραν κανονικών εξαμήνων πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023).....	22
Διάγραμμα 2.3: Κατανομή προπτυχιακών φοιτητών κανονικών εξαμήνων σπουδών πανεπιστημιακού τομέα ανά γνωστικό πεδίο (2001 και 2023).....	23

Διάγραμμα 2.4: Κατανομή πρωτοετών φοιτητών πανεπιστημιακού τομέα ανά γνωστικό πεδίο (2001 και 2023).....	24
Διάγραμμα 2.5: Κατανομή προπτυχιακών φοιτητών πέραν κανονικών εξαμήνων σπουδών πανεπιστημιακού τομέα ανά γνωστικό πεδίο (2001 και 2023).....	25
Διάγραμμα 2.6: Εξέλιξη αριθμού πτυχιούχων και λόγων φοιτητές κανονικών εξαμήνων/πτυχιούχοι και πρωτοετείς φοιτητές/πτυχιούχοι, πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023).....	26
Διάγραμμα 2.7: Εξέλιξη αριθμού φοιτητών M.Sc. και πτυχιούχων M.Sc. πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023).....	27
Διάγραμμα 2.8: Εξέλιξη αριθμού υποψηφίων διδασκόντων και διδασκόντων πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023).....	27
Διάγραμμα 2.9: Εξέλιξη διδακτικού προσωπικού στον πανεπιστημιακό τομέα, κατά κατηγορία προσωπικού (2001-2023).....	28
Διάγραμμα 2.10: Εξέλιξη λόγου φοιτητές/διδασκτικό ερευνητικό προσωπικό πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023).....	29
Διάγραμμα 2.11: Εξέλιξη λόγου φοιτητές/διδάσκοντες και πληθυσμού/διδάσκοντες πανεπιστημιακού τομέα σε Ελλάδα και ΕΕ-27 (2013-2021).....	30
Διάγραμμα 2.12: Εξέλιξη αριθμού ιδρυμάτων, σχολών και τμημάτων τεχνολογικού τομέα (2001-2023).....	31
Διάγραμμα 2.13: Εξέλιξη αριθμού σπουδαστών κανονικών εξαμήνων, πρωτοετών σπουδαστών, σπουδαστών πέραν κανονικών εξαμήνων και πτυχιούχων τεχνολογικού τομέα (2001-2023) ..	32
Διάγραμμα 2.14: Εξέλιξη αριθμού μεταπτυχιακών φοιτητών και πτυχιούχων Master τεχνολογικού τομέα (2005-2017).....	32
Διάγραμμα 2.15: Μέσο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 20 ετών εγγεγραμμένων σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε προπτυχιακά προγράμματα (2013-2024).....	34
Διάγραμμα 2.16: Μέσο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 23-39 ετών νεοεισερχόμενων σε μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών και ηλικίας 25-34 ετών νεοεισερχόμενων σε διδακτορικά προγράμματα σπουδών (2016-2024).....	35
Διάγραμμα 2.17: Αριθμός ανά 1.000 κατοίκους, αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικίας 20-29 ετών, στους κλάδους θετικών επιστημών, μαθηματικών, μηχανικής, μεταποίησης και κατασκευών (μέσος όρος 2016-2024).....	37
Διάγραμμα 3.1: Εξέλιξη δαπανών Γενικής Κυβέρνησης, συνόλου Εκπαίδευσης και συνόλου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μερίδιο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο σύνολο των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης και του συνόλου της Εκπαίδευσης (2001-2024).....	40
Διάγραμμα 3.2: Συνολική δαπάνη συνόλου εκπαίδευσης και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ-27 (μέσος όρος περιόδου 2001-2024).....	41
Διάγραμμα 3.3: Δαπάνες αποζημίωσης εργαζομένων, ενδιάμεσης κατανάλωσης και ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ως ποσοστό του ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ-27 (μέσος όρος περιόδου 2001-2024).....	42
Διάγραμμα 4.1: Εξέλιξη συνόλου δημοσιεύσεων, δημοσιεύσεων πανεπιστημίων και ΤΕΙ, δημοσιεύσεων με πανεπιστημίων και ΤΕΙ με ελληνικές και διεθνείς συνεργασίες (2000-2021).....	44
Διάγραμμα 4.2: Εξέλιξη αριθμού αναφορών και ποσοστού δημοσιεύσεων που λαμβάνουν αναφορές σε πανεπιστήμια (2000-2021) και ΤΕΙ (2000-2014), ανά πενταετία.....	45
Διάγραμμα 4.3: Σχετικός δείκτης απήχησης δημοσιεύσεων πανεπιστημίων και ΤΕΙ (2006-2010, 2010-2014, 2017-2021).....	45
Διάγραμμα 4.4: Δείκτης ποσοστού επιστημονικών δημοσιεύσεων που ανήκουν στο ανώτερο 10% των πιο αναφερόμενων παγκοσμίως (αριστερά) και δείκτης αριθμού διεθνών επιστημονικών συν-δημοσιεύσεων ανά εκατομμύριο κατοίκους (δεξιά).....	47

Διάγραμμα 4.5: Κατανομή συνολικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης κατά κλάδο σε Ελλάδα και ΕΕ-27 (μέσο ποσοστό 2001-2024)	48
Διάγραμμα 4.6: Εξέλιξη δαπανών έρευνας και ανάπτυξης ως ποσοστό του ΑΕΠ (2000-2024)	49
Διάγραμμα 6.1: Εξέλιξη συνόλου φοιτητών και αριθμός πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην Κύπρο (2007-2023)	67
Διάγραμμα 6.2: Εξέλιξη συνόλου φοιτητών σε ερευνητικά πανεπιστήμια (WO) και πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών (HBO) και αριθμού ξένων φοιτητών (2007-2025)	69

Πίνακες

Πίνακας 2.1: Επιστημονικά πεδία κατά τη διεθνή τυποποιημένη ταξινόμηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ISCED field	18
Πίνακας 2.2: Κατανομή νεοεισερχόμενων προπτυχιακών, μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψηφίων διδασκόντων κατά τη διεθνή τυποποιημένη ταξινόμηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ISCED field (μέσος όρος 2016-2024)	36
Πίνακας 3.1: Εξέλιξη δαπανών Γενικής Κυβέρνησης για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, κατά κατηγορία δαπανών (2001-2024)	39
Πίνακας 4.1: Αριθμός και ποσοστό δημοσιεύσεων με υψηλή απήχηση (2010-2014, 2017-2021)	46
Πίνακας 4.2: Σχετικός δείκτης απήχησης πανεπιστημίων και ΤΕΙ ανά γνωστικό πεδίο (2006-2010, 2010-2014, 2017-2021)	46
Πίνακας 4.3: Κατανομή συνολικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά κατηγορία δαπάνης, τύπο δαπάνης και επιστημονικό πεδίο (2001-2023)	49
Πίνακας 4.4: Κατανομή προσωπικού έρευνας και ανάπτυξης στην Ελλάδα κατά φορέα και επαγγελματική θέση (2001-2023)	50
Πίνακας 5.1: Έλεγχος στασιμότητας σειρών	61
Πίνακας 5.2: Αποτελέσματα εκτιμήσεων	61

1. Εισαγωγή

Η εγκύκλια εκπαίδευση αποτελεί έναν θεσμό κομβικής σημασίας, όχι μόνο για την πνευματική εξέλιξη, αλλά και για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Πλήθος μελετών για πολλές χώρες έχει αναδείξει το ρόλο της εκπαίδευσης εν γένει στην κοινωνική κινητικότητα (π.χ. Goldin & Katz, 2008), στη βελτίωση της παραγωγικότητας (π.χ. Psacharopoulos, 1994) και στην οικονομική ανάπτυξη (π.χ. Azariadis & Drazen, 1990 και Psacharopoulos 1984). Ειδικότερα η ανώτατη εκπαίδευση, βελτιώνει τις γνώσεις και τις δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού, δηλαδή οδηγεί στην δημιουργία άυλου ανθρώπινου κεφαλαίου. Επιπλέον, η έρευνα, η εξωστρέφεια των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και η αλληλεπίδρασή τους με τις επιχειρήσεις προάγουν την παραγωγή γνώσης και καινοτομίας και τη διάχυσή τους στην οικονομία με αποτέλεσμα την ενίσχυση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας και άρα των οικονομικών προοπτικών μιας χώρας. Ωστόσο, οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις των τελευταίων ετών και ιδίως οι πλατφόρμες επικοινωνιών και η τεχνητή νοημοσύνη, επιδρούν μετασχηματιστικά στον τρόπο λειτουργίας των πανεπιστημίων: νέα αντικείμενα, νέες μορφές εκπαίδευσης και εργαλεία αναπτύσσονται, η τεχνολογική πρόοδος επιταχύνεται αλλά και εντείνεται ο παγκόσμιος ανταγωνισμός για προσέλκυση υψηλότερου επιπέδου φοιτητών και ερευνητών.

Η ιστορία του νέου ελληνικού Κράτους είναι συνυφασμένη με την προσπάθεια για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Από τη σύσταση ακόμα του ελληνικού Κράτους, μία από τις πρώτες φροντίδες του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια ήταν η ίδρυση του «Ορφανοτροφείου» (1829) στην Αίγινα, στο οποίο ενσωματώθηκαν αλληλοδιδασκτικά και χειροτεχνικά σχολεία (ξυλουργείο, σιδηρουργείο, τυπογραφείο κ.ά.) καθώς και του «Πρότυπου Σχολείου» από το οποίο θα αποφοιτούσαν δάσκαλοι για τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Επιπλέον, ίδρυσε το «Κεντρικό Σχολείο» οι απόφοιτοι του οποίου θα ακολουθούσαν ανώτερες σπουδές, ενώ λειτούργησαν επίσης η «Εκκλησιαστική Σχολή» στον Πόρο, η «Γεωργική Σχολή» στην Τίρυνθα και το «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο» στο Ναύπλιο.¹ Ωστόσο ο Καποδίστριας δεν προχώρησε στην ίδρυση πανεπιστημίου καθώς θεωρούσε ότι η χώρα δεν είχε την οικονομική δυνατότητα για τη σύσταση και λειτουργία του ενώ παράλληλα υπήρχε έλλειψη κατάλληλου διδακτικού προσωπικού. Η ίδρυση πανεπιστημίου πραγματοποιήθηκε τελικά από το βασιλιά Όθωνα ο οποίος με την έκδοση διατάγματος² ίδρυσε στην Αθήνα το «Οθωνικό Πανεπιστήμιο»,³ το οποίο αποτελούνταν από τέσσερις σχολές, την Θεολογική, την Ιατρική, των Νομικών Επιστημών και τη Φιλοσοφική, ενώ από το 1843 λειτούργησε και η Φαρμακευτική Σχολή. Την περίοδο 1837-1842 το «Οθωνικό Πανεπιστήμιο» είχε 60 φοιτητές και συνολικά 30 καθηγητές⁴ – όλοι άνδρες – ενώ το 1890 καταγράφεται η πρώτη φοιτήτρια (στη Φιλοσοφική Σχολή).

Παρά την ίδρυση σχολείων και πανεπιστημίου από τα πρώτα έτη ύπαρξης του ελληνικού Κράτους, το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού παρέμεινε χαμηλό για αρκετά χρόνια, καθώς το 1861 κάτω από 20% των κατοίκων ήταν εγγράμματοι, ενώ το 1870 μόνο το 29% των ανδρών και το 6% των γυναικών. Περίπου 40 έτη αργότερα (1907) το επίπεδο εκπαίδευσης είχε βελτιωθεί καθώς το ποσοστό εγγραμματοσμού (literacy rate) ανήλθε στο 50% στους άνδρες και στο 17% για τις γυναίκες, ενώ μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950 είχε ξεπεράσει το 60% στο σύνολο του πληθυσμού (Benos et. al 2021, 2024). Σύμφωνα με το δείκτη ανθρώπινου κεφαλαίου του πανεπιστημίου Groningen που καλύπτει την περίοδο 1950-2023, αν και η Ελλάδα παρουσιάζει

¹ Το «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο» είναι ο πρόγονος της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων, και συστάθηκε την 1^η Ιουλίου 1828. Είχε τρεις τάξεις. Η τρίτη (κατώτερη) και η δεύτερη τάξη παρέιχαν γνώσεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά το μάθημα της Παραστατικής Γεωμετρίας στο δεύτερο έτος εισήγαγε τον μαθητή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, η διδασκαλία των μαθημάτων της Μαθηματικής Μηχανικής και του Πυροβολικού στην πρώτη (μεγαλύτερη) τάξη καθιστούσε το περιεχόμενο της εκπαίδευσης τριτοβάθμιο. Θεωρείται το πρώτο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

² Διάταγμα Αριθ. 16 με ημερομηνία 24 Απριλίου 1837.

³ Το σημερινό Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

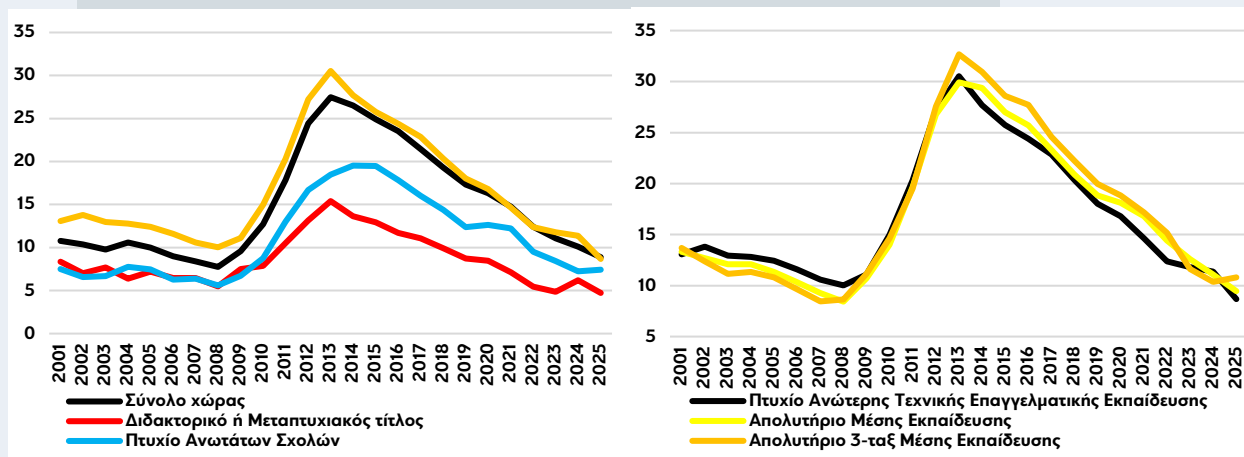
⁴ 15 τακτικοί καθηγητές, 6 έκτακτοι, 9 επίτιμοι (βλ. «Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, 1930» σελ. 439-440).

σημαντική βελτίωση στο επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου της, διαχρονικά υστερεί συγκριτικά με τις περισσότερες χώρες της ΕΕ-27, της ΕΖ-20 και του ΟΟΣΑ.⁵

Κατά την πορεία όλων αυτών των ετών, η ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα επεκτάθηκε σημαντικά καθώς ιδρύθηκαν πλήθος πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, σχολών και τμημάτων, όχι μόνο εντός των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας αλλά και στην περιφέρεια. Η συγκεκριμένη επέκταση είχε σαν αποτέλεσμα η Ελλάδα την περίοδο 2013-2024 να παρουσιάζει το υψηλότερο μέσο ποσοστό στην ΕΕ-27 όσον αφορά τη συμμετοχή των νέων 20 ετών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: 56,9% έναντι μέσου όρου 32,5% στην ΕΕ-27 (μέσο ποσοστό 2013-2024).

Το υψηλό ποσοστό συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι θεωρητικά μία θετική εξέλιξη, καθώς αυξάνει το γενικό επίπεδο εγγραμματισμού στον πληθυσμό. Επιπλέον, σε αμιγώς οικονομικούς όρους, η ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχει συνήθως στους αποφοίτους της περισσότερες δυνατότητες απασχόλησης και μεγαλύτερη εργασιακή σταθερότητα. Ως προς αυτό, σημειώνεται ότι τα ποσοστά ανεργίας των κατόχων βασικού πτυχίου του πανεπιστημιακού τομέα είναι χαμηλότερα του εθνικού ποσοστού ανεργίας, ενώ οι κάτοχοι μεταπτυχιακού και διδακτορικού τίτλου σπουδών παρουσιάζουν τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας. Παράλληλα, μετά το 2011, οι κάτοχοι πτυχίου Ανώτερης Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας συγκριτικά με τα άτομα που έχουν χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Διάγραμμα 1.1).

Διάγραμμα 1.1: Εξέλιξη ποσοστού ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης (2001-2025)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ωστόσο, η ανησυχία είναι ότι η ταχεία αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων δεν συνοδεύεται αναγκαστικά από άνοδο της ποιότητας των παρεχόμενων σπουδών. Η μελέτη PISA του ΟΟΣΑ για το έτος 2022⁶ κατέδειξε ότι οι μαθητές 15 ετών στην Ελλάδα παρουσίασαν την 33η χαμηλότερη επίδοση μεταξύ 37 χωρών του ΟΟΣΑ και την τελευταία μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών στην επίλυση μαθηματικών προβλημάτων. Μάλιστα, από το 2009 και μετά το χάσμα διευρύνεται. Αντίστοιχη παλαιότερη έρευνα του ΟΟΣΑ που αφορά τους ενήλικους, η PIAAC (2016), έδειξε ότι 19% των αποφοίτων του πανεπιστημίου «στερούνταν βασικές δεξιότητες κατανόησης κειμένου, αριθμητικής, και επίλυσης προβλημάτων», δηλαδή είναι λειτουργικά αναλφάβητοι. Ανακύπτει το

⁵ Για τον τρόπο υπολογισμού του δείκτη, το εύρος τιμών που λαμβάνει και την κατάταξη της Ελλάδας συγκριτικά με άλλες χώρες βλέπε και «7 Ημέρες Οικονομία», Τεύχος 494, 22 Φεβρουαρίου 2024.

⁶ Ο διαγωνισμός PISA 2025 έχει πραγματοποιηθεί, αλλά η δημοσίευση των αποτελεσμάτων του αναμένεται προς το τέλος του 2026.

ερώτημα πώς είναι δυνατόν ένα εκπαιδευτικό σύστημα να χορηγεί πτυχία πανεπιστημίου σε αναλφάβητους. Μάλιστα, ενώ οι άλλες χώρες βελτίωσαν το σκετ των βασικών δεξιοτήτων του πληθυσμού κατά περίπου 30%-35% από τη δεκαετία του '50, στην Ελλάδα η αντίστοιχη βελτίωση ήταν μόλις 5%. Σε αντίθεση με ό,τι παρατηρείται σε άλλες χώρες, οι νέοι ηλικίας 25-34 ετών στην Ελλάδα έχουν περίπου ίδιες επιδόσεις στον εγγραμματοισμό με τα άτομα ηλικίας 55-65 ετών, παρά το γεγονός ότι το ποσοστό των πτυχιούχων έχει αυξηθεί εκθετικά. Με άλλα λόγια, ο μέσος απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα του σήμερα, έχει ελάχιστα καλύτερο επίπεδο κατανόησης του κόσμου γύρω του από τον απόφοιτο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προηγούμενων δεκαετιών. Αυτά τα ευρήματα εγείρουν τον προβληματισμό κατά πόσον η αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων επετεύχθη με το κόστος της χαλάρωσης των κριτηρίων εισδοχής και αποφοίτησης κι επομένως της χαμηλότερης ποιότητας των παρεχόμενων γνώσεων και ικανοτήτων, δηλαδή κατά πόσον έχουμε ένα πληθωρισμό πτυχίων.

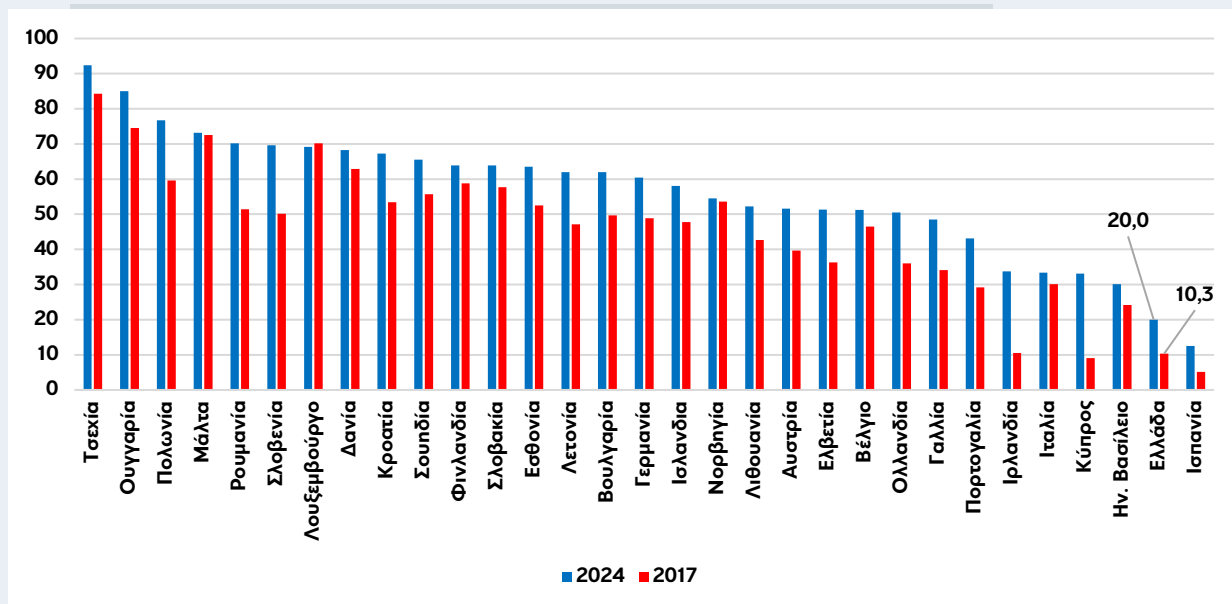
Περαιτέρω, οι ταχείες τεχνολογικές εξελίξεις απαιτούν από την εκπαίδευση την προσαρμογή των προσφερόμενων γνωστικών αντικειμένων, καθώς και των μεθόδων διδασκαλίας, στις νέες ανάγκες. Ιδιαίτερα η εισαγωγή της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN) στην παραγωγική διαδικασία, ενώ από τη μία ευαγγελίζεται μία μεγάλη άνοδο της παραγωγικότητας της οικονομίας, από την άλλη είναι δεδομένο ότι θα επιφέρει ανακατατάξεις σε πολλούς τομείς της αγοράς εργασίας. Στο παρελθόν, οι τεχνολογικές επαναστάσεις, αν και αρχικά κατέστρεφαν θέσεις εργασίας σε κάποιους τομείς που αντικαθίσταντο από την αυτοματοποίηση, σε βάθος χρόνου, δημιουργούσαν μεγαλύτερο αριθμό θέσεων σε νέους τομείς που προηγουμένως δεν υπήρχαν. Για την επανάσταση της TN, αν και είναι εφικτό να συμβεί αυτό, δεν είναι και δεδομένο, καθώς είναι η πρώτη φορά που μια τεχνολογική εξέλιξη δεν αυτοματοποιεί απλώς κάποιες διαδικασίες αλλά και την αναλυτική επεξεργασία των δεδομένων και την ίδια τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ακόμα κι αν πολλές νέες θέσεις εργασίας δημιουργηθούν ή αν η εξισορρόπηση επέλθει με μείωση της συνολικής εργασίας και μηχανισμούς αναδιανομής του παραγόμενου προϊόντος, οι νέες δεξιότητες που θα είναι αναγκαίες στους χώρους εργασίας για την αποτελεσματική αξιοποίηση του εργαλείου της TN, θα απαιτήσουν μεγάλης έκτασης επανεκπαίδευση και κατάρτιση (reskilling & upskilling) του ανθρώπινου δυναμικού. Αυτή δεν θα είναι μια εύκολη διαδικασία για όλους, ιδίως για ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας. Το σίγουρο είναι ότι οι χώρες τα εκπαιδευτικά συστήματα των οποίων θα καταφέρουν να εκτελέσουν γρήγορα και αποτελεσματικά την προσαρμογή στις νέες ανάγκες, θα δουν ταχεία ανάπτυξη των εισοδημάτων, ακόμα κι αν πριν δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις της βιομηχανικής ανάπτυξης (μεγάλη κλίμακα παραγωγής και κεφαλαιουχικού εξοπλισμού). Όσοι καθυστερήσουν, θα είναι οι χαμένοι της νέας εποχής και θα δουν την απόσταση από το κατά κεφαλήν εισόδημα των πρωτοπόρων χωρών να αυξάνεται. Σε αυτό το νέο διεθνή ανταγωνισμό, η απόκτηση ικανοτήτων διαχείρισης των νέων εργαλείων από μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού είναι μεγαλύτερης σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη ακόμα κι από αυτήν την πρωτότυπη ανάπτυξη τέτοιων εργαλείων. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με το CEDEFOP η Ελλάδα το 2017 και το 2024 καταλαμβάνει την τρίτη και τη δεύτερη χαμηλότερη επίδοση στο δείκτη αντιστοίχισης δεξιοτήτων⁷ μεταξύ 31 χωρών (Διάγραμμα 1.2).

Μία ανεπτυγμένη χώρα, και ως τέτοια λογίζεται και η Ελλάδα με κριτήρια κατά κεφαλήν εισοδήματος, δεν μπορεί ούτε πρέπει να ανταγωνίζεται σε όρους χαμηλού εργατικού κόστους. Η ανάπτυξη, για να είναι βιώσιμη μακροχρόνια, πρέπει να βασίζεται σε άνοδο της παραγωγικότητας, το οποίο με τη σειρά του έχει ως κρισιμότερη προϋπόθεση την ύπαρξη ενός ανθρώπινου δυναμικού με υψηλές δεξιότητες και γνώσεις, αλλά και τα

⁷ Δείχνει τον βαθμό στον οποίο οι δεξιότητες αντιστοιχίζονται αποτελεσματικά στην αγορά εργασίας.

λεγόμενα soft skills: ικανότητα για συνεργασία, ενσυναίσθηση, προσαρμοστικότητα στις δυναμικές του εξωτερικού περιβάλλοντος.

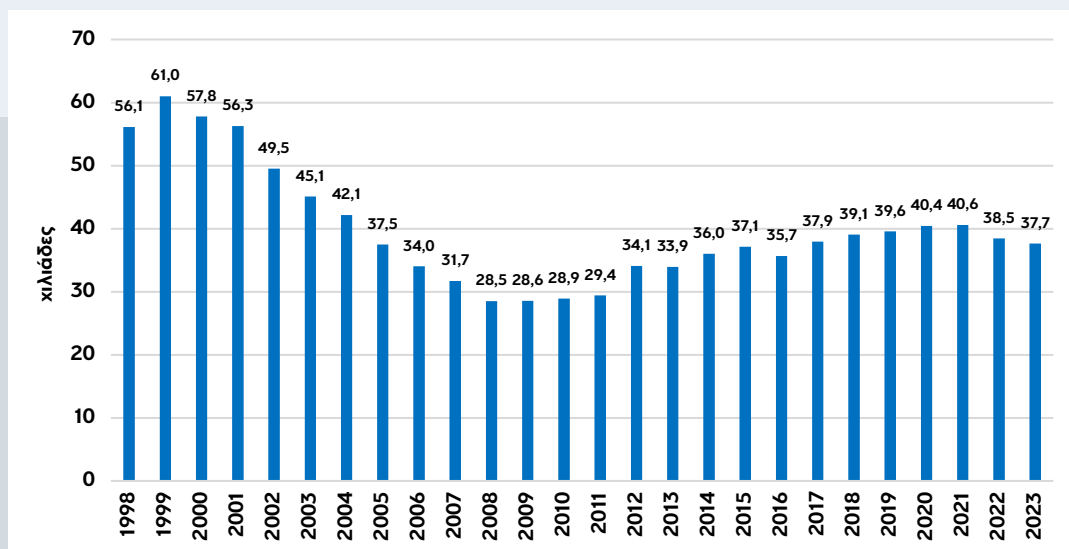
Διάγραμμα 1.2: Δείκτης αντιστοίχισης δεξιοτήτων (2017 και 2024)

Πηγή: CEDEFOP

Η επίτευξη ενός τέτοιου απαιτητικού στόχου ασφαλώς θα απαιτούσε έναν συνολικό ανασχεδιασμό του εκπαιδευτικού μας συστήματος ξεκινώντας από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καθότι το πανεπιστήμιο παραλαμβάνει ανθρώπους με ένα συγκεκριμένο σκετ ικανοτήτων. Αν και μία τέτοια συζήτηση εκφεύγει του σκοπού της παρούσας μελέτης, ωστόσο είναι αυτονόητο ότι και το πανεπιστήμιο είναι κρίσιμο τμήμα του συνολικού σχεδιασμού, πρέπει να εστιάσει στην προαγωγή της κριτικής ικανότητας και σκέψης και όχι στη στείρα αποστήθιση γνώσεων.

Μία ακόμα προβληματική αναφορικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση αφορά την άμεση συνεισφορά της στην οικονομική ανάπτυξη ως κλάδου οικονομικής δραστηριότητας αφεαυτή. Τα προηγούμενα έτη, η μεγάλη διάθεση των ελληνικών οικογενειών να παρέχουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση στα παιδιά τους, σε συνδυασμό με τον περιορισμό στον αριθμό των εισερχόμενων στα ΑΕΙ, αλλά συχνά και ο προβληματισμός για το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, οδήγησε πολλές χιλιάδες νέων στο εξωτερικό για την διεξαγωγή είτε προπτυχιακών είτε μεταπτυχιακών σπουδών. Το φαινόμενο αυτό κόστισε στα ελληνικά νοικοκυριά και στην εθνική οικονομία τεράστια ποσά συναλλάγματος τα οποία κατευθύνθηκαν στη στήριξη εκπαιδευτικών συστημάτων και οικονομιών άλλων χωρών και όχι της Ελλάδας. Ακόμα σημαντικότερο, οδήγησε χιλιάδες νέες και νέους στην απόφαση να παραμείνουν στις χώρες σπουδών τους, στερώντας την συμβολή τους από την ελληνική οικονομία ως εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό και επιδείνωσε τις δυσμενείς προβολές εξέλιξης του πληθυσμού. Σήμερα, η αύξηση του ποσοστού των υποψηφίων που γίνεται δεκτοί στις σχολές θα έπρεπε να περιορίζει αυτό το φαινόμενο, παρά ταύτα οι ροές φοιτητών στο εξωτερικό συνεχίζονται. Σύμφωνα με τα στοιχεία της UNESCO, οι Έλληνες φοιτητές και φοιτήτριες που φοίτησαν σε ιδρύματα του εξωτερικού το 2023 ήταν 37.658, κάπως λιγότεροι για παράδειγμα από το 2000 (57.818), αλλά περισσότεροι από το 2008 (28.500) που οι θέσεις στα ελληνικά ιδρύματα ήταν λιγότερες (Διάγραμμα 1.3).

Διάγραμμα 1.3: Εξέλιξη αριθμού Ελλήνων φοιτητών που σπουδάζουν στο εξωτερικό (1998-2023)

Πηγή: UNESCO

Αυτό παρέχει μία ένδειξη ότι η βασική προσμέτρηση των Ελλήνων φοιτητών και φοιτητριών και των οικογενειών τους στη σύγχρονη εποχή δεν είναι πλέον η κατοχή ενός οποιοδήποτε πανεπιστημιακού πτυχίου, αλλά η ποιότητα των παρεχόμενων σπουδών, η εγκυρότητα του τίτλου σπουδών, ως συνάρτηση της φήμης του αντίστοιχου πανεπιστημιακού ιδρύματος, καθώς και οι εμπειρίες που συνοδεύουν την διαμονή και εκπαίδευση σε μία εκπαιδευτικά προηγμένη χώρα. Αντίστοιχες είναι οι προσμετρήσεις και των φοιτητών άλλων χωρών όταν επιλέγουν χώρα κι εκπαιδευτικό σύστημα για τις προπτυχιακές ή μεταπτυχιακές σπουδές τους. Επομένως, απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα να λειτουργήσει ως δημιουργός εισοδημάτων και να συνεισφέρει στην προσέλκυση καταρτισμένου εργατικού δυναμικού στη χώρα, Ελλήνων και Ελληνίδων της ημεδαπής, παλιννοστούντων ή και ταλέντου από τρίτες χώρες, είναι να επενδύσει στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, να δημιουργήσει ένα οικοσύστημα γνώσης, έρευνας και καινοτομίας και να βελτιώσει τους δεσμούς του με την παραγωγική οικονομία.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η χαρτογράφηση του ελληνικού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε όρους βασικών μεγεθών, χρηματοδότησης και παραγωγής ερευνητικού έργου. Παράλληλα, θα επιχειρηθεί να εκτιμηθεί εμπειρικά ο δυνητικός οικονομικός αντίκτυπος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ήτοι η δυνητική συμβολή στο ΑΕΠ από τη βελτίωση της ποιότητας της ερευνητικής κι εκπαιδευτικής δραστηριότητας των ελληνικών πανεπιστημίων έτσι ώστε να προσεγγίσουν το επίπεδο χωρών με πιο αναπτυγμένο επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι δίαυλοι μέσω των οποίων αυτό θα μεταφραζόταν σε οικονομικό όφελος είναι η αύξηση των διαχύσεων γνώσης και βελτιώσεων της αποτελεσματικότητας στην οικονομία, καθώς και η προσέλκυση αλλοδαπών και παλιννοστούντων φοιτητών και εκπαιδευτικού προσωπικού. Αν και η σχετική συζήτηση ήρθε στη δημοσιότητα με αφορμή την εφαρμογή του Νόμου 5094/2024 που δίνει τη δυνατότητα λειτουργίας μη κερδοσκοπικών παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων στην Ελλάδα, ωστόσο, η προσπάθεια αφορά εξίσου και τα δημόσια πανεπιστήμια. Εις αμφότερες τις περιπτώσεις, η ποιότητα των πανεπιστημιακών προγραμμάτων αναδεικνύεται ως αναγκαία προϋπόθεση για την προσέλκυση υψηλού επιπέδου διδασκόντων και φοιτητών.

Στο επόμενο κεφάλαιο αναλύονται οι τάσεις σε βασικά μεγέθη του πανεπιστημιακού και τεχνολογικού τομέα και στη συνέχεια πραγματοποιείται σύγκριση αυτών των μεγεθών με τα αντίστοιχα χωρών της ΕΕ-27 ή/και του ΟΟΣΑ. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η δομή χρηματοδότησης του δημόσιου συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σύγκριση αυτής με τις χώρες της ΕΕ-27. Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με το ερευνητικό έργο των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ενώ επιπλέον αναλύονται δεδομένα που αφορούν τις δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης (R&D). Στο πέμπτο παρουσιάζεται μία σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας που σχετίζεται με εκτίμηση των επιδράσεων από τη λειτουργία πανεπιστημίων στην οικονομία. Στη συνέχεια, εκτιμώνται οι επιδράσεις των παραμέτρων ποιότητας των παρεχόμενων τριτοβάθμιων σπουδών στην ικανότητα προσέλκυσης φοιτητών και ακαδημαϊκών και, ακολούθως, στο ΑΕΠ. Στο έκτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται οι βέλτιστες διεθνείς πρακτικές από εκπαιδευτικά άλλων χωρών που επέτυχαν αξιόλογη προσέλκυση ξένων φοιτητών. Η μελέτη ολοκληρώνεται με προτάσεις πολιτικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ανώτατη εκπαίδευση.

2. Εξέλιξη βασικών μεγεθών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

2.1. Εισαγωγή

Αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζει την εξέλιξη των βασικών μεγεθών που αφορούν την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η ανάλυση βασίζεται σε δεδομένα των ιδρυμάτων του πανεπιστημιακού και του τεχνολογικού τομέα που προέρχονται από τη βάση της ΕΛΣΤΑΤ, καλύπτουν την περίοδο από το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 και αφορούν την λήξη των ακαδημαϊκών ετών. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου δίνει τη δυνατότητα να εξαχθούν συμπεράσματα για το πώς επηρεάστηκε η τριτοβάθμια εκπαίδευση και από την πορεία της οικονομίας, η οποία διήλθε από εντελώς διαφορετικές φάσεις του οικονομικού κύκλου: από ταχεία ανάπτυξη (4% ετησίως κατά μέσο όρο) την περίοδο 2001-2008, σε μεγάλη ύφεση την περίοδο της οικονομικής κρίσης και της εφαρμογής τριών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (μέση συρρίκνωση 2,6% ετησίως την περίοδο 2009-2018), ήπια ανάκαμψη αργότερα και εκ νέου – βραχύβια – διαταραχή την περίοδο της πανδημίας (1,9% μέση ανάπτυξη την περίοδο 2019-2022). Τα δεδομένα εκπαίδευσης που συγκεντρώθηκαν για κάθε ίδρυμα είναι σε επίπεδο τμήματος και φύλου ενώ ελήφθη υπόψη και η διεθνής τυποποιημένη ταξινόμηση των τμημάτων ανά επιστημονικό πεδίο (ISCED field) (Πίνακας 2.1).

Πίνακας 2.1: Επιστημονικά πεδία κατά τη διεθνή τυποποιημένη ταξινόμηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ISCED field

Πεδίο	Περιγραφή
00	Γενικά προγράμματα
01	Εκπαίδευση
02	Τέχνες-Ανθρωπιστικές επιστήμες
03	Κοινωνικές επιστήμες-Δημοσιογραφία-Ενημέρωση
04	Διοίκηση επιχειρήσεων-Νομικές σπουδές
05	Φυσικές επιστήμες-Μαθηματικά-Στατιστική
06	Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών
07	Μηχανική-Μεταποίηση-Κατασκευές
08	Γεωργία-Δασοκομία-Αλιεία-Κτηνιατρική
09	Υγεία-Ευημερία
10	Υψηλές

Πηγή: UNESCO

2.2. Γενικά περί τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελεί την ανώτερη βαθμίδα ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και περιλαμβάνει τον πανεπιστημιακό και τον τεχνολογικό τομέα.⁸ Ο πανεπιστημιακός τομέας περιλαμβάνει τα πανεπιστήμια, τα πολυτεχνεία, την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών, το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας. Σημειώνεται ότι στα πλαίσια της παρούσας μελέτης δεν συμπεριλήφθηκαν στα πανεπιστημιακά ιδρύματα τα Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα⁹ καθώς και οι Ανώτερες Στρατιωτικές Σχολές Υπαξιωματικών¹⁰ γιατί δεν ήταν δυνατή η ανεύρεση των απαραίτητων δεδομένων, αφού αυτά δεν δημοσιεύονται. Η μη συμπερίληψή τους στη μελέτη δεν επηρεάζει σημαντικά την ανάλυση καθώς σε όρους σπουδαστών, πτυχιούχων και διδακτικού προσωπικού αποτελούν ένα πολύ μικρό κομμάτι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο τεχνολογικός τομέας περιλαμβάνει τα πρώην ΤΕΙ, την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ)¹¹ καθώς και τις υπόλοιπες σχολές τεχνικής, επαγγελματικής και εκκλησιαστικής εκπαίδευσης (Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού,¹² Ανώτατες Εκκλησιαστικές Ακαδημίες,¹³ Σχολές Δραματικής Τέχνης του Εθνικού Θεάτρου και του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος,¹⁴ Σχολή Ορχηστρικής Τέχνης,¹⁵ Ανώτερες Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών¹⁶).

Οι σπουδές ανώτατης εκπαίδευσης διαρθρώνονται σε τρεις κύκλους. Ο **πρώτος κύκλος** συνίσταται στην παρακολούθηση ενός προγράμματος σπουδών το οποίο περιλαμβάνει μαθήματα που αντιστοιχούν σε 240 πιστωτικές μονάδες, με την επιτυχή ολοκλήρωση του οποίου απονέμεται ο αντίστοιχος τίτλος σπουδών (βασικό πτυχίο). Η διάρκεια των σπουδών στον πρώτο κύκλο, διαρκεί στα περισσότερα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα τέσσερα (04) έτη. Στα πολυτεχνεία, στα γεωπονικά, οδοντιατρικά, κτηνιατρικά, φαρμακευτικά τμήματα και στα τμήματα δασολογίας καθώς και σε ορισμένα τμήματα τεχνών (μουσικές σπουδές, εικαστικές τέχνες) η διάρκεια σπουδών είναι πέντε (05) έτη, ενώ στις ιατρικές σχολές η διάρκεια σπουδών επεκτείνεται στα έξι (06) έτη. Ο **δεύτερος κύκλος**, συνίσταται στην παρακολούθηση προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών διάρκειας τουλάχιστον δύο εξαμήνων το οποίο περιλαμβάνει μαθήματα που αντιστοιχούν κατ' ελάχιστο σε 60 πιστωτικές μονάδες. Με την ολοκλήρωση του αντίστοιχου προγράμματος απονέμεται τίτλος σπουδών μεταπτυχιακού επιπέδου. Τέλος, ο **τρίτος κύκλος** συνίσταται στην παρακολούθηση προγράμματος διδακτορικών σπουδών με εκπόνηση διδακτορικής διατριβής την οποία οι υποψήφιοι διδάκτορες πρέπει να ολοκληρώσουν σε κατ' ελάχιστο τρία (03) πλήρη ημερολογιακά έτη. Η επιτυχής ολοκλήρωση της οδηγεί στην απονομή διδακτορικού διπλώματος.

⁸ Η ΕΛΣΤΑΤ κατατάσσει στον τεχνολογικό τομέα, εκτός από την τεχνολογική, την επαγγελματική και την εκκλησιαστική εκπαίδευση.

⁹ Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, Σχολή Ικάρων, Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων, Σχολή Αξιωματικών Νοσηλευτικής, Σχολή Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας, Σχολή Αξιωματικών Πυροσβεστικής, Σχολή Δοκίμων Σημαιοφόρων Λιμενικού Σώματος-Ελληνικής Ακτοφυλακής.

¹⁰ Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών, Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών Ναυτικού, Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών Αεροπορίας, Σχολή Αστυφυλάκων Ελληνικής Αστυνομίας, Σχολή Αρχιπυροσβεστών/Πυροσβεστών, Σχολή Δοκίμων Λιμενοφυλάκων Λιμενικού Σώματος-Ελληνικής Ακτοφυλακής.

¹¹ Με διάρκεια σπουδών 10 εξαμήνων (9 εξαμήνων θεωρητικής κατάρτισης και 1 εξάμηνο εκπόνησης πτυχιακής εργασίας και εκτέλεσης πρακτικής άσκησης).

¹² Με διάρκεια σπουδών 8 εξάμηνα (6 εξάμηνα θεωρητικής κατάρτισης και 2 εξάμηνα θαλάσσιας πρακτικής εκπαίδευσης).

¹³ Με διάρκεια σπουδών 8 εξάμηνα (στο τελευταίο εξάμηνο εκπονείται και πτυχιακή εργασία).

¹⁴ Με διάρκεια σπουδών 3 έτη.

¹⁵ Με διάρκεια σπουδών 3 έτη.

¹⁶ Με διάρκεια σπουδών 8 εξάμηνα (στο τελευταίο εξάμηνο εκπονείται και πτυχιακή εργασία και πραγματοποιείται πρακτική άσκηση).

2.3. Ανάλυση δεδομένων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Η παρουσίαση των δεδομένων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ξεκινάει με τη παρουσίαση αυτών που αφορούν τον πανεπιστημιακό τομέα. Την περίοδο 2001-2023¹⁷ ο αριθμός των **πανεπιστημιακών ιδρυμάτων** (Διάγραμμα 2.1) αυξήθηκε κατά 6, δηλαδή από τα 18 στα 24. Μέχρι το 2012 ο αριθμός τους είχε αυξηθεί στα 22, καθώς ιδρύθηκαν τα πανεπιστήμια Πελοποννήσου το 2000,¹⁸ Στερεάς Ελλάδας και Δυτικής Μακεδονίας το 2003¹⁹ και το Πανεπιστήμιο Δυτικής Ελλάδας το 2009.²⁰ Ωστόσο, η εγχώρια δημοσιονομική κρίση επιτάχυνε την ανάγκη αναδιάρθρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και με την εφαρμογή του σχεδίου «Αθηνά» καταργήθηκαν το 2013 τα πανεπιστήμια Δυτικής Ελλάδας²¹ και Στερεάς Ελλάδας²² με αποτέλεσμα τα πανεπιστήμια την περίοδο 2013-2015 να μειωθούν στα 20.²³ Τα επόμενα έτη ο αριθμός των ιδρυμάτων αυξήθηκε εκ νέου, σε εφαρμογή προνοιών του Νόμου 4485/2017²⁴ που αφορά το διαχωρισμό της ανώτατης εκπαίδευσης σε δύο παράλληλους τομείς, τον πανεπιστημιακό και τον τεχνολογικό, και του Νόμου 4610/2019 που αφορά την κατάργηση των ΤΕΙ και τη συγχώνευσή τους με τα πανεπιστήμια. Συγκεκριμένα, ιδρύθηκε το 2018 το πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής στο οποίο συγχωνεύθηκαν τα καταργηθέντα ΤΕΙ Πειραιά και Αθηνών²⁵ και το 2019 το Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο στο οποίο εντάχθηκε το καταργηθέν Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης.²⁶ Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας ιδρύθηκαν το 1992²⁷ και το 2005²⁸ αντίστοιχα, όμως οι πρώτοι φοιτητές σε αυτά εμφανίζονται στα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ τα ακαδημαϊκά έτη 2018-2019 και 2019-2020, αντίστοιχα. Ο αριθμός των **τμημάτων** (Διάγραμμα 2.1) την περίοδο 2001-2017 παρουσιάζει ήπια άνοδο, από 236 στα 271, αλλά μετά την ψήφιση του Νόμου 4610/2019 – με τον οποίο καταργήθηκαν τα ΤΕΙ και συγχωνεύθηκαν με υπάρχοντα πανεπιστήμια ή δημιουργήθηκαν νέα πανεπιστήμια που τα απορρόφησαν²⁹ – ανήλθαν το επόμενο έτος στα 299 και στη συνέχεια με την ολοκλήρωση της κατάργησης των ΤΕΙ ανήλθαν στα 427 το 2023. Ο αριθμός των **σχολών**, (Διάγραμμα 2.1), από 53 το 2001, αυξήθηκε στις 63 το 2012. Την περίοδο 2013-2018, αυξήθηκαν από τις 99 στις 113 ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του σχεδίου «Αθηνά» που προέβλεπε μεταξύ άλλων και την δημιουργία σχολών σε πανεπιστήμια και

¹⁷ Η περίοδος 2001-2021 αντιστοιχεί στην περίοδο μεταξύ των ακαδημαϊκών ετών 2001-2002 και 2021-2022. Στο εξής θα ακολουθείται αυτή η προσέγγιση για λόγους συντόμευσης.

¹⁸ Ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 13/2000 (ΦΕΚ Α' 12/01.02.2000), αλλά οι πρώτοι φοιτητές εισήλθαν το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003.

¹⁹ Ιδρύθηκαν με το Προεδρικό Διάταγμα 92/2003 (ΦΕΚ Α' 83/11.04.2003), αλλά οι πρώτοι φοιτητές εισήλθαν το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005.

²⁰ Ιδρύθηκε με το Νόμο 3794/2009 (ΦΕΚ Α' 156/04.09.2009), αλλά οι πρώτοι φοιτητές εισήλθαν το ακαδημαϊκό έτος 2010-2011.

²¹ Με το Προεδρικό Διάταγμα 89/2013 (ΦΕΚ Α' 130/05.06.2013).

²² Με το Προεδρικό Διάταγμα 99/2013 (ΦΕΚ Α' 134/05.06.2013).

²³ Οι φοιτητές και το διδακτικό προσωπικό των δύο παραπάνω πανεπιστημίων μεταφέρθηκαν στα ιδρύματα που απορρόφησαν τα τμήματά τους, ενώ όπως προκύπτει από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ο αριθμός των εισακτέων δεν μειώθηκε.

²⁴ Νόμος 4485/2017 (ΦΕΚ Α' 114/04.08.2017).

²⁵ Με το Νόμο 4521/2018 (ΦΕΚ Α' 38/02.03.2018).

²⁶ Με το Νόμο 4610/2019 (ΦΕΚ Α' 7/07.05.2019).

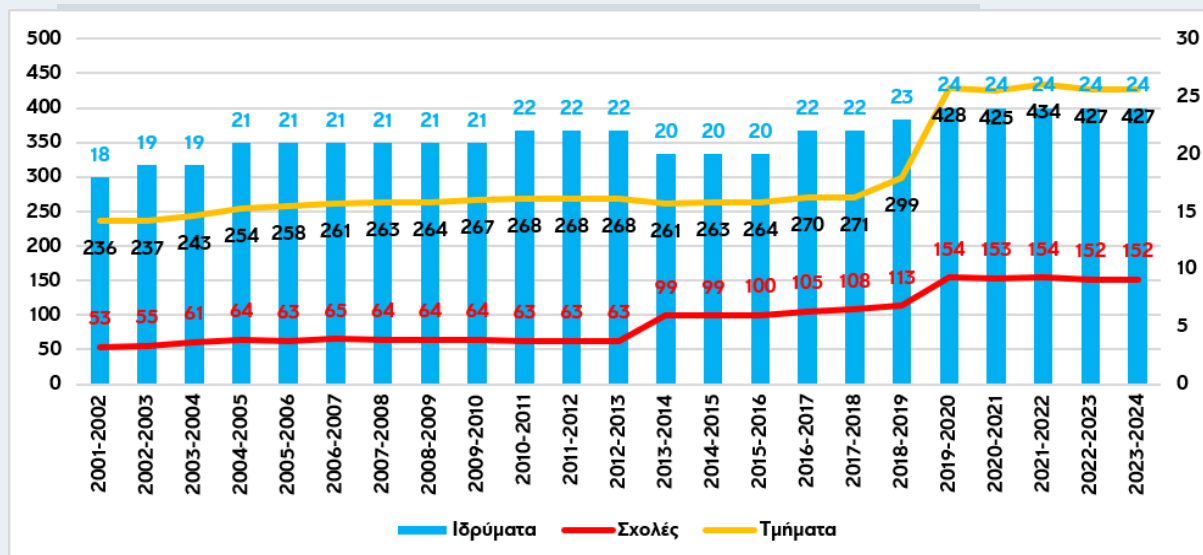
²⁷ Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο ιδρύθηκε με το Νόμο 2083/1992 (ΦΕΚ Α' 159/21.09.1992).

²⁸ Το Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας ιδρύθηκε με το Νόμο 3391/2005 (ΦΕΚ Α' 240/04.10.2005).

²⁹ Με το Νόμο 4610/2019 (ΦΕΚ Α' 70/07.05.2018) τα ΤΕΙ Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και το Αλεξάνδρειο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης καταργήθηκαν και εντάχθηκαν στο Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας, το ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας καταργήθηκε και εντάχθηκε στα Πανεπιστήμια Δυτικής Μακεδονίας, το ΤΕΙ Κρήτης καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο και το ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Κατ' εξαίρεση, εντάχθηκαν στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου η Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, τα Τμήματα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών Τ.Ε., Μηχανικών Πληροφορικής Τ.Ε., Μηχανολόγων Μηχανικών Τ.Ε. και Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε. του Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. Με τον ίδιο Νόμο το Τ.Ε.Ι. Πελοποννήσου καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Με το Νόμο 4521/2018 (ΦΕΚ Α' 38/02.03.2018) τα ΤΕΙ Πειραιά και Αθηνών καταργήθηκαν και συγχωνεύθηκαν με το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Με το Νόμο 4589/2019 (ΦΕΚ Α' 13/29.01.2019) το ΤΕΙ Θεσσαλίας καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και το ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο (κατ' εξαίρεση τα Τμήματα Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού και Διοίκησης, Οικονομίας και Επικοινωνίας Πολιτιστικών και Τουριστικών Μονάδων) και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (κατ' εξαίρεση τα τμήματα Ηλεκτρονικών Μηχανικών ΤΕ, Μηχανικών Πληροφορικής ΤΕ, Νοσηλευτικής και Φυσικοθεραπείας). Με το Νόμο 4559/2018 (ΦΕΚ Α' 142/03.08.2018) το ΤΕΙ Ηπείρου καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και το ΤΕΙ Ιονίων Νήσων καταργήθηκε και εντάχθηκε στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

ΤΕΙ. Η άνοδος του αριθμού των σχολών μετά το 2018 οφείλεται στην προαναφερθείσα ανωτατοποίηση των ΤΕΙ.

Διάγραμμα 2.1: Εξέλιξη αριθμού ιδρυμάτων, σχολών και τμημάτων πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023)

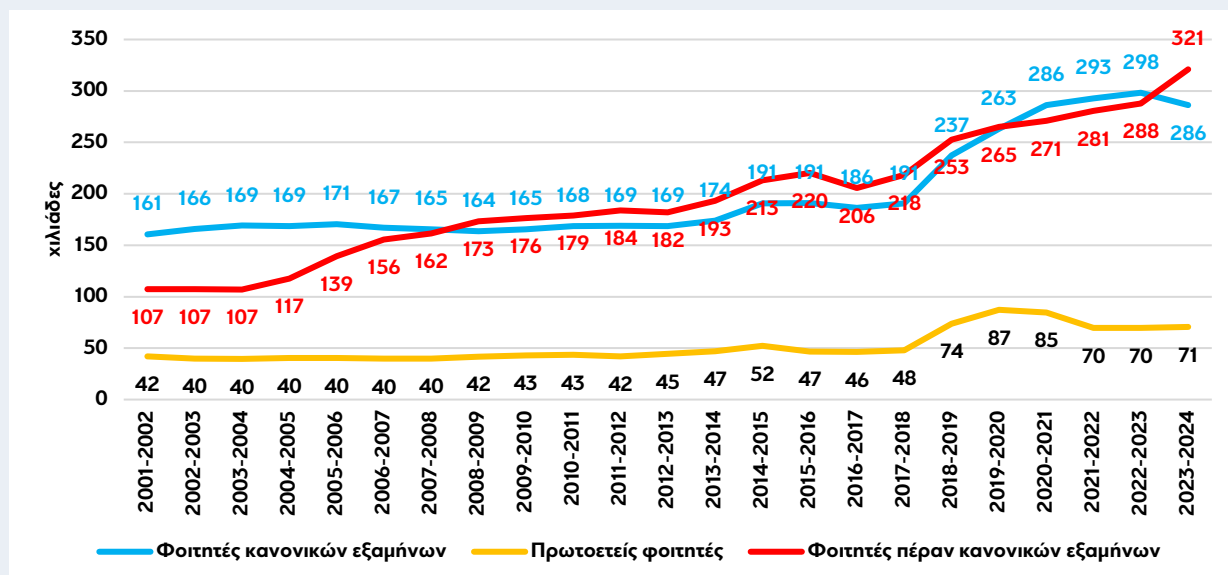
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη των ακαδημαϊκών ετών. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Καθόλη την υπό εξέταση περίοδο, παρατηρήθηκε μία αύξηση στον αριθμό των συνολικά διαθέσιμων θέσεων στα Ιδρύματα (πρώην ΤΕΙ και πανεπιστήμια), ενώ ο αριθμός των διαγωνιζόμενων στις πανελλαδικές εξετάσεις μειωνόταν (από περίπου 130.000 το 2005 σε κάτω από 90.000 το 2025). Επίσης, μέχρι και το 2021 δεν υπήρχε ελάχιστη βάση εισαγωγής (ΕΒΕ). Αυτά τα χαρακτηριστικά, σε συνδυασμό με την ανωτατοποίηση των ΤΕΙ, κατέληξαν στην σχετικά ευκολότερη πρόσβαση των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην πανεπιστημιακή τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτό αποτυπώνεται στην εξέλιξη του αριθμού των **προπτυχιακών φοιτητών** που φοιτούσαν σε κανονικά εξαμήνια σπουδών (Διάγραμμα 2.2), δηλαδή φοιτητών που βρίσκονταν μεταξύ του πρώτου και του δωδέκατου εξαμήνου (1^ο-6^ο έτος σπουδών), ο οποίος αυξήθηκε κατά 1,8 φορές την υπό εξέταση περίοδο, από τους 160,6 χιλ. στους 286,4 χιλ. Αν ληφθούν υπόψη και οι προπτυχιακοί φοιτητές των (πρώην) ΤΕΙ τότε μεταξύ 2001 και 2023 ο αριθμός των φοιτητών έχει αυξηθεί κατά 5,4% (στους 296,8 χιλ. από τους 280,8 χιλ.).³⁰

³⁰ Στα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 εμφανίζονταν 10,4 χιλ. σπουδαστές κανονικών εξαμήνων σπουδών στα ΤΕΙ. Το ίδιο ισχύει και για τα υπόλοιπα μεγέθη των ΤΕΙ.

Διάγραμμα 2.2: Εξέλιξη αριθμού προπτυχιακών φοιτητών κανονικών εξαμήνων, πρωτοετών φοιτητών και προπτυχιακών φοιτητών πέραν κανονικών εξαμήνων πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023)

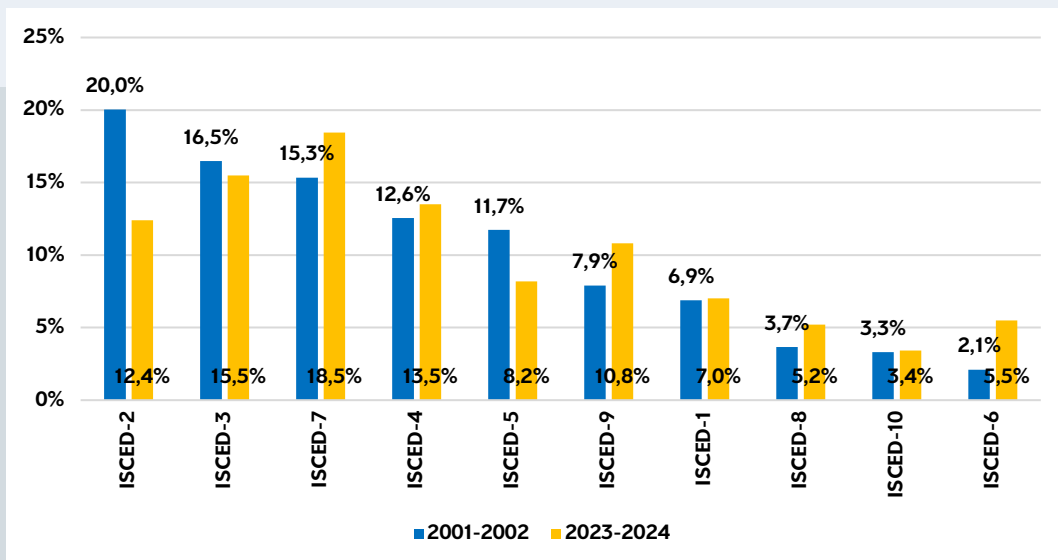

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη των ακαδημαϊκών ετών. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Την περίοδο 2001-2023, περίπου 6 στους 10 (57,8%) προπτυχιακοί φοιτητές κατά μέσο όρο ήταν γυναίκες και οι υπόλοιποι άνδρες. Σχετικά με την κατανομή τους ανά **επιστημονικό πεδίο** (Διάγραμμα 2.3) μεταξύ των ακαδημαϊκών ετών 2001-2002 και 2023-2024 παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στις προτιμήσεις τους. Από τη μία πλευρά περιορίστηκε το μερίδιό τους στα επιστημονικά πεδία Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (ISCED field 2, από 20,0% σε 12,4%), Φυσικών επιστημών-Μαθηματικών-Στατιστικής (ISCED field 5, από 11,7% σε 8,2%) και Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (ISCED field 3, από 16,5% σε 15,5%). Από την άλλη πλευρά είναι ενθαρρυντικό ότι η υψηλότερη ενίσχυση στο σχετικό ποσοστό παρουσιάζεται σε επιστημονικά πεδία με αυξανόμενη σημασία στη σύγχρονη οικονομία, δηλαδή στα πεδία Τεχνολογιών-Πληροφορικής-Επικοινωνιών (ISCED field 6, από 2,1% σε 5,5%) και Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (ISCED field 7, από 15,3 σε 18,5%). Έπεται η αύξηση στο πεδίο Υγείας-Ευημερίας (ISCED field 9, από 7,9% σε 10,8%). (Διάγραμμα 2.3).

Διάγραμμα 2.3: Κατανομή προπτυχιακών φοιτητών κανονικών εξαμήνων σπουδών πανεπιστημιακού τομέα ανά γνωστικό πεδίο (2001 και 2023)

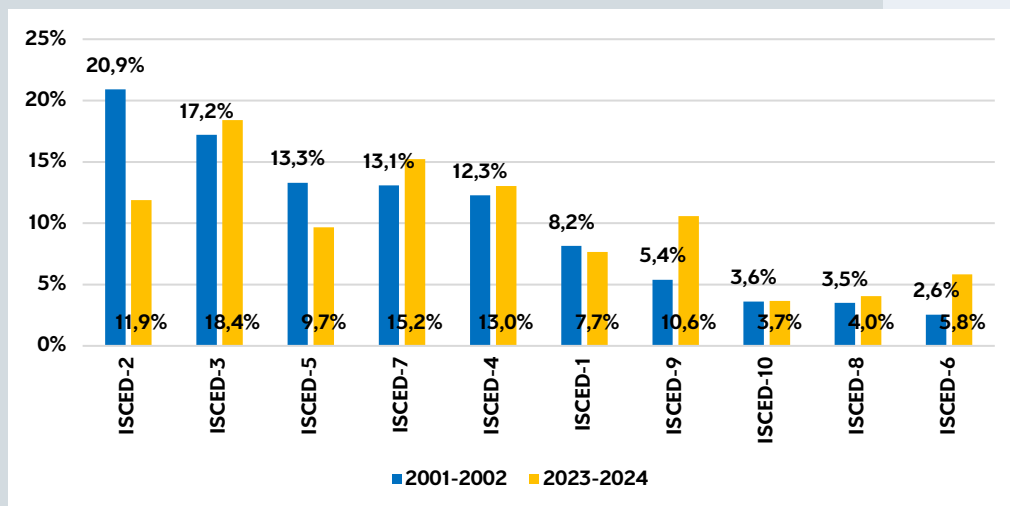
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι ότι οι ειδικότητες ICT (Τεχνολογίες-Πληροφορικής-Επικοινωνιών), παρά την προφανή και συνεχώς αυξανόμενη σημασία τους για τη σύγχρονη οικονομία, εξακολουθούν να αποτελούν μικρότερα ποσοστά του συνόλου των προπτυχιακών φοιτητών σε σχέση με την ΕΕ-27 (3,9% έναντι 6,0 το 2023 και 4,3% έναντι 6,2% το 2024). Αντίθετα, σε φυσικούς, μαθηματικούς, χημικούς, μηχανικούς το μερίδιο της Ελλάδας είναι υψηλότερο. Παράλληλα, οι ανθρωπιστικοί τομείς εξακολουθούν να αποτελούν μεγαλύτερο ποσοστό παρότι οι σχετικές ευκαιρίες απασχόλησης βαίνουν μειούμενες και παρότι η χώρα δεν έχει καταφέρει να προσελκύσει ικανό αριθμό φοιτητών σε τέτοιες ειδικότητες, το οποίο θα αποτελούσε σοβαρή προοπτική, δεδομένου του παγκόσμιου πολιτιστικού αποτυπώματος της χώρας σε αυτούς τους τομείς.

Σχετικά με τους **πρωτοετείς φοιτητές** (Διάγραμμα 2.4), την περίοδο 2001-2017 περίπου 43,3 χιλ. κατά μέσο όρο κάθε χρόνο εισέρχονταν σε ιδρύματα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, όμως μετά την εφαρμογή του Νόμου για την αναβάθμιση των ΤΕΙ ο αριθμός τους αυξήθηκε περαιτέρω στους 75,9 χιλ. κατ' έτος την εξαετία 2018-2023. Όπως και στους φοιτητές κανονικών εξαμήνων, η πλειοψηφία αυτών αφορά γυναίκες (58,4% κατά μέσο όρο). Ωστόσο, μεταξύ 2001 και 2023 έχει περιοριστεί σημαντικά το μερίδιο των πρωτοετών φοιτητών που εισάγονται σε τμήματα στο πεδίο των Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (από 20,9% σε 11,9%), ενώ μείωση παρατηρείται και στα πεδία των Φυσικών επιστημών-Μαθηματικών-Στατιστικής (από 13,3% σε 9,7%) και Εκπαίδευσης (από 8,2% σε 7,7%). Αντίθετα σημαντική αύξηση παρατηρείται στο μερίδιο αυτών που κατευθύνονται στα πεδία της Υγείας-Ευημερίας (από 5,4% σε 10,6%), Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (από 2,6% σε 5,8%) και Μηχανικής-μεταποίησης-Κατασκευών (από 13,1% σε 15,2%). Τα δύο από τα τρία πεδία με το μεγαλύτερο αριθμό εισερχομένων φοιτητών, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ-27, είναι αυτά της Διοίκησης Επιχειρήσεων-Νομικών Σπουδών και της Μηχανικής-Μεταποίησης Κατασκευών. Ωστόσο στην Ελλάδα συγκαταλέγεται σε αυτά το πεδίο των Κοινωνικών επιστημών ενώ στην ΕΕ-27 το πεδίο Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών. Στην Ελλάδα, διαφοροποίηση παρατηρείται στις επιλογές μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι άνδρες κατευθύνονται περισσότερο στα επιστημονικά πεδία της Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (21,9% το 2023 από 21,1% το 2001), Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (16,7% από 15,5%), Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (14,5% από 11,4%) και Φυσικών επιστημών-Μαθηματικών-Στατιστικής (11,8%

το 2023 από 18,9% το 2001) ενώ οι γυναίκες στα πεδία των Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (19,8% το 2023 από 18,3% το 2001), Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (14,8% από 28,2%), Υγείας-Ευημερίας (13,8% από 5,1%) και Εκπαίδευσης (12,1% το 2023 από 11,3%).³¹

Διάγραμμα 2.4: Κατανομή πρωτοετών φοιτητών πανεπιστημιακού τομέα ανά γνωστικό πεδίο (2001 και 2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Ωστόσο, η άνοδος του αριθμού των προπτυχιακών φοιτητών στα ιδρύματα του πανεπιστημιακού τομέα συνοδεύτηκε και από τη σημαντική άνοδο του αριθμού των προπτυχιακών **φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών** (Διάγραμμα 2.2). Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι προπτυχιακοί φοιτητές που βρίσκονται σε εξάμηνο σπουδών πέραν του 12^{ου}, δηλαδή βρίσκονται στο 13^ο εξάμηνο σπουδών ή σε επόμενο. Σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται και οι λεγόμενοι «αιώνιοι» φοιτητές δηλαδή φοιτητές που έχουν ξεπεράσει σύμφωνα με το νόμο την ανώτατη διάρκεια φοίτησης.³² Ο αριθμός των προπτυχιακών φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών την περίοδο 2001-2023 αυξήθηκε πολύ περισσότερο συγκριτικά με την αύξηση των φοιτητών κανονικών εξαμήνων, δηλαδή κατά 3,0 φορές (από τους 107,3 χιλ. στους 321,0 χιλ.). Είναι χαρακτηριστικό πως ενώ το 2001 για κάθε ένα φοιτητή σε κανονικό εξάμηνο σπουδών αντιστοιχούσαν 0,7 φοιτητές πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών, ο λόγος αυτός μετά το 2007 είναι μεγαλύτερος της μονάδας (με εξαίρεση την τριετία 2020-2022) με το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών να αφορά άνδρες (53,4% κατά μέσο όρο). Είναι επίσης χαρακτηριστικό πως καθόλη την περίοδο 2003-2023, ο αριθμός των φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων αυξάνεται ταχύτερα από τον αριθμό των φοιτητών σε κανονικά εξάμηνα σπουδών.³³ Υψηλότερα ποσοστά υπερήμερων, αν και μειούμενα προϊόντος του χρόνου, παρουσιάζονται στα πεδία των Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (από 23,5% σε 18,0%), Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (από 21,5% σε 16,5%) και Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (από 16,9% σε 14,5%)

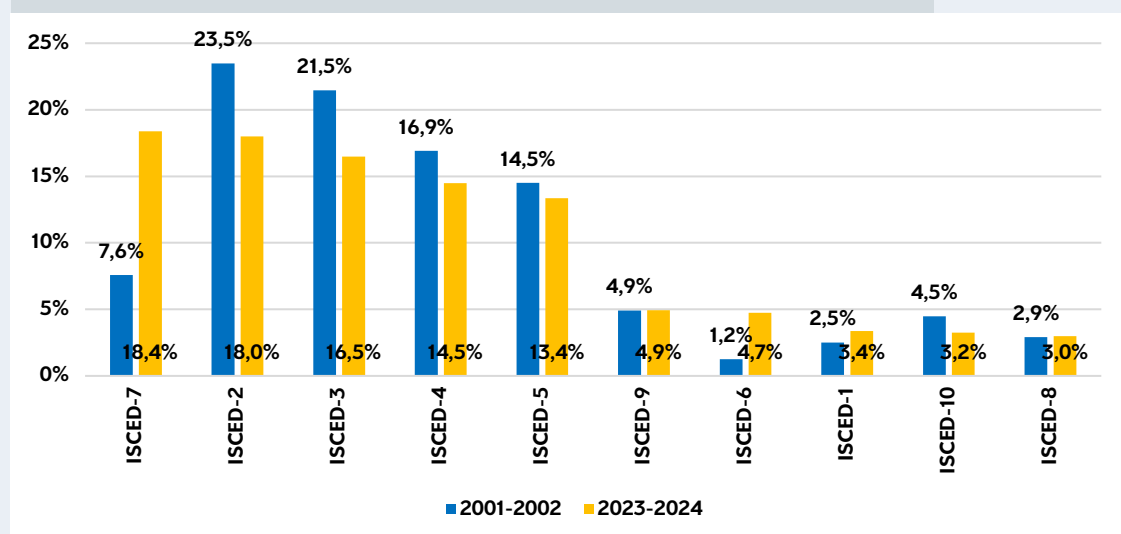
³¹ Για λόγους συντομίας, δεν παρουσιάζονται τα διαγράμματα που αφορούν την κατανομή των ανδρών και γυναικών πρωτοετών φοιτητών ανά γνωστικό πεδίο, αλλά είναι διαθέσιμα εφόσον ζητηθούν.

³² Σύμφωνα με την παράγραφο 1, του άρθρου 76 του Νόμου 4957/2022 (ΦΕΚ Α' 141/21.07.2022) «η ανώτατη διάρκεια φοίτησης σε ένα πρόγραμμα σπουδών πρώτου κύκλου με ελάχιστη διάρκεια οκτώ (8) ακαδημαϊκών εξαμήνων για την απονομή του τίτλου σπουδών, είναι ο χρόνος αυτός, προσαυξημένος κατά τέσσερα (4) ακαδημαϊκά εξάμηνα. Σε πρόγραμμα σπουδών του οποίου ο ελάχιστος χρόνος υπερβαίνει τα οκτώ (8) ακαδημαϊκά εξάμηνα, η ανώτατη διάρκεια φοίτησης είναι ο ελάχιστος χρόνος σπουδών, προσαυξημένος κατά έξι (6) ακαδημαϊκά εξάμηνα».

³³ Για λόγους συντομίας το συγκεκριμένο διάγραμμα δεν παρουσιάζεται, αλλά είναι διαθέσιμο εφόσον ζητηθεί.

Αντίθετα, σημαντική άνοδος του σχετικού ποσοστού σημειώνεται στο πεδίο της Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (από 7,6% σε 18,4%). Τα αντίστοιχα ποσοστά είναι πολύ χαμηλότερα στα επιστημονικά πεδία της Γεωργίας-Δασοκομίας-Αλιείας-Κτηνιατρικής (από 2,9% σε 3,0%), Υπηρεσιών (από 4,5% σε 3,2%), Εκπαίδευσης (από 2,5% σε 3,4%), Τεχνολογιών-Πληροφορικής-Επικοινωνιών (από 1,2% σε 4,7%) και Υγείας-Ευημερίας (4,9% και τα δύο έτη) (Διάγραμμα 2.5).

Διάγραμμα 2.5: Κατανομή προπτυχιακών φοιτητών πέραν κανονικών εξαμήνων σπουδών πανεπιστημιακού τομέα ανά γνωστικό πεδίο (2001 και 2023)

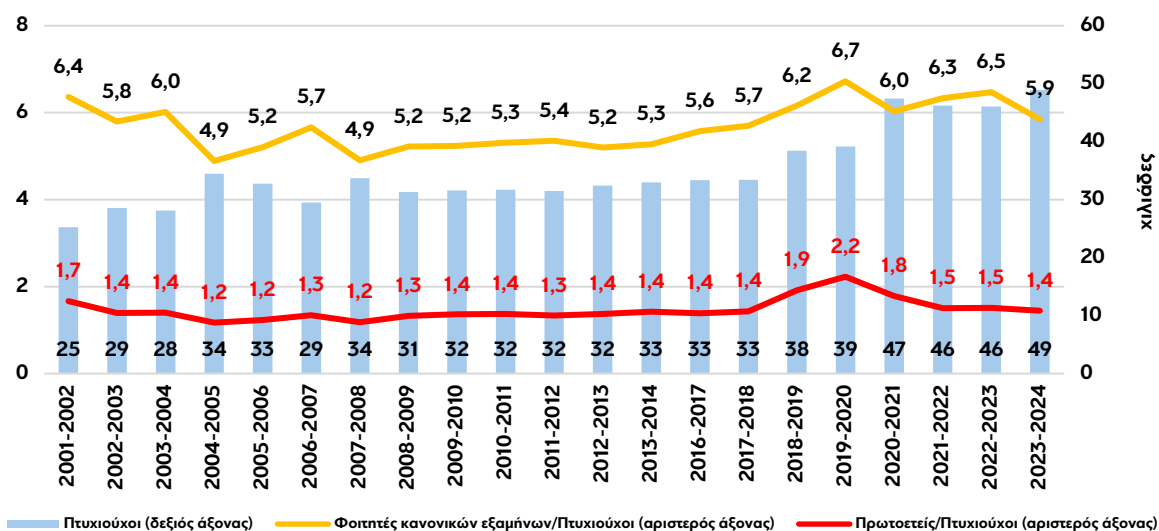

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Σχετικά με την πορεία του αριθμού των **πτυχιούχων** (Διάγραμμα 2.6) του πανεπιστημιακού τομέα, αυτός αυξήθηκε κατά 1,9 φορές με αποτέλεσμα να ανέλθουν στους 48,9 χιλ. το 2023 από 25,2 χιλ. το 2001. Συγκριτικά με το σύνολο των προπτυχιακών φοιτητών κανονικών εξαμήνων προκύπτει ότι, ενώ το 2001 αντιστοιχούσε ένας πτυχιούχος για κάθε 6,4 φοιτητές, ο λόγος αυτός κατέλθε στους 4,9 το 2007 (λόγω της σημαντικά μεγαλύτερης αύξησης του αριθμού των αποφοίτων συγκριτικά με την αύξηση στον αριθμό των προπτυχιακών φοιτητών) και έκτοτε ανήλθε σταδιακά στους 6,5 το 2022 και στους 5,9 το 2023. Ο λόγος πρωτοετείς φοιτητές προς πτυχιούχοι κυμαίνεται στα επίπεδα του 1,5 την υπό εξέταση περίοδο. Συνολικά, την περίοδο 2001-2023 χορηγήθηκαν 844,1 χιλ. πτυχία βασικού τίτλου σπουδών,³⁴ από συνολικά 1,19 εκατ. εισαχθέντες στα πανεπιστήμια. Από το σύνολο των πτυχιούχων 317,6 χιλ. ήταν άνδρες και 526,6 χιλ. ήταν γυναίκες, στοιχείο που δείχνει πως οι άνδρες είναι πιο πιθανό να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους ή να καθυστερήσουν την αποφοίτησή τους.

³⁴ Η ΕΛΣΤΑΤ δεν παρέχει πληροφόρηση για τον αριθμό των ατόμων που έχουν λάβει δεύτερο ή και περισσότερους βασικούς τίτλους σπουδών.

Διάγραμμα 2.6: Εξέλιξη αριθμού πτυχιούχων και λόγων φοιτητές κανονικών εξαμήνων/πτυχιούχοι και πρωτοετείς φοιτητές/πτυχιούχοι, πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Η άνοδος του αριθμού των αποφοίτων λυκείου που εισέρχονται στον πανεπιστημιακό τομέα, συνοδεύτηκε από ακόμα μεγαλύτερη αύξηση του αριθμού των κατόχων βασικού πτυχίου που ακολούθησαν μεταπτυχιακές σπουδές. Ο αριθμός των **μεταπτυχιακών φοιτητών** (Διάγραμμα 2.7) υπερ-οκταπλασιάστηκε, από τους 12,7 χιλ. το 2001 στους 106,8 χιλ. το 2023 ενώ, όπως και στην περίπτωση των προπτυχιακών φοιτητών, οι περισσότερες είναι γυναίκες (58,3% κατά μέσο όρο). Σημειώνεται πως την περίοδο 2001-2023 η καμπύλη του Μέσου ετήσιου Ρυθμού Μεταβολής (MEPM) του αριθμού των μεταπτυχιακών φοιτητών βρίσκεται υψηλότερα από την καμπύλη του MEPM του αριθμού των πρωτοετών φοιτητών.³⁵ Εξάλλου, η αύξηση στον αριθμό των **κατόχων μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών**, (Διάγραμμα 2.7) αν και υψηλή, ήταν χαμηλότερη από την αύξηση του αριθμού των μεταπτυχιακών φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου αυξήθηκαν κατά 5,9 φορές, στους 26,9 χιλ. το 2023 από τους μόλις 3,9 χιλ. το 2001. Συνολικά, την περίοδο 2001-2023 χορηγήθηκαν 296,2 χιλ. μεταπτυχιακοί τίτλοι σπουδών,³⁶ εκ των οποίων 180,8 χιλ. σε γυναίκες και 115,3 χιλ. σε άνδρες, εικόνα που συμβαδίζει με τα δεδομένα που αφορούν τους μεταπτυχιακούς φοιτητές.

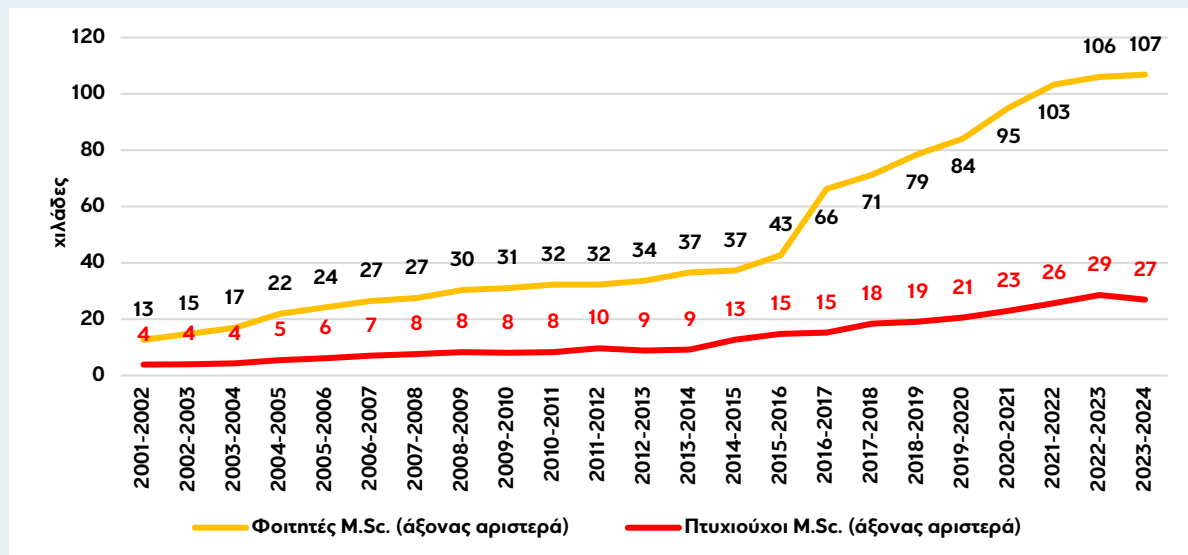
Την ίδια περίοδο αυξήθηκε έντονα και ο αριθμός των ατόμων που ξεκίνησε διδακτορικές σπουδές. Ο αριθμός των **υποψηφίων διδασκόντων** (Διάγραμμα 2.8) αυξήθηκε κατά 2,9 φορές στους 33,7 χιλ. από τους 11,7 χιλ., αλλά σε αυτή την περίπτωση είναι περισσότεροι οι άνδρες (54,6% κατά μέσο όρο), αν και το μερίδιό τους περιορίζεται με την πάροδο του χρόνου. Παρομοίως ο αριθμός των **διδασκόντων** (Διάγραμμα 2.8) αυξήθηκε κατά 2,9 φορές (στους 2,4 χιλ.). Συνολικά, την υπό εξέταση περίοδο χορηγήθηκαν 38,9 χιλ. διδακτορικά διπλώματα,³⁷ εκ των οποίων 21,6 χιλ. σε άνδρες και 17,3 σε γυναίκες.

³⁵ Ίδια εικόνα προκύπτει αν αντί για τον αριθμό των πρωτοετών φοιτητών χρησιμοποιηθεί ο αριθμός των φοιτητών σε κανονικά εξάμηνα σπουδών.

³⁶ Η ΕΛΣΤΑΤ δεν παρέχει πληροφόρηση για τον αριθμό των ατόμων που έχουν λάβει δεύτερο ή και περισσότερους μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών.

³⁷ Η ΕΛΣΤΑΤ δεν παρέχει πληροφόρηση για τον αριθμό των ατόμων που έχουν λάβει πάνω από ένα διδακτορικό δίπλωμα.

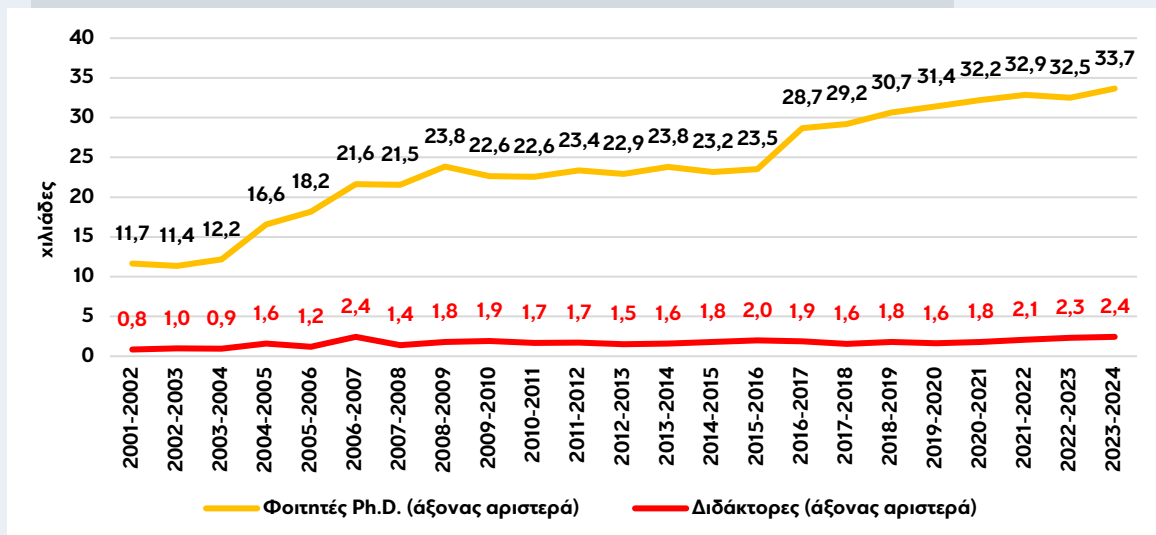
Διάγραμμα 2.7: Εξέλιξη αριθμού φοιτητών M.Sc. και πτυχιούχων M.Sc. πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Σημείωση: Τα δεδομένα των φοιτητών αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη των ακαδημαϊκών ετών. Τα δεδομένα για πτυχιούχους αναφέρονται στην λήξη των ακαδημαϊκών ετών. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Διάγραμμα 2.8: Εξέλιξη αριθμού υποψηφίων διδασκόντων και διδασκόντων πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

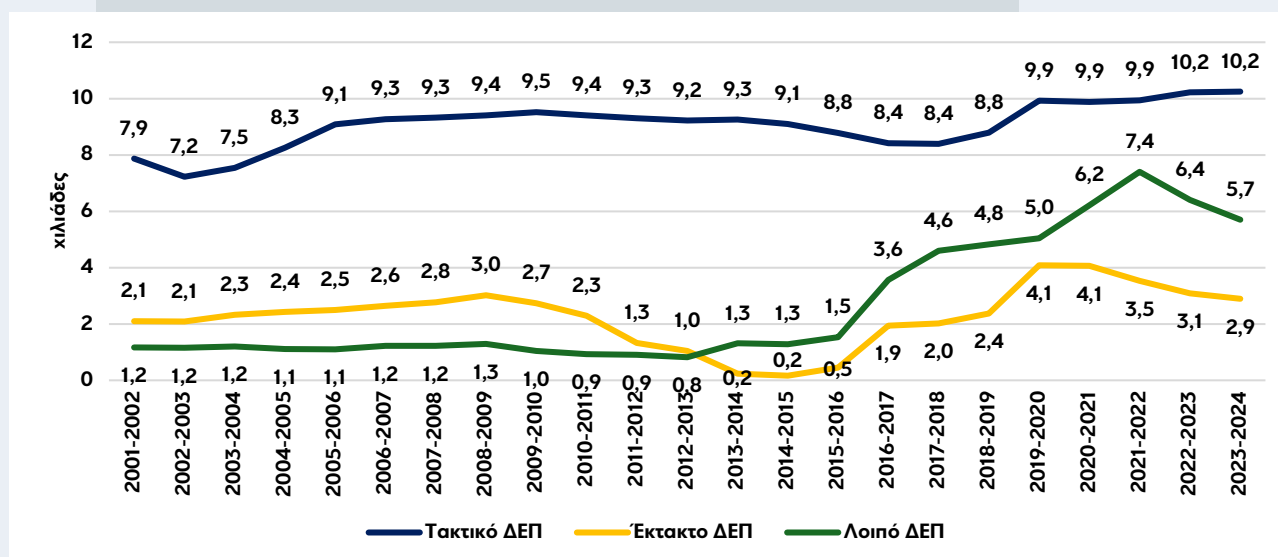
Σημείωση: Τα δεδομένα των φοιτητών αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη των ακαδημαϊκών ετών. Τα δεδομένα για πτυχιούχους αναφέρονται στην λήξη των ακαδημαϊκών ετών. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Το **διδασκτικό προσωπικό** του πανεπιστημιακού τομέα, σχεδόν διπλασιάστηκε την υπό εξέταση περίοδο από τους 11,1 χιλ. το 2001 στους 18,8 χιλ. το 2023 με το 66,3% αυτού να είναι άνδρες. Ωστόσο, ενώ τη 15ετία 2001-2015 παρουσιάζει ελαφρά μείωση (από τους 11,1 χιλ. στους 10,8 χιλ.), στη συνέχεια η αύξηση του ήταν σημαντική (+1,4 φορές μεταξύ 2016 και 2023). Το μεγαλύτερο ποσοστό του διδασκτικού προσωπικού (67% περίπου) αφορά το τακτικό διδασκτικό-ερευνητικό προσωπικό (τακτικό ΔΕΠ)³⁸ το οποίο όμως με την πάροδο του χρόνου

³⁸ Δηλαδή λέκτορες, επίκουροι καθηγητές, αναπληρωτές καθηγητές και καθηγητές.

περιορίζεται ως ποσοστό, αν και σε απόλυτα μεγέθη αυξάνει (7,9 χιλ. το 2001 και 10,3 χιλ. το 2023). Περίπου το 16,0% του συνόλου του διδακτικού προσωπικού αφορά έκτακτο διδακτικό προσωπικό (έκτακτο ΔΕΠ).³⁹ Κατά την πρώτη φάση της οικονομικής κρίσης (2009-2014), ο αριθμός τους περιορίστηκε σημαντικά από τους 2,7 χιλ. στους 0,2 χιλ. εξαιτίας των περικοπών δαπανών και στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ωστόσο το 2023 είχαν ξαναφτάσει στους 2,9 χιλ. Το υπόλοιπο 17% του συνόλου του διδακτικού προσωπικού αποτελείται από το λοιπό διδακτικό-ερευνητικό προσωπικό (λοιπό ΔΕΠ)⁴⁰ το οποίο αν και περιορίστηκε την περίοδο 2001-2012 (από τους 1,2 χιλ. στους 0,8 χιλ.) έκτοτε αυξήθηκε σημαντικά για να ανέλθει στα 5,7 χιλ. άτομα το 2023 (Διάγραμμα 2.9).

Διάγραμμα 2.9: Εξέλιξη διδακτικού προσωπικού στον πανεπιστημιακό τομέα, κατά κατηγορία προσωπικού (2001-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη των ακαδημαϊκών ετών. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

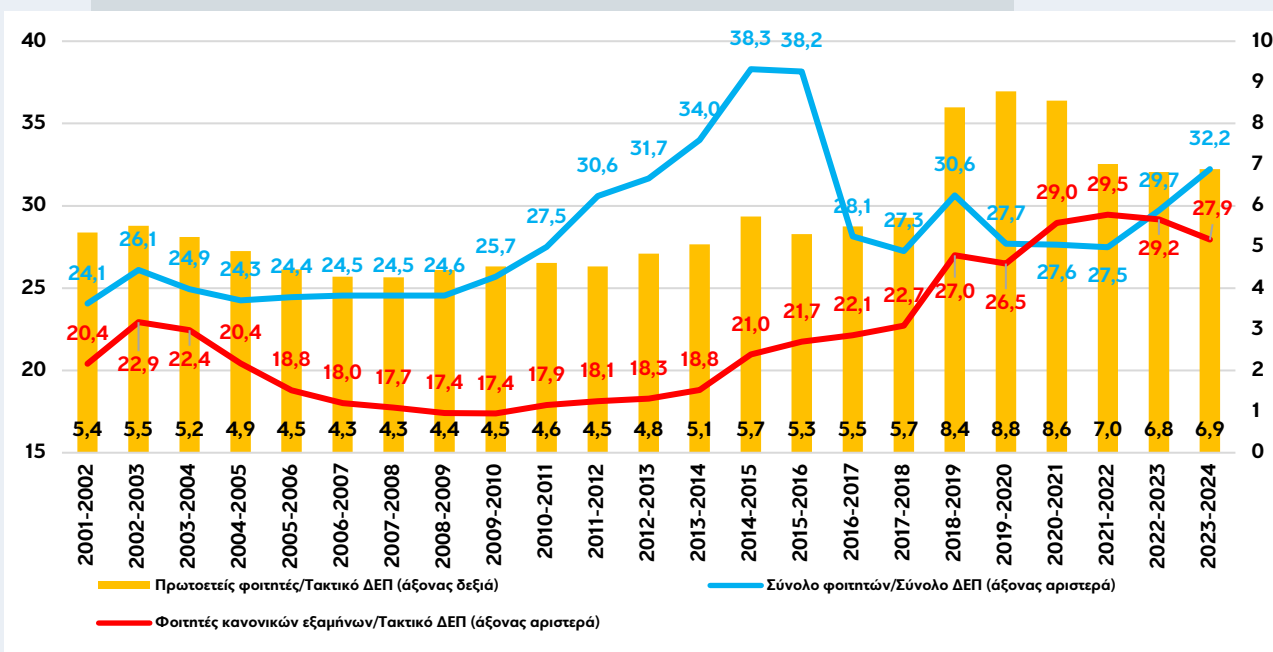
Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο **λόγος διδάσκοντες προς φοιτητές** (Διάγραμμα 2.10). Αν ληφθεί υπόψη ο λόγος του συνόλου των φοιτητών (συμπεριλαμβανομένων και των φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών) προς το σύνολο του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού, αυτός παρουσιάζει αύξηση μεταξύ των ετών 2001 και 2014 (από τους 24,1 φοιτητές ανά διδάσκοντα στους 38,3 φοιτητές) αλλά έκτοτε περιορίζεται και το 2023 διαμορφώνεται στους 32,2 φοιτητές. Η αύξηση του λόγου, κυρίως την περίοδο 2009-2014, οφείλεται στη σημαντική μείωση του αριθμού του έκτακτου και του βοηθητικού διδακτικού-ερευνητικού προσωπικού. Αντίθετη είναι η πορεία της σχετικής καμπύλης αν ληφθεί υπόψη ο λόγος των φοιτητών κανονικών εξαμήνων σπουδών προς το σύνολο του τακτικού διδακτικού ερευνητικού προσωπικού. Ενώ την περίοδο 2001-2009 περιορίστηκε ήπια (από τους 20,4 φοιτητές ανά διδάσκοντα στους 17,4) στην συνέχεια αυξήθηκε σημαντικά για να διαμορφωθεί το 2023 στους 27,9 φοιτητές. Η συγκεκριμένη εικόνα αντανakλά την συγχώνευση των σπουδαστών και των καθηγητών των ΤΕΙ με τους φοιτητές και το διδακτικό προσωπικό των ΑΕΙ. Τέλος, ο λόγος

³⁹ Δηλαδή επισκέπτες καθηγητές, μετα-διδακτορικοί ερευνητές, εντεταλμένοι διδασκαλίας, πανεπιστημιακοί υπότροφοι, και συμβασιούχοι του Π.Δ. 407.

⁴⁰ Δηλαδή συνεργαζόμενο ερευνητικό προσωπικό, ειδικό εργαστηριακό διδακτικό προσωπικό, ειδικοί μεταπτυχιακοί υπότροφοι, επιμελητές-βοηθοί-επιστημονικοί συνεργάτες με διδακτορικό ή χωρίς διδακτορικό τίτλο σπουδών καθώς και λοιπές περιπτώσεις διδασκόντων του Νόμου 1566/1985.

πρωτοετείς φοιτητές προς τακτικό διδακτικό ερευνητικό προσωπικό συνολικά παρουσιάζει άνοδο από τους 5,4 στους 6,9 φοιτητές, αν και την τριετία 2018-2020 είχε ανέλθει στους 8,6 κατά μέσο όρο, λόγω της σημαντικής αύξησης των φοιτητών που προέρχονται από τα πρώην ΤΕΙ.

Διάγραμμα 2.10: Εξέλιξη λόγου φοιτητές/διδακτικό ερευνητικό προσωπικό πανεπιστημιακού τομέα (2001-2023)

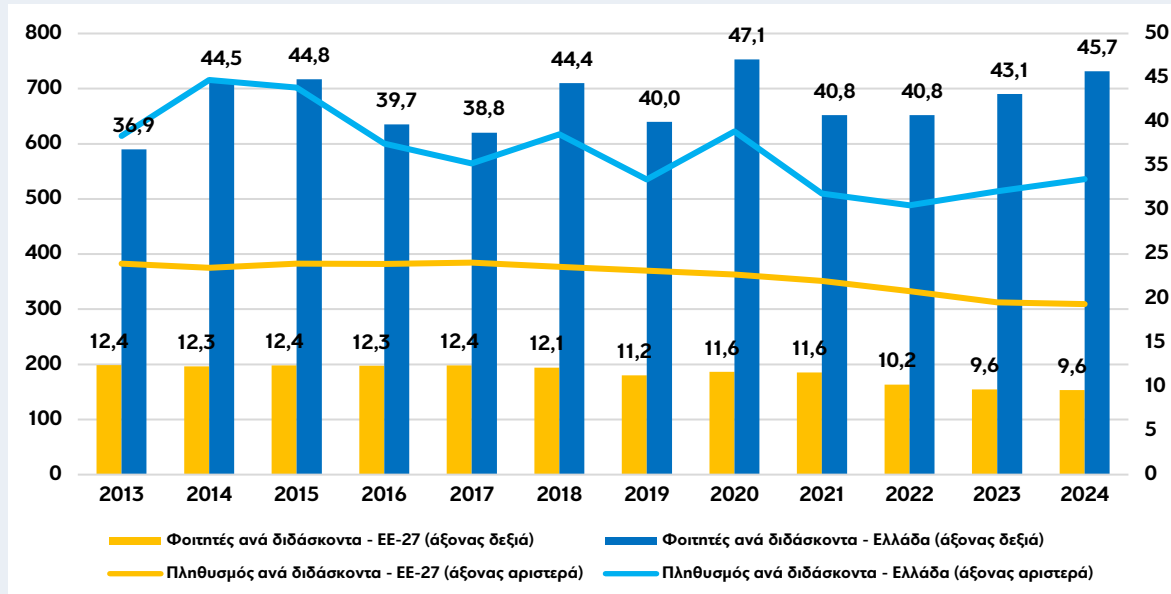

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2015 και 2015-2016 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη των ακαδημαϊκών ετών. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-2003 έως και το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 στα δεδομένα δεν περιλαμβάνεται η Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Εάν συγκριθεί ο λόγος των φοιτητών ανά διδάσκοντα με τον αντίστοιχο της ΕΕ-27, φαίνεται ότι στην Ελλάδα αυτός ο λόγος είναι υπερδιπλάσιος. Σε ένα βαθμό, αυτό οφείλεται στον μεγάλο αριθμό των υπερήμερων φοιτητών που υπήρχε πριν την πρόσφατη αλλαγή του σχετικού νόμου, φαινόμενο που δεν υπάρχει σε τέτοια έκταση σε άλλες χώρες. Ωστόσο, εάν συγκριθεί ο αριθμός των διδασκόντων σε ΑΕΙ με το σύνολο του πληθυσμού, ο σχετικός λόγος στην Ελλάδα είναι και πάλι σημαντικά μεγαλύτερος σε σχέση με την ΕΕ-27 (ήτοι λιγότεροι καθηγητές σε σχέση με τον πληθυσμό, ίδε Διάγραμμα 2.11). Αυτό σε ένα βαθμό πιθανώς συσχετίζεται με τη δημογραφική γήρανση που είναι εντονότερη στην Ελλάδα, είναι όμως επίσης ένδειξη μεγάλου μεγέθους τμημάτων, γεγονός που θέτει ερωτήματα για την αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Διάγραμμα 2.11: Εξέλιξη λόγου φοιτητές/διδάσκοντες και πληθυσμού/διδάσκοντες πανεπιστημιακού τομέα σε Ελλάδα και ΕΕ-27 (2013-2021)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research

2.4. Ανάλυση δεδομένων τεχνολογικής εκπαίδευσης

Η μεγάλη πλειοψηφία των ιδρυμάτων και των φοιτητών του τεχνολογικού τομέα⁴¹ αφορά τα πρώην ΤΕΙ και λιγότερο τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά ιδρύματα (ΑΣΠΑΙΤΕ, ακαδημίες εμπορικού ναυτικού, εκκλησιαστικές σχολές, καλλιτεχνικές σχολές, σχολές τουριστικών επαγγελματιών). Όπως αναδείχθηκε και στην προηγούμενη παράγραφο η αναδιάρθρωση του χάρτη της ανώτατης εκπαίδευσης και η ενσωμάτωση των ΤΕΙ στα Πανεπιστήμια συνδέθηκε κυρίως με τους νόμους της περιόδου 2018-2019, ιδίως με τον Ν. 4559/2018 και τον Ν. 4610/2019 για τις συνέργειες Πανεπιστημίων και ΤΕΙ, σε συνέχεια του Ν. 4485/2017 που διαχώρισε την ανώτατη εκπαίδευση σε δύο παράλληλους τομείς, τον πανεπιστημιακό και τον τεχνολογικό. Στο πλαίσιο αυτό, με δεδομένο ότι τα ΤΕΙ είτε έγιναν αυτοτελή πανεπιστημιακά ιδρύματα είτε τα τμήματά τους συγχωνεύθηκαν σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα, η ανάλυση των στοιχείων της τεχνολογικής εκπαίδευσης θα είναι πιο σύντομη. Η ΕΛΣΤΑΤ μέχρι και το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 παρουσιάζει στατιστικά δεδομένα για τα ΤΕΙ αντανakλώντας μεταβατικές ρυθμίσεις του νομικού πλαισίου που αφορούσαν ήδη εγγεγραμμένους φοιτητές των καταργηθέντων τμημάτων τους, οι οποίοι διατήρησαν το δικαίωμα να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους με βάση το πρόγραμμα σπουδών του τμήματος εισαγωγής τους και, σε αρκετές περιπτώσεις, να λάβουν αντίστοιχο τίτλο σπουδών ΤΕΙ. Κατά συνέπεια, η στατιστική παρουσία φοιτητών ΤΕΙ μετά το 2018-2019 συνδέεται κυρίως με το απόθεμα παλαιών εγγεγραμμένων και φοιτητών παρατεταμένης φοίτησης.

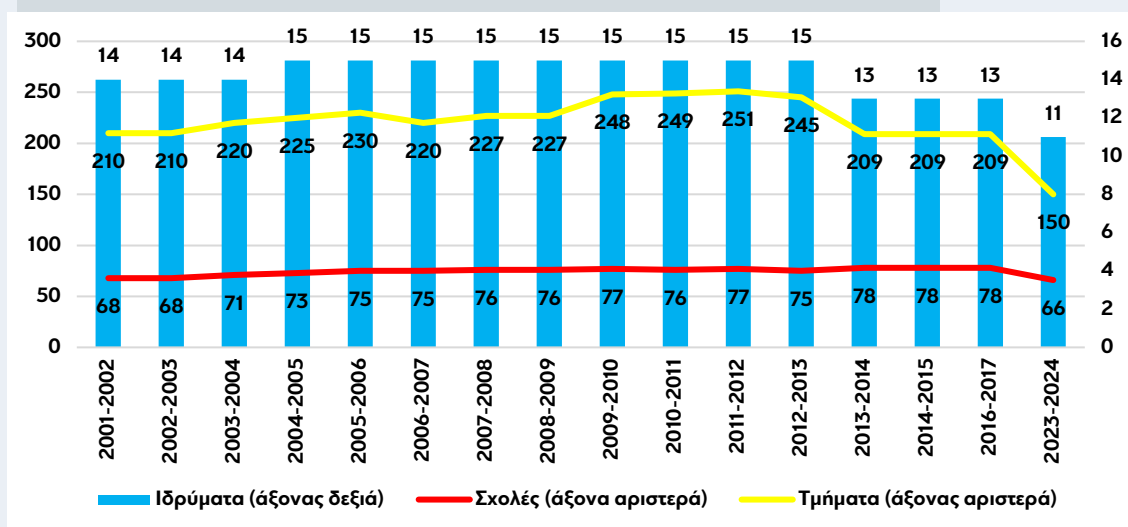
Με βάση τα παραπάνω, την περίοδο 2001-2023 ο αριθμός των ιδρυμάτων του τεχνολογικού τομέα μειώθηκε ήπια (από 14 σε 11).⁴² Παρόμοια είναι και η εικόνα για τα τμήματα καθώς ο αριθμός τους περιορίστηκε σημαντικά (από 210 σε 150) (Διάγραμμα 2.12).

⁴¹ Περιλαμβάνει τα πρώην ΤΕΙ, την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ) καθώς και τις υπόλοιπες σχολές τεχνικής, επαγγελματικής και εκκλησιαστικής εκπαίδευσης (Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού, Ανώτατες Εκκλησιαστικές Ακαδημίες, Σχολές Δραματικής Τέχνης του Εθνικού Θεάτρου και του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, Σχολή Ορχηστρικής Τέχνης, Ανώτερες Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών).

⁴² Σημειώνεται ότι ως ιδρύματα η ΕΛΣΤΑΤ θεωρεί τα πρώην ΤΕΙ καθώς τα υπόλοιπα (ΑΣΠΑΙΤΕ, ΑΕΝ, εκκλησιαστικές, καλλιτεχνικές, τουριστικών επαγγελματιών) τα καταχωρεί ως σχολές, με τα αντίστοιχα τμήματα τους.

Ο αριθμός των φοιτητών του τεχνολογικού τομέα που φοιτούν σε κανονικά εξάμηνα σπουδών περιορίστηκε μεταξύ 2001-2023, από 120,2 χιλ. σε μόλις 10,4 χιλ., με τη μείωση να είναι πολύ εντονότερη μετά το 2017 (Διάγραμμα 2.13). Την εξεταζόμενη περίοδο η πλειοψηφία αυτών ήταν φοιτητές στα πεδία της Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών, Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών και Υγείας-Ευημερίας. Πριν την εφαρμογή του νόμου περί συγχώνευσης ΑΕΙ και ΤΕΙ, δηλαδή την περίοδο 2001-2017, κάθε χρόνο εισέρχονταν στον τεχνολογικό τομέα 31,8 χιλ. φοιτητές κατά μέσο όρο με την πλειοψηφία αυτών (52,2%) να είναι άνδρες. Οι περισσότεροι εκ των πρωτοετών φοιτητών εντοπίζονται στα πεδία της Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών, Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών και Υγείας-Ευημερίας. Ενώ την περίοδο 2001-2017 ο αριθμός των προπτυχιακών σπουδαστών περιορίστηκε κατά 11,8% (στους 106,0 χιλ. από τους 120,2 χιλ.) ο αριθμός των σπουδαστών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών υπερτριπλασιάστηκε (+3,1 φορές, στους 128,2 χιλ. από τους 41,6 χιλ.) ενώ τα έτη 2021 και 2023 έφτασε τους 133,1 χιλ. και 126,2 χιλ. αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.13). Το 2023 οι περισσότεροι εξ αυτών συγκεντρώνονταν στα πεδία Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (39,9%) και Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (30,6%) και ήταν άνδρες (63,7%). Παράλληλα, την περίοδο 2001-2017 ο αριθμός των πτυχιούχων από τις 11,5 χιλ. αυξήθηκε στις 14,6 χιλ., ενώ το 2023 κατέληξε στις 8,3 χιλ. (Διάγραμμα 2.13), και η πλειοψηφία αυτών την περίοδο 2001-2023 ήταν γυναίκες (55,5%).

Διάγραμμα 2.12: Εξέλιξη αριθμού ιδρυμάτων, σχολών και τμημάτων τεχνολογικού τομέα (2001-2023)

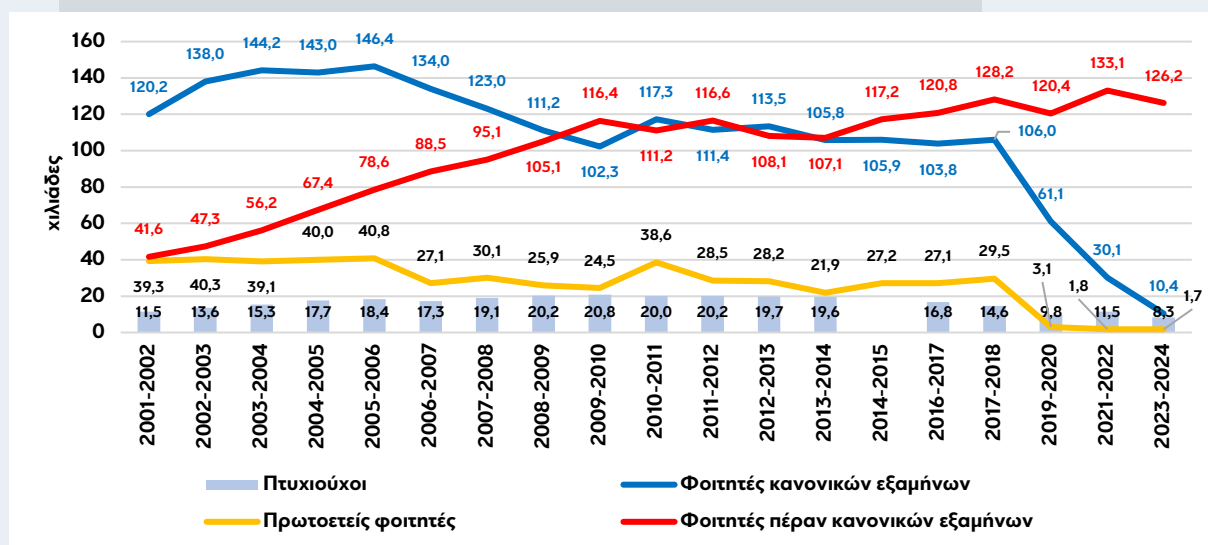
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τα ακαδημαϊκά έτη 2015-2016, 2017-2018, 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022 και 2022-2023.

Σχετικά με τις μεταπτυχιακές σπουδές στα ΤΕΙ, με νόμο του 2001 είχαν τη δυνατότητα «...να συμπράττουν στη λειτουργία Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.) που διοργανώνονται σε πανεπιστήμια εσωτερικού ή ομοταγή του εξωτερικού με τη συμμετοχή σε αυτά μελών εκπαιδευτικού προσωπικού ή τη διάθεση χώρων και εγκαταστάσεων». Ωστόσο, οι μεταπτυχιακές σπουδές στα ιδρύματα του τεχνολογικού τομέα δεν αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα καθώς η νομοθεσία μάλλον περιόριζε τη δυνατότητα δημιουργίας μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Έτσι, η συνεισφορά τους στις μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές ήταν πολύ περιορισμένη. Σε αυτό πιθανόν να συνέβαλε και το γεγονός ότι την περίοδο πριν την συγχώνευση των ΤΕΙ με τα ΑΕΙ το μεγαλύτερο ποσοστό του διδακτικού προσωπικού στα ΤΕΙ (περίπου 7 στους 10) ήταν διδακτικό προσωπικό

με σύμβαση ορισμένου χρόνου, με περιορισμένες προοπτικές αλλά και κίνητρο για διεξαγωγή έρευνας. Σε ό,τι αφορά τα σχετικά δεδομένα, ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών, αν και πολύ αυξημένος (+9,7 φορές) μεταξύ 2006 και 2017, ήταν πολύ χαμηλότερος αυτών στον πανεπιστημιακό τομέα, αφού δεν ξεπέρασε τις 6,8 χιλ. το ακαδημαϊκό έτος 2017-2018. Παράλληλα, οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών δεν ξεπερνούσαν τις μερικές εκατοντάδες κάθε έτος (410 κατά μέσο όρο για την περίοδο όπου υπάρχουν δεδομένα, δηλαδή την περίοδο 2005-2013) (Διάγραμμα 2.14), ενώ μονοψήφιος ήταν ο αριθμός διδακτορικών που δόθηκαν από τα πρώην ΤΕΙ τη συγκεκριμένη περίοδο.

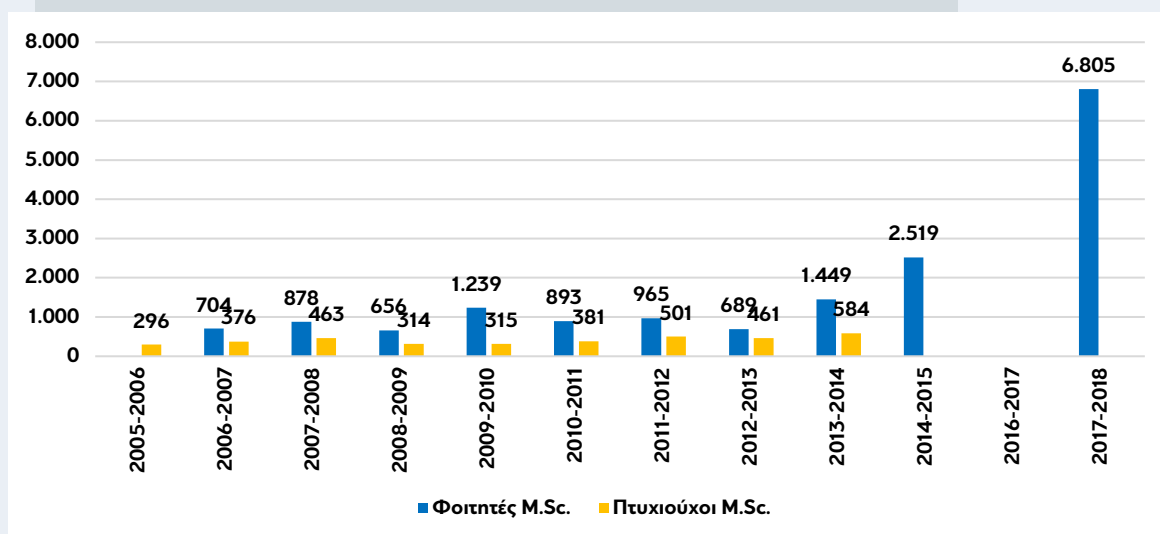
Διάγραμμα 2.13: Εξέλιξη αριθμού σπουδαστών κανονικών εξαμήνων, πρωτοετών σπουδαστών, σπουδαστών πέραν κανονικών εξαμήνων και πτυχιούχων τεχνολογικού τομέα (2001-2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τα ακαδημαϊκά έτη 2015-2016, 2018-2019, 2020-2021, 2021-2022 και 2022-2023.

Διάγραμμα 2.14: Εξέλιξη αριθμού μεταπτυχιακών φοιτητών και πτυχιούχων Master τεχνολογικού τομέα (2005-2017)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Τα δεδομένα αναφέρονται στη λήξη των ακαδημαϊκών ετών, με εξαίρεση το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015 όπου τα δεδομένα αναφέρονται στην έναρξη. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016.

Το διδακτικό προσωπικό του τεχνολογικού τομέα μέχρι και τα πρώτα έτη της εγχώριας οικονομικής κρίσης (2001-2010) παρέμενε σε επίπεδα άνω των 10,0 χιλ. διδασκόντων (11,5 χιλ. κατά μέσο όρο), με την πλειοψηφία αυτών να είναι άνδρες (63,1% κατά μέσο όρο). Σε αντίθεση με τον πανεπιστημιακό τομέα, μόλις το 27,1% του προσωπικού ήταν τακτικό εκπαιδευτικό προσωπικό⁴³ και η πλειοψηφία (περίπου 7 στους 10) ήταν προσωπικό με σύμβαση ορισμένου χρόνου.⁴⁴ Μετά το 2010, ο αριθμός του διδακτικού προσωπικού περιορίζεται σημαντικά τόσο εξαιτίας της οικονομικής κρίσης – που οδήγησε σε μείωση κυρίως του διδακτικού προσωπικού ορισμένου χρόνου – όσο και της μετακίνησής του προς τον πανεπιστημιακό τομέα λόγω της συγχώνευσης των ΤΕΙ σε ιδρύματα του πανεπιστημιακού τομέα, με αποτέλεσμα να συρρικνωθεί στους 5,2 χιλ. το 2017 και στους μόλις 0,5 χιλ. το 2023.

Όσον αφορά τον **λόγο διδάσκοντες προς φοιτητές** του τεχνολογικού τομέα, αν ληφθεί υπόψη ο λόγος του συνόλου των φοιτητών (συμπεριλαμβανομένων και των φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών) προς το σύνολο του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού, αυτός παρουσιάζει αύξηση μεταξύ των ετών 2001 και 2017 (από τους 14,7 φοιτητές ανά διδάσκοντα στους 45,5 φοιτητές). Η αύξηση του λόγου, οφείλεται στη σημαντική μείωση του αριθμού του διδακτικού-ερευνητικού προσωπικού (-53,2%) για τους λόγους που αναφέρθηκαν πιο πάνω και της σημαντικής ανόδου του αριθμού των φοιτητών πέραν των κανονικών εξαμήνων σπουδών (+207,9%).

2.5. Σύγκριση δεδομένων εκπαίδευσης μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης-27

Η σύγκριση βασικών δεδομένων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα με τα αντίστοιχα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης-27 (ΕΕ-27), επιτρέπει την αξιολόγηση του βαθμού εναρμόνισης με τις διεθνώς κρατούσες τάσεις και προτεραιότητες, καθώς και την διατύπωση ερωτημάτων αποτελεσματικότητας. Η σύγκριση αυτή πραγματοποιείται με τη χρήση δεδομένων από τη βάση της Eurostat τα οποία καλύπτουν την περίοδο 2013-2023.

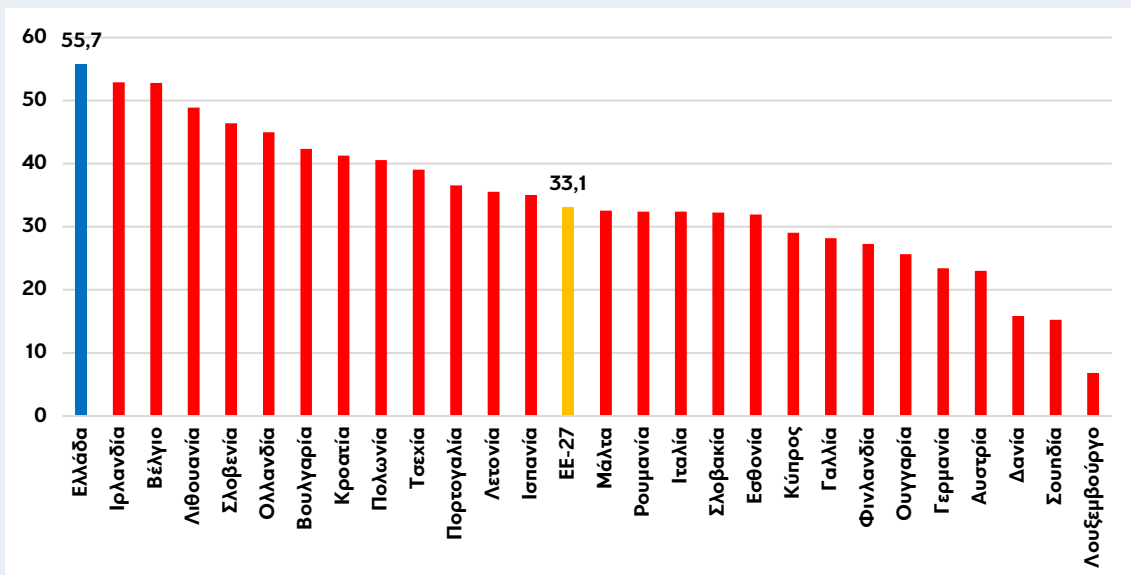
Σχετικά με το ποσοστό του πληθυσμού που είναι **εγγεγραμμένοι σε ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (προπτυχιακό επίπεδο)**, προκύπτει ότι η Ελλάδα έρχεται πρώτη στη σχετική κατάταξη καθώς για την περίοδο που υπάρχουν δεδομένα για όλες τις χώρες της ΕΕ-27, δηλαδή την περίοδο 2013-2024, το 55,7% κατά μέσο όρο του πληθυσμού ηλικίας 20 ετών ήταν εγγεγραμμένο,⁴⁵ με το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της ΕΕ-27 να ανέρχεται σε 33,1% (Διάγραμμα 2.15). Σε χώρες όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία, τα αντίστοιχα ποσοστά διαμορφώνονται σε 35,1%, 28,2%, 23,4%, και 32,4%. Σημειώνεται ότι για το 2024 το αντίστοιχο ποσοστό της Ελλάδας είναι 49,8% (τρίτο υψηλότερο), ενώ μεταξύ 2013 και 2024 έχει υποχωρήσει από το 55,1% στο 49,8% (δεύτερη ισχυρότερη μείωση πίσω από Δανία).

⁴³ Δηλαδή καθηγητές, αναπληρωτές καθηγητές, επίκουροι καθηγητές και καθηγητές εφαρμογών.

⁴⁴ Δηλαδή επιστημονικοί συνεργάτες, εργαστηριακοί συνεργάτες και εκπαιδευτικοί ειδικών μαθημάτων.

⁴⁵ Επιλέγεται η ηλικία των 20 ώστε να περιλαμβάνονται και αυτοί που εισήλθαν με καθυστέρηση αλλά όχι οι «αιώνιοι» φοιτητές.

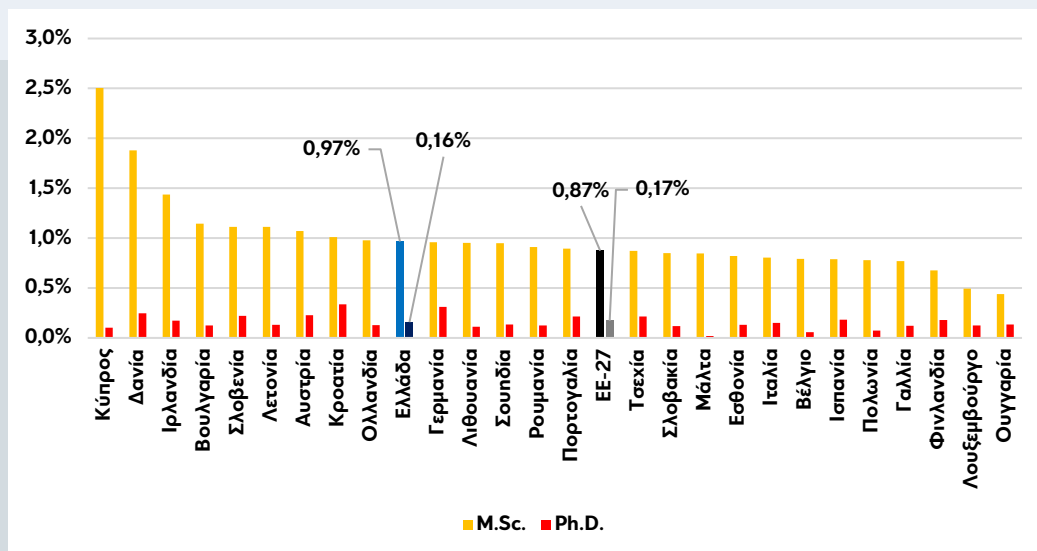
Διάγραμμα 2.15: Μέσο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 20 ετών εγγεγραμμένων σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε προπτυχιακά προγράμματα (2013-2024)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

Η εικόνα διαφοροποιείται σε ότι αφορά τους νεοεισερχόμενους ηλικίας 23-39 ετών σε **πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών** (Διάγραμμα 2.16). Με βάση τα ανωτέρω προκύπτει ότι την περίοδο 2016-2024, αν και το μέσο ποσοστό της Ελλάδας σε ετήσια βάση έχει διπλασιαστεί (από 0,6% σε 1,2%), είναι το 10^ο υψηλότερο (0,97%) μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27, ο μέσος όρος στην οποία είναι 0,87% (από 0,8% το 2016 σε 0,9% το 2024). Με την πάροδο των ετών έχει αυξηθεί και ο αριθμός των ατόμων ηλικίας 30-34 (+25,5%) και 35-39 ετών (+99,3%) που πραγματοποιούν μεταπτυχιακές σπουδές μετά την έναρξη του επαγγελματικού τους βίου. Πρώτες στη σχετική κατάταξη έρχονται οι Κύπρος (2,51%), Δανία (1,88%) και Ιρλανδία (1,44%) και τελευταίες οι Φινλανδία (0,68%), Λουξεμβούργο (0,49%) και Ουγγαρία (0,44%). Όσον αφορά τους νεοεισερχόμενους σε **διδακτορικά προγράμματα σπουδών** (Διάγραμμα 2.16) μεταξύ των ατόμων ηλικίας 25-34 ετών, η Ελλάδα (0,16%) κατατάσσεται οριακά κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-27 (0,17% το μέσο ποσοστό για την περίοδο 2016-2024), με τα υψηλότερα μέσα ποσοστά να εντοπίζονται στις Κροατία (0,34%), Γερμανία (0,31%) και Δανία (0,25%) και τα χαμηλότερα – κάτω του 1,0% – στις Πολωνία, Βέλγιο και Μάλτα. Μεταξύ των ετών 2016 και 2024 το ποσοστό της Ελλάδας έχει αυξηθεί από το 0,14% (13^η μεταξύ 25 χωρών, ΕΕ-27 0,18%) σε 0,17% (13^η μεταξύ 27 χωρών, ΕΕ-27 0,18%). Η παραπάνω εικόνα για τους μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς φοιτητές δείχνει ότι τα άτομα σε παραγωγικές ηλικίες επιζητούν περαιτέρω άνοδο του μορφωτικού τους επιπέδου ώστε να επιτύχουν βελτίωση των επαγγελματικών τους προοπτικών.

Διάγραμμα 2.16: Μέσο ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 23-39 ετών νεοεισερχόμενων σε μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών και ηλικίας 25-34 ετών νεοεισερχόμενων σε διδακτορικά προγράμματα σπουδών (2016-2024)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

Όσον αφορά την κατανομή των νεοεισερχόμενων **προπτυχιακών φοιτητών ανά γνωστικό πεδίο** (Πίνακας 2.2), προκύπτει ότι οι Έλληνες φοιτητές την περίοδο 2016-2024 επιλέγουν κυρίως τα επιστημονικά πεδία της Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (19,9%), Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (18,6%), Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (12,4%), Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (12,1%), και Υγείας-Ευημερίας (9,3%). Στην περίπτωση της ΕΕ-27 η κατανομή των προπτυχιακών φοιτητών είναι παρόμοια καθώς στην πρώτη θέση βρίσκονται οι φοιτητές στο πεδίο της Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (22,6%) και ακολουθούν οι φοιτητές στα επιστημονικά πεδία της Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (15,3%), Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (13,6%), Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (10,7%) και Υγείας-Ευημερίας (10,5%). Ωστόσο, το μερίδιο των προπτυχιακών φοιτητών που παρακολουθεί τμήματα που σχετίζονται με τις Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών στην Ελλάδα υπολείπεται σταθερά της ΕΕ-27, αν και η απόσταση μειώνεται συν τω χρόνω: 3,4% έναντι 5,1% αντίστοιχα το 2016 (3^η από το τέλος της κατάταξης), σε 5,4% έναντι 5,8% το 2024 (21^η στην κατάταξη). Τα υψηλότερα μέσα ποσοστά στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο παρουσιάζονται στην Εσθονία (10,8%), την Ουγγαρία (10,6%), τη Μάλτα (9,8%), τη Λετονία (9,5%) και την Φινλανδία (9,5%). Παράλληλα, η ισχυρότερη άνοδος κατά την υπό εξέταση περίοδο παρουσιάζεται στις Ουγγαρία (+7,5 π.μ., στο 11,8%), Λουξεμβούργο (+6,4 π.μ., στο 12,6%), Λιθουανία (+5,1 π.μ., στο 10,1%) και Σλοβακία (+4,2 π.μ., στο 10,3%). Αξιοσημείωτο είναι το εύρημα ότι η Ελλάδα έρχεται πρώτη στην κατάταξη στο επιστημονικό πεδίο της Γεωργίας-Δασοκομίας-Αλιείας-Κτηνιατρικής (μέσο ποσοστό 4,3%) έναντι 1,6% στην ΕΕ-27, παρ' ότι η συμβολή του πρωτογενή τομέα στην ελληνική οικονομία είναι χαμηλή συγκριτικά με άλλους κλάδους (4,2% κατά μέσο όρο την υπό εξέταση περίοδο).

Μικρές διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται στις επιλογές των **μεταπτυχιακών φοιτητών** μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ-27 (Πίνακας 2.2). Στην Ελλάδα, οι περισσότεροι συγκεντρώνονται στα επιστημονικά πεδία της Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (25,7%), Κοινωνικών επιστημών-Δημοσιογραφίας-Ενημέρωσης (19,4%), Υγείας-Ευημερίας (12,6%) και Φυσικών επιστημών-Μαθηματικών-Στατιστικής (10,6%). Στην ΕΕ-27, οι περισσότεροι μεταπτυχιακοί φοιτητές επιλέγουν τα παραπάνω επιστημονικά πεδία – αλλά με διαφορετική

σειρά κατάταξης – με μόνη εξαίρεση το πεδίο Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών που συγκεντρώνει το 15,4% των μεταπτυχιακών φοιτητών. Σημειώνεται το παρόμοιο μέσο ποσοστό της Ελλάδας με την ΕΕ-27 στο πεδίο των Τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (4,4% έναντι 4,2% στην ΕΕ-27), το οποίο μεταξύ 2016 και 2024 έχει αυξηθεί από 3,1% σε 4,5% και στην ΕΕ-27 έχει αυξηθεί από 3,4% σε 4,9%. Το συγκεκριμένο εύρημα δείχνει ότι είναι πιθανό όλο και περισσότεροι κάτοχοι βασικού πτυχίου να επιλέγουν στις μεταπτυχιακές τους σπουδές το συγκεκριμένο αντικείμενο ώστε να παραμένουν ανταγωνιστικοί στη σύγχρονη αγορά εργασίας που αναζητά άτομα με γνώσεις προγραμματισμού, ανάλυσης βάσεων δεδομένων, αξιοποίησης και χρήσης μεγάλων δεδομένων (big data) κ.λπ.

Παρόμοιες είναι οι επιλογές για **διδακτορικές σπουδές** στην Ελλάδα και την ΕΕ-27, αλλά με διαφορετική κατάσταση (Πίνακας 2.2). Στην Ελλάδα, οι περισσότεροι υποψήφιοι διδάκτορες επιλέγουν τα πεδία της Υγείας-Ευημερίας (23,6% έναντι 17,6% στην ΕΕ-27), Μηχανικής-Μεταποίησης-Κατασκευών (19,8% έναντι 16,7%), Τεχνών-Ανθρωπιστικών επιστημών (13,4% έναντι 12,2%), Φυσικών επιστημών (11,5% έναντι 21,4%) και Διοίκησης επιχειρήσεων-Νομικών σπουδών (8,4% έναντι 9,2% στην ΕΕ-27).

Πίνακας 2.2: Κατανομή νεοεισερχόμενων προπτυχιακών, μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψηφίων διδασκόντων κατά τη διεθνή τυποποιημένη ταξινόμηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ISCED field (μέσος όρος 2016-2024)

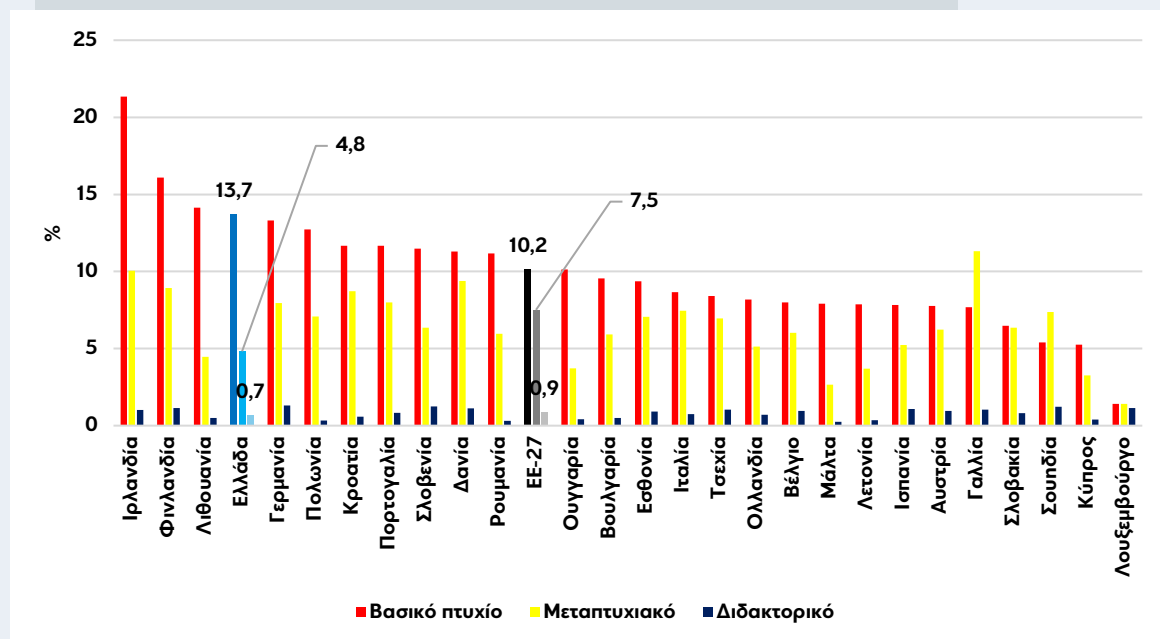
Προπτυχιακοί φοιτητές			Μεταπτυχιακοί φοιτητές			Υποψήφιοι διδάκτορες		
	ΕΕ-27	Ελλάδα		ΕΕ-27	Ελλάδα		ΕΕ-27	Ελλάδα
Μηχανική-Μεταποίηση-Κατασκευές	15,3%	19,9%	Διοίκηση επιχειρήσεων-Νομικές σπουδές	25,8%	25,7%	Υγεία-Ευημερία	17,6%	23,6%
Διοίκηση επιχειρήσεων-Νομικές σπουδές	22,6%	18,6%	Κοινωνικές επιστήμες-Δημοσιογραφία-Ενημέρωση	11,3%	19,4%	Μηχανική-Μεταποίηση-Κατασκευές	16,7%	19,8%
Κοινωνικές επιστήμες-Δημοσιογραφία-Ενημέρωση	10,7%	12,4%	Υγεία-Ευημερία	13,3%	12,6%	Τέχνες-Ανθρωπιστικές επιστήμες	12,2%	13,4%
Τέχνες-Ανθρωπιστικές επιστήμες	13,6%	12,1%	Φυσικές επιστήμες-Μαθηματικά-Στατιστική	6,9%	10,6%	Φυσικές επιστήμες-Μαθηματικά-Στατιστική	21,4%	11,5%
Υγεία-Ευημερία	10,5%	9,3%	Μηχανική-Μεταποίηση-Κατασκευές	15,4%	8,9%	Διοίκηση επιχειρήσεων-Νομικές σπουδές	9,2%	8,4%
Φυσικές επιστήμες-Μαθηματικά-Στατιστική	8,5%	8,5%	Τέχνες-Ανθρωπιστικές επιστήμες	9,9%	7,9%	Κοινωνικές επιστήμες-Δημοσιογραφία-Ενημέρωση	9,7%	7,8%
Εκπαίδευση	6,8%	7,0%	Εκπαίδευση	8,6%	6,5%	Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών	3,8%	5,0%
Γεωργία-Δασοκομία-Αλιεία-Κτηνιατρική	1,6%	4,3%	Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών	4,2%	4,4%	Εκπαίδευση	3,4%	4,9%
Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών	5,3%	4,2%	Γεωργία-Δασοκομία-Αλιεία-Κτηνιατρική	1,7%	2,0%	Γεωργία-Δασοκομία-Αλιεία-Κτηνιατρική	2,8%	3,5%
Υπηρεσίες	4,9%	3,7%	Υπηρεσίες	2,5%	1,9%	Υπηρεσίες	1,5%	2,1%
Γενικά προγράμματα	0,0%	0,0%	Γενικά προγράμματα	0,0%	0,0%	Γενικά προγράμματα	0,0%	0,0%
Άγνωστο	0,4%	0,0%	Άγνωστο	0,3%	0,0%	Άγνωστο	1,8%	0,0%

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η σταθερή και ουσιαστική αύξηση της παραγωγικότητας της ελληνικής οικονομίας περνάει μέσα και από την ύπαρξη ανθρώπινου δυναμικού με υψηλές δεξιότητες και γνώσεις προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας, έχει ενδιαφέρον να διερευνηθεί ο αριθμός ανά 1.000 κατοίκους, των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικίας 20-29 ετών, στους κλάδους θετικών επιστημών, μαθηματικών, μηχανικής, μεταποίησης και κατασκευών (Διάγραμμα 2.17). Στους κατόχους βασικού πτυχίου, ο μέσος αριθμός αποφοίτων είναι από τους υψηλότερους μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27 (4^{ος} υψηλότερος, 13,7 έναντι 10,2 στην ΕΕ-27) παρουσιάζοντας σε ετήσια βάση την 5^η υψηλότερη άνοδο (+2,6 άτομα, στα 15,4 από 12,8). Στους κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στα σχετικά αντικείμενα, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις χαμηλότερες θέσεις στην κατάταξη, αφού ο μέσος αριθμός ατόμων διαμορφώνεται σε 4,8 (7,5 στην ΕΕ-27), αλλά σε ετήσια βάση η άνοδος του σχετικού ποσοστού ήταν η 7^η υψηλότερη (+1,7 άτομα, στα 5,5 από 3,8). Παρόμοια είναι η εικόνα και στους κατόχους διδακτορικού τίτλου σπουδών. Και πάλι η Ελλάδα καταλαμβάνει χαμηλή θέση με το μέσο αριθμό ατόμων να ανέρχεται σε 0,7 (ΕΕ-27 0,9) αλλά μεταξύ 2016 και 2024 η

άνοδος στο σχετικό μέγεθος ήταν η 4^η υψηλότερη μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27 (+0,3 άτομα, στα 0,9 από 0,6). Συνολικά, η παραπάνω εικόνα και πάλι δείχνει πως όλο και περισσότερα άτομα να επιλέγουν να σπουδάζουν σε επιστημονικά πεδία που ανταποκρίνονται περισσότερο στις σύγχρονες ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Διάγραμμα 2.17: Αριθμός ανά 1.000 κατοίκους, αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικίας 20-29 ετών, στους κλάδους θετικών επιστημών, μαθηματικών, μηχανικής, μεταποίησης και κατασκευών (μέσος όρος 2016-2024)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

3. Χρηματοδότηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

3.1. Εισαγωγή

Αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζει την εξέλιξη της χρηματοδότησης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα καθώς και τη δομή της. Τα σχετικά δεδομένα προέρχονται από τη Eurostat η οποία έχει διαθέσιμα στοιχεία για τη λειτουργική διάκριση δαπανών των κυβερνήσεων που παρουσιάζονται στον πίνακα COFOG (Classification of Functions of Government) και καλύπτουν την περίοδο 1995-2024. Οι δαπάνες αφορούν τους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης,⁴⁶ της Κεντρικής Κυβέρνησης,⁴⁷ την Τοπική Αυτοδιοίκηση⁴⁸ και τα Ταμεία Κοινωνικής Ασφάλισης. Αναφορικά με τις δαπάνες που αφορούν την εκπαίδευση, αυτές διαχωρίζονται στις δαπάνες για το σύνολο της εκπαίδευσης (κωδικός GF09), την προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση (GF0901), την δευτεροβάθμια εκπαίδευση (GF0902), την μετα-δευτεροβάθμια μη τριτοβάθμια εκπαίδευση (GF0903), την τριτοβάθμια εκπαίδευση (GF0904), την εκπαίδευση μη προσδιοριζόμενη κατά επίπεδο (GF0905), τις επικουρικές προς την εκπαίδευση υπηρεσίες (GF0906), την έρευνα και ανάπτυξη στην εκπαίδευση (GF0907) και τις δαπάνες που αφορούν την εκπαίδευση μη ταξινομημένη αλλού (GF0908). Στην περίπτωση της Ελλάδας δεδομένα υπάρχουν για την περίοδο 2001-2024 και για τις δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης. Παράλληλα, τα δεδομένα περιλαμβάνουν τις δαπάνες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (κωδικός GF0904), αλλά όχι τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη, καθώς δεν υπάρχει διάκριση για τις αντίστοιχες δαπάνες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι δαπάνες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα περιλαμβάνουν τις κατηγορίες: ενδιάμεση κατανάλωση, ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου, αποζημίωση εργαζομένων, κοινωνικές παροχές, λοιπές τρέχουσες μεταβιβάσεις, κεφαλαιακές μεταβιβάσεις, αποκτήσεις μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων.

3.2. Ανάλυση χρηματοδότησης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Ξεκινώντας την ανάλυση των δεδομένων (Πίνακας 3.1), η συνολική δαπάνη για την τριτοβάθμια εκπαίδευση από την είσοδο στο Ευρώ και έως το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης αυξήθηκε κατά 65,8% (στα €2,88 δις το 2008 από τα €1,74 δις το 2001). Η εφαρμογή τριών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής είχε σαν συνέπεια οι δαπάνες να περιοριστούν μέχρι το 2017 στα €1,75 δις (-39,4% συγκριτικά με το 2008). Ωστόσο, στη συνέχεια παρουσιάζουν συνεχή αύξηση και το 2024 διαμορφώθηκαν σε €3,16 δις, σχεδόν διπλάσιες από το 2017 και 9,5% υψηλότερα από το 2008.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των συνολικών δαπανών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αφορά την αποζημίωση των εργαζομένων, αν και μεταξύ 2001-2024 το μερίδιο της συγκεκριμένης δαπάνης περιορίστηκε από το 73,3% στο 40,4%. Σε απόλυτους όρους, η σχετική δαπάνη αυξήθηκε κατά 52,3% μεταξύ 2001 και 2006 (στα €1,94 δις) και στη συνέχεια μέχρι το 2019 περιορίστηκε κατά 38,0% (στα €1,2 δις) ως αποτέλεσμα των περικοπών δαπανών και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Οι περικοπές αφορούσαν μείωση του αριθμού του διδακτικού προσωπικού⁴⁹ και των αμοιβών του, αλλά και τον σημαντικό περιορισμό των προσλήψεων για μεγάλο χρονικό διάστημα. Κατόπιν, και έως και το 2024, παρουσιάζει ήπια ανοδική πορεία και το έτος αυτό διαμορφώθηκε στα €1,28 δις.

⁴⁶ Αποτελείται από τους υποτομείς της Κεντρικής Κυβέρνησης, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης.

⁴⁷ Περιλαμβάνει το Κράτος και Λοιπά δημοσιονομικά κονδύλια (Extra Budgetary Funds).

⁴⁸ Περιλαμβάνει τους Δήμους και τις Περιφέρειες καθώς και τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και Επιχειρήσεων που ελέγχονται/εποπτεύονται από τους Δήμους ή/και τις Περιφέρειες.

⁴⁹ Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ο αριθμός του διδακτικού προσωπικού σε ΤΕΙ και ΑΕΙ μεταξύ 2006 και 2019 περιορίστηκε κατά 19,2%.

Οι δαπάνες από ενδιάμεση κατανάλωση απορροφούν το 24,2% κατά μέσο όρο των συνολικών δαπανών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πορεία τους δεν διαφοροποιείται σε σχέση με την προηγούμενη κατηγορία δαπανών αφού αρχικά αυξάνονται και με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης περιορίζονται για να ανέλθουν στη συνέχεια αλλά να διαμορφωθούν σε χαμηλότερα από τα προ κρίσης επίπεδα.

Έπεται σε συμμετοχή στις συνολικές δαπάνες ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου. Ενώ μέχρι το 2005 το μερίδιο των επενδύσεων παγίων ήταν πολύ χαμηλό, την επόμενη τριετία (2006-2008) ανήλθε στα επίπεδα του 8,7% κατά μέσο όρο και, την περίοδο της κρίσης 2009-2017 μειώθηκε στα επίπεδα του 5,1% κατά μέσο όρο. Στη συνέχεια όμως παρουσιάζει σημαντική άνοδο και την πενταετία 2020-2024 ανήλθε σε επίπεδα άνω του 30% (περίπου €1,0δισ κατά μέσο όρο).

Σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες δαπανών (υποτροφίες και κοινωνικά βοηθήματα προς φοιτητές, υπηρεσίες σίτισης και στέγασης, επενδυτικές επιχορηγήσεις προς ΑΕΙ, μεταβιβάσεις για κτιριακά έργα ή εξοπλισμό κ.λπ.), το μερίδιο τους περιορίζεται στο 5,5% των συνολικών δαπανών κατά μέσο όρο. Ενώ την περίοδο 2001-2005 κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα (0,9%), την περίοδο 2006-2017 αυξάνει στα επίπεδα του 5,0% για διαμορφωθεί την επόμενη επταετία στα επίπεδα του 9,8%. Ο βασικότερος λόγος της ανόδου του μεριδίου τους είναι η σημαντική άνοδος των δαπανών που αφορούν κεφαλαιακές μεταβιβάσεις. Ωστόσο, ο βαθμός ανάλυσης των δεδομένων της Eurostat δεν επιτρέπει την λεπτομερέστερη διερεύνηση για το τι αφορούν τα συγκεκριμένα ποσά στο χώρο της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

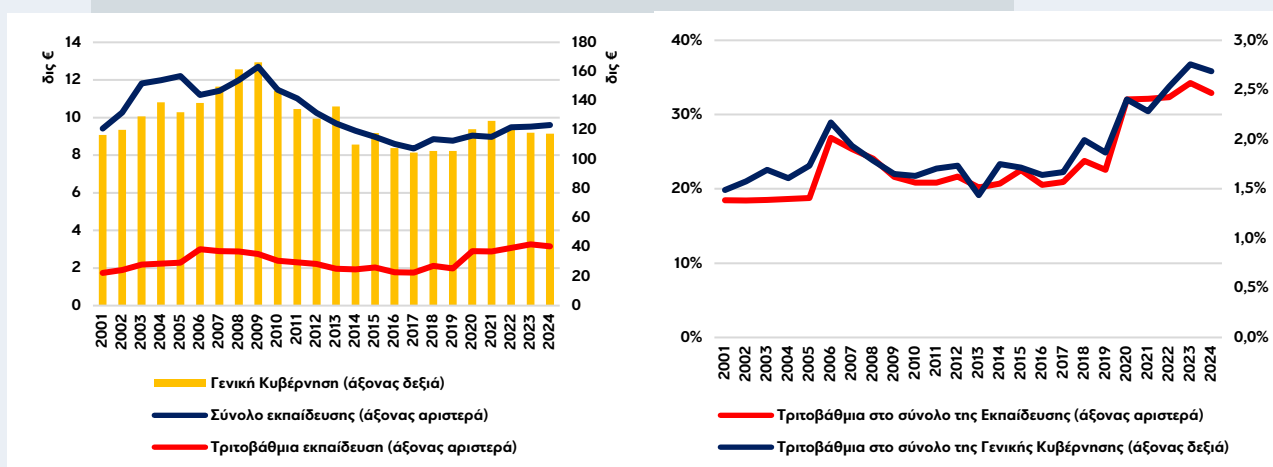
Πίνακας 3.1: Εξέλιξη δαπανών Γενικής Κυβέρνησης για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, κατά κατηγορία δαπανών (2001-2024)

	Αποζημίωση εργαζομένων		Ενδιάμεση κατανάλωση		Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου		Λοιπές τρέχουσες μεταβιβάσεις		Κοινωνικές παροχές		Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις		Αποκτήσεις μη παραχθέντων περιουσιακών		Συνολικές δαπάνες	
2001	1.276	73,3%	437	25,1%	10	0,6%	7	0,4%	1,7	0,1%	8	0,5%	0	0,0%	1.739	100,0%
2002	1.393	73,6%	472	24,9%	11	0,6%	6	0,3%	1,6	0,1%	8	0,4%	0	0,0%	1.892	100,0%
2003	1.539	70,4%	618	28,2%	12	0,6%	6	0,3%	3,1	0,1%	9	0,4%	0	0,0%	2.188	100,0%
2004	1.577	70,6%	628	28,1%	12	0,5%	8	0,3%	1,5	0,1%	9	0,4%	0	0,0%	2.235	100,0%
2005	1.662	72,6%	597	26,0%	13	0,6%	7	0,3%	2,9	0,1%	9	0,4%	0	0,0%	2.290	100,0%
2006	1.943	64,6%	720	23,9%	252	8,4%	70	2,3%	2,8	0,1%	18	0,6%	0	0,0%	3.006	100,0%
2007	1.730	59,7%	784	27,0%	272	9,4%	74	2,5%	13,7	0,5%	27	0,9%	0	0,0%	2.900	100,0%
2008	1.778	61,6%	761	26,4%	236	8,2%	79	2,7%	9,2	0,3%	22	0,8%	0	0,0%	2.884	100,0%
2009	1.717	62,5%	724	26,4%	176	6,4%	96	3,5%	7,8	0,3%	23	0,8%	1	0,0%	2.745	100,0%
2010	1.460	61,0%	637	26,6%	163	6,8%	83	3,5%	9,9	0,4%	35	1,4%	5	0,2%	2.393	100,0%
2011	1.437	62,7%	610	26,6%	127	5,5%	70	3,0%	7,2	0,3%	42	1,8%	0	0,0%	2.293	100,0%
2012	1.439	64,8%	558	25,1%	119	5,4%	51	2,3%	4,7	0,2%	47	2,1%	0	0,0%	2.218	100,0%
2013	1.198	61,3%	550	28,1%	109	5,6%	62	3,2%	6,0	0,3%	31	1,6%	0	0,0%	1.956	100,0%
2014	1.263	65,5%	473	24,6%	102	5,3%	45	2,3%	43,7	2,3%	0	0,0%	0	0,0%	1.927	100,0%
2015	1.231	60,9%	583	28,8%	103	5,1%	58	2,9%	46,6	2,3%	0	0,0%	0	0,0%	2.022	100,0%
2016	1.149	65,0%	452	25,6%	59	3,3%	59	3,3%	47,9	2,7%	0	0,0%	0	0,0%	1.766	100,0%
2017	1.146	65,6%	417	23,9%	50	2,8%	66	3,8%	68,0	3,9%	1	0,1%	0	0,0%	1.748	100,0%
2018	1.215	57,7%	460	21,9%	75	3,5%	89	4,2%	113,2	5,4%	153	7,3%	0	0,0%	2.105	100,0%
2019	1.204	60,9%	483	24,4%	111	5,6%	85	4,3%	86,3	4,4%	6	0,3%	0	0,0%	1.976	100,0%
2020	1.268	43,8%	485	16,8%	943	32,5%	104	3,6%	95,9	3,3%	1	0,0%	0	0,0%	2.897	100,0%
2021	1.286	44,6%	528	18,3%	951	33,0%	24	0,8%	95,3	3,3%	0	0,0%	0	0,0%	2.885	100,0%
2022	1.224	39,9%	561	18,3%	1.007	32,8%	26	0,9%	133,6	4,3%	119	3,9%	0	0,0%	3.071	100,0%
2023	1.236	37,9%	573	17,6%	1.027	31,5%	12	0,4%	132,5	4,1%	278	8,5%	0	0,0%	3.257	100,0%
2024	1.275	40,4%	584	18,5%	988	31,3%	47	1,5%	147,1	4,7%	117	3,7%	0	0,0%	3.159	100,0%

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.
Σημείωση: Τα ποσά είναι αποπληθωρισμένα.

Την περίοδο 2001-2009 οι συνολικές δαπάνες της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρουσίασαν ισχυρότερη άνοδο εν συγκρίσει, τόσο με το σύνολο των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης, όσο και με το σύνολο των δαπανών της Εκπαίδευσης (Διάγραμμα 3.1), (57,8% έναντι 42,5% και 35,0%, αντίστοιχα). Αυτό αντανακλάται και στην άνοδο του μεριδίου τους στο σύνολο των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης και της Εκπαίδευσης, από το 1,5% και 18,5% αντίστοιχα το 2001, σε 1,7% και 21,6% το 2009. Ακολούθως, την περίοδο της οικονομικής κρίσης και της εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (2010-2017) παρουσίασαν παρόμοια πτώση ώστε το μέσο μερίδιο παρέμεινε σχετικά σταθερό. Τέλος, την περίοδο 2018-2024, η αύξηση των συνολικών δαπανών της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν πολύ ισχυρότερη σε σύγκριση με τις δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης και του συνόλου της Εκπαίδευσης (+50,1% έναντι +11,2% και +8,4%, αντίστοιχα), κυρίως λόγω της σημαντικής αύξησης των επενδύσεων παγίων όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω. Σαν αποτέλεσμα των παραπάνω μεταβολών, στο σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου, το μερίδιο των δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκε, τόσο στο σύνολο των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης (από 1,5% το 2001 στο 2,7% το 2024), όσο και στο σύνολο των δαπανών της Εκπαίδευσης (από 18,5% σε 32,9%).

Διάγραμμα 3.1: Εξέλιξη δαπανών Γενικής Κυβέρνησης, συνόλου Εκπαίδευσης και συνόλου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μερίδιο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο σύνολο των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης και του συνόλου της Εκπαίδευσης (2001-2024)

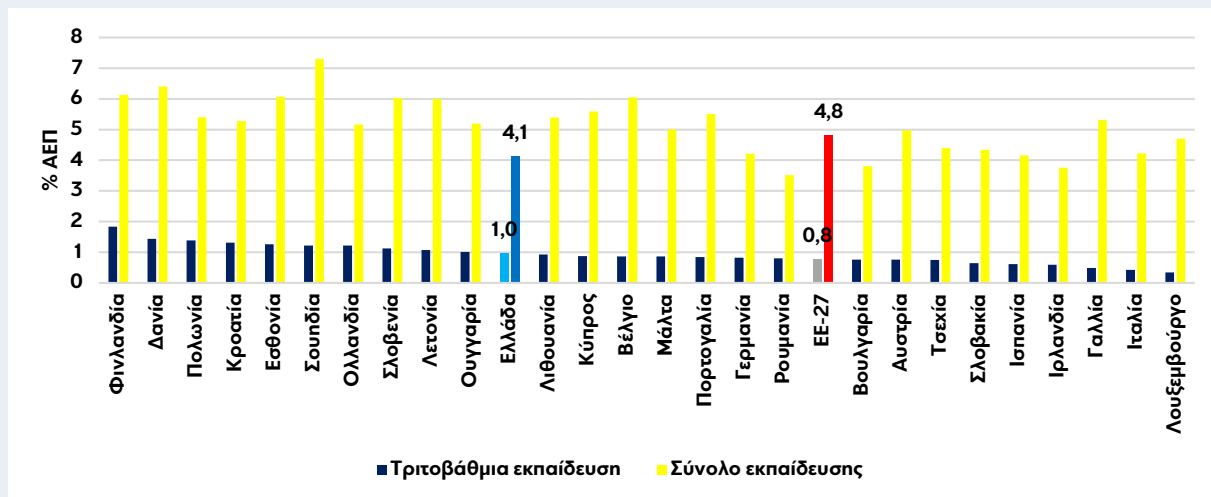

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

Σημείωση: Τα ποσά είναι αποπληθωρισμένα.

Η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-27 (4,8% του ΑΕΠ) και καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις στις δαπάνες για το σύνολο της εκπαίδευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ (4,1% κατά μέσο όρο την περίοδο 2001-2024), στις δαπάνες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκεται άνω του μέσου όρου της ΕΕ-27 (1,0% έναντι 0,8%, κατά μέσο όρο) (Διάγραμμα 3.2). Ωστόσο και στις δύο κατηγορίες δαπανών την υπό εξέταση περίοδο το ετήσιο ποσοστό της Ελλάδας ενισχύθηκε, κατά 0,1 π.μ. (από 3,8% το 2001 στο 3,9% το 2024) και 0,6 π.μ. (από 0,7% σε 1,3%), αντίστοιχα, με την άνοδο του δεύτερου ποσοστού να είναι η ισχυρότερη μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ-27. Για το έτος 2024 η θέση της Ελλάδας δεν μεταβάλλεται στις δαπάνες για το σύνολο της εκπαίδευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ (προτελευταία με μερίδιο 3,9%), ενώ στις δαπάνες για τριτοβάθμια εκπαίδευση βελτίωσε τη θέση της στην αντίστοιχη κατάταξη (4^η με ποσοστό 1,3%).

Διάγραμμα 3.2: Συνολική δαπάνη συνόλου εκπαίδευσης και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ-27 (μέσος όρος περιόδου 2001-2024)

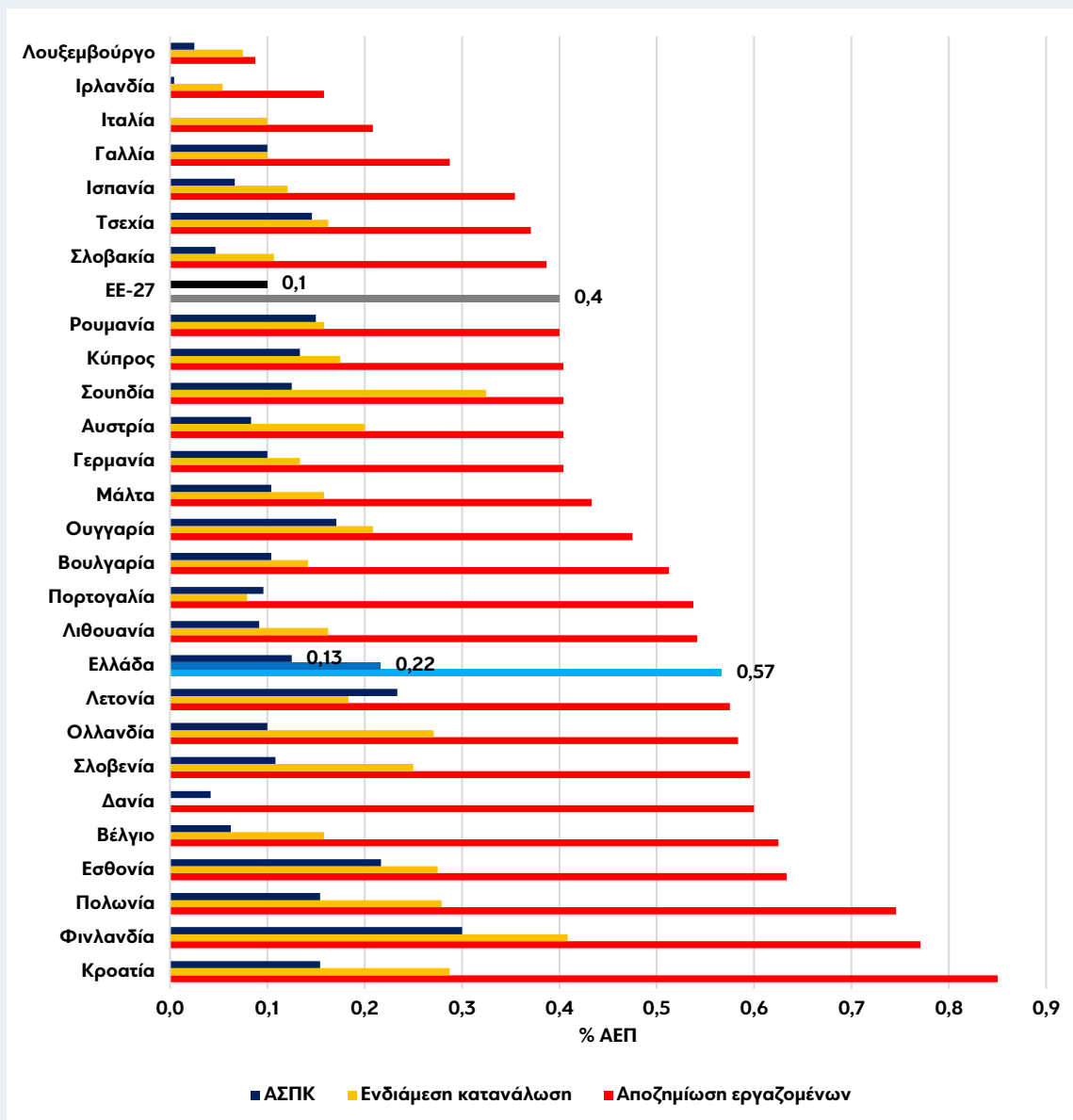

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

Στις επιμέρους υποκατηγορίες δαπανών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ως ποσοστά του ΑΕΠ) (Διάγραμμα 3.3), η Ελλάδα βρίσκεται αρκετά πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ-27 στην αποζημίωση εργαζομένων καθώς το σχετικό μέσο ποσοστό για την υπό εξέταση περίοδο διαμορφώνεται σε 0,57% του ΑΕΠ έναντι 0,4%, ενώ σε απόλυτα μεγέθη έχει μικρή μέση ετήσια άνοδο μεταξύ 2001 και 2024 (0,5%). Αναφορικά με την ενδιάμεση κατανάλωση, η Ελλάδα κατατάσσεται εντός των οκτώ χωρών με τις υψηλότερες δαπάνες (0,22% του ΑΕΠ⁵⁰), ενώ και σε αυτή την περίπτωση το ποσοστό δεν μεταβάλλεται μεταξύ 2001 και 2024 (0,2%). Τέλος, σε ό,τι αφορά τον ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου, το μέσο ποσοστό της Ελλάδας ανέρχεται σε 0,13% και είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό της ΕΕ-27 (0,10%), ενώ την περίοδο που εξετάζεται παρουσιάζει την υψηλότερη αύξηση μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27 (+0,3 π.μ., από 0,1% σε 0,4%). Το έτος 2024 η Ελλάδα παρουσιάζει τις υψηλότερες δαπάνες που αφορούν το ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου (0,4% του ΑΕΠ), και κατατάσσεται 9^η στη σχετική λίστα που αφορά τις δαπάνες ενδιάμεσης κατανάλωσης (0,2%), ενώ βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ-27 στις δαπάνες που αφορούν την αποζημίωση εργαζομένων (0,5% του ΑΕΠ, έναντι 0,4% στην ΕΕ-27).

⁵⁰ Για το συγκεκριμένο μέγεθος η Eurostat δεν παρέχει στοιχεία για το σύνολο της ΕΕ-27.

Διάγραμμα 3.3: Δαπάνες αποζημίωσης εργαζομένων, ενδιάμεσης κατανάλωσης και ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ως ποσοστό του ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ-27 (μέσος όρος περιόδου 2001-2024)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία στοιχείων: Eurobank Research.

4. Ερευνητικό έργο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

4.1. Εισαγωγή

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι η ανάλυση δεδομένων που αφορούν την ερευνητική δραστηριότητα των ιδρυμάτων του πανεπιστημιακού και του τεχνολογικού τομέα στην Ελλάδα. Επιπλέον θα αναλυθούν δεδομένα που σχετίζονται με τις δαπάνες και το προσωπικό έρευνας και ανάπτυξης (R&D) στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα στοιχεία που αφορούν την ερευνητική δραστηριότητα προέρχονται από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και καλύπτουν δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους, την περίοδο 2000-2014 και την περίοδο 2007-2021. Πρέπει να σημειωθεί πως ενώ στην πρώτη περίοδο (2000-2014) υπάρχουν ξεχωριστά δεδομένα για τα πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ, στην δεύτερη περίοδο υπάρχουν δεδομένα για το σύνολο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς στα σχετικά δεδομένα περιέχονται στοιχεία για την ΑΣΠΑΙΤΕ, το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής και το Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο που προήλθαν από την κατάργηση και συγχώνευση ΤΕΙ αλλά και για πανεπιστήμια τα οποία απορρόφησαν ΤΕΙ (π.χ. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).⁵¹ Για την αποφυγή διπλής καταμέτρησης δεδομένων, από την πρώτη περίοδο (2000-2014) διατηρήθηκαν τα στοιχεία που αφορούν την επταετία 2000-2006 και προστέθηκαν σε αυτά τα δεδομένα που αφορούν την δεύτερη περίοδο (2007-2021) ώστε να διαμορφωθεί μία κατά το δυνατόν πιο ξεκάθαρη εικόνα σχετικά με την πορεία των υπό εξέταση μεγεθών. Τα στοιχεία που αφορούν τις δαπάνες και το προσωπικό έρευνας και ανάπτυξης προέρχονται από τη Eurostat και στις περισσότερες περιπτώσεις καλύπτουν την περίοδο 2000-2023.

4.2. Ανάλυση δεδομένων δημοσιεύσεων

Το σύνολο των δημοσιεύσεων όλων των φορέων⁵² στην Ελλάδα υπερτετραπλασιάστηκε την περίοδο 2000-2021 (από τις 6,2 στις 26,5 χιλ.). Το μεγαλύτερο μερίδιο αυτών (67,6%) αφορά δημοσιεύσεις που προέρχονται από πανεπιστήμια και ΤΕΙ, οι οποίες αυξήθηκαν την υπό εξέταση περίοδο από τις 4,2 χιλ. στις 17,3 χιλ. Οι δημοσιεύσεις με ελληνικές συνεργασίες αυξήθηκαν 5,8 φορές ενώ αυτές με διεθνείς συνεργασίες 6,1 φορές. Ως αποτέλεσμα, ο αριθμός των δημοσιεύσεων με διεθνείς συνεργασίες από το 2013 και μετά είναι υψηλότερος από τον αριθμό των δημοσιεύσεων με ελληνικές συνεργασίες (Διάγραμμα 4.1).

Ωστόσο, εκτός από την εξέλιξη του αριθμού των δημοσιεύσεων είναι σημαντικό να διερευνηθεί και η ποιότητά τους, όπως αυτή αντανακλάται στην απήχηση που έχουν. Αυτή διαπιστώνεται, αφενός από τον αριθμό των αναφορών, και αφετέρου από το ποσοστό των δημοσιεύσεων που λαμβάνουν αναφορές. Τόσο στα πανεπιστήμια όσο και στα ΤΕΙ, ο αριθμός των αναφορών παρουσιάζει σημαντική αύξηση. Στα πανεπιστήμια υπερδεκαπλασιάστηκαν την περίοδο 2000-2021 (από τις 69,5 χιλ. στις 725,1 χιλ.) και στα ΤΕΙ, για την περίοδο που υπάρχουν ξεχωριστά δεδομένα (2000-2014) υπερ-ενδεκαπλασιάστηκαν (από τις 0,9 χιλ. στις 10,5 χιλ.). Σχετικά με το ποσοστό δημοσιεύσεων που λαμβάνουν αναφορές τόσο στα πανεπιστήμια όσο και στα ΤΕΙ ανήλθε, κατά 22,3 π.μ. (από 54,0% σε 76,3%) και 24,5 π.μ. (από 38,7% σε 63,2%), αντίστοιχα (Διάγραμμα 4.2).

Ένα άλλο μέτρο της απήχησης των δημοσιεύσεων είναι ο σχετικός δείκτης απήχησης. Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης «ο σχετικός δείκτης απήχησης απεικονίζει τη θέση που έχει ο μέσος όρος των αναφορών που έλαβε το σύνολο των δημοσιεύσεων μιας συγκεκριμένης κατηγορίας φορέων σε σχέση με το μέσο όρο αναφορών που έλαβαν οι δημοσιεύσεις σε παγκόσμιο επίπεδο και σε όλα τα επιστημονικά πεδία. Ο δείκτης

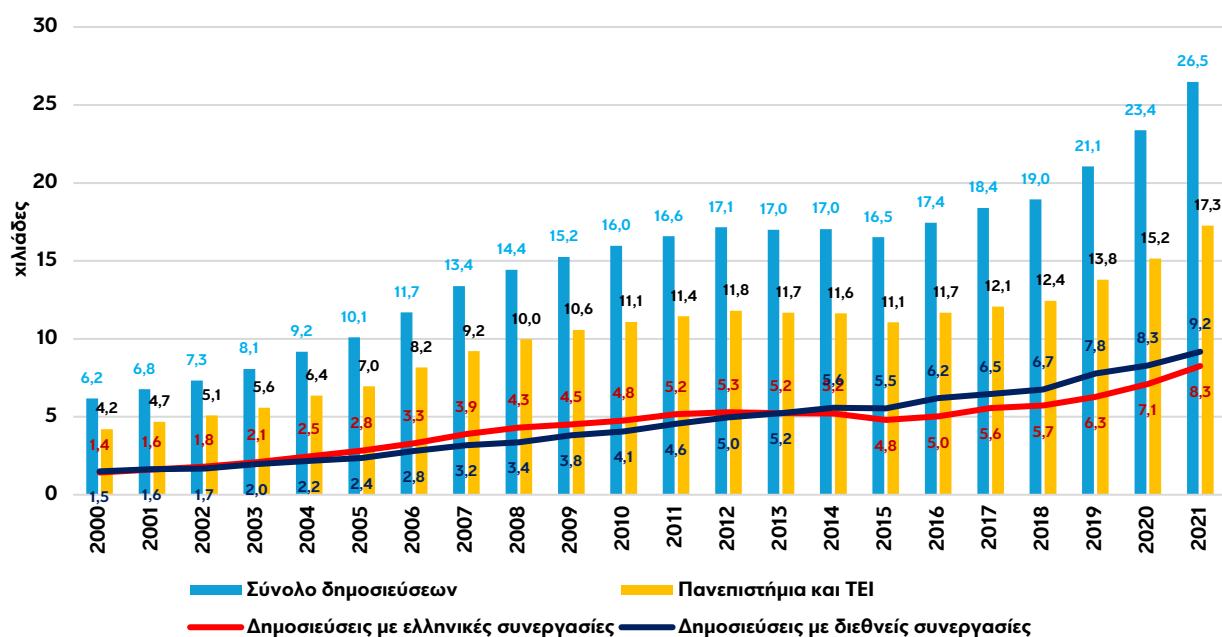
⁵¹ Βλέπε υποσημείωση 29.

⁵² Πανεπιστήμια, Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα εποπτευόμενα από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας, δημόσια νοσοκομεία, ιδιωτικοί φορείς υγείας, λοιποί δημόσιοι ερευνητικοί φορείς, επιχειρήσεις, ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα, λοιποί δημόσιοι φορείς, λοιποί εκπαιδευτικοί φορείς.

υπολογίζεται μετά από «κανονικοποίηση» σύμφωνα με την κατανομή των δημοσιεύσεων της κάθε κατηγορίας φορέων στις εξειδικευμένες επιστημονικές περιοχές της βάσης Incites, μέσω λογισμικού το οποίο έχει αναπτύξει το ΕΚΤ. Με τον τρόπο αυτό λαμβάνονται υπόψη οι διαφορές στις πρακτικές αναφορών που επικρατούν στις εκάστοτε επιστημονικές περιοχές. Όταν η τιμή του σχετικού δείκτη απήχησης είναι μεγαλύτερη από 1, οι δημοσιεύσεις της αντίστοιχης κατηγορίας έχουν μεγαλύτερη απήχηση από τον παγκόσμιο μέσο όρο».

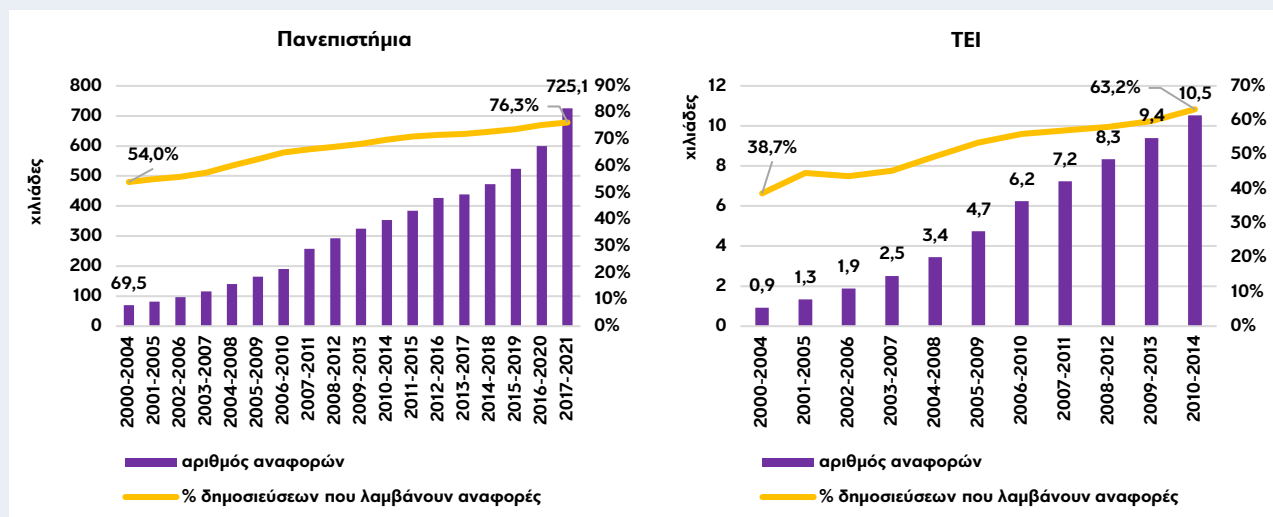
Με βάση τα παραπάνω, ανακτήθηκαν από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης οι σχετικοί δείκτες απήχησης για τα πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ, για τις περιόδους 2006-2010, 2010-2014 και 2017-2021 (Διάγραμμα 4.3). Από το σχετικό διάγραμμα προκύπτει ότι υπάρχει βελτίωση στην τιμή του δείκτη μεταξύ των τριών περιόδων, τόσο στα πανεπιστήμια όσο και στα ΤΕΙ, με την τιμή του να ξεπερνάει τη μονάδα στα πανεπιστήμια τις δύο τελευταίες περιόδους. Κατά συνέπεια οι δημοσιεύσεις των πανεπιστημίων έχουν μεγαλύτερη απήχηση από τον παγκόσμιο μέσο όρο. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί πως τις συγκεκριμένες χρονικές περιόδους τις καλύτερες τιμές στο συγκεκριμένο δείκτη καταλαμβάνουν οι κατηγορίες φορέων «Ερευνητικά κέντρα εποπτευόμενα από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας», «Ιδιωτικοί φορείς υγείας» και «Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα».

Διάγραμμα 4.1: Εξέλιξη συνόλου δημοσιεύσεων, δημοσιεύσεων πανεπιστημίων και ΤΕΙ, δημοσιεύσεων με πανεπιστημίων και ΤΕΙ με ελληνικές και διεθνείς συνεργασίες (2000-2021)

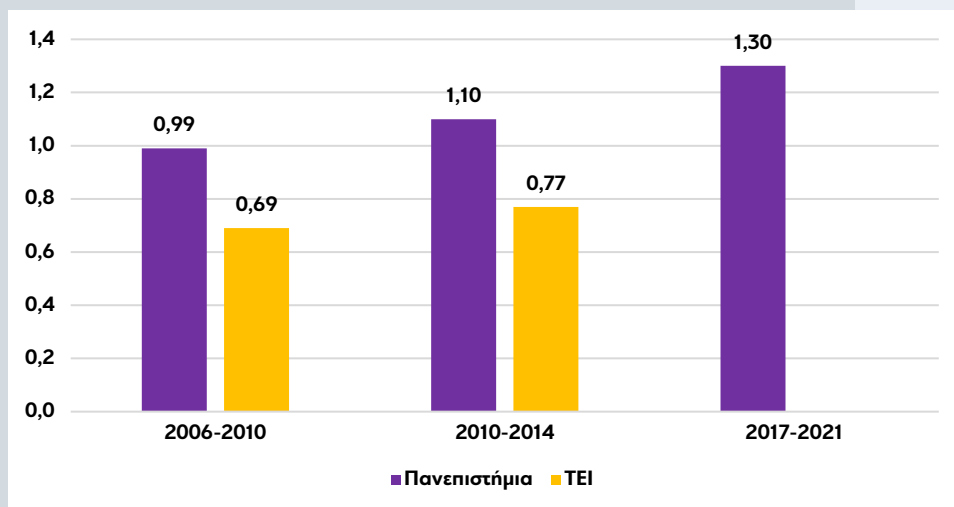
Πηγή: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Διάγραμμα 4.2: Εξέλιξη αριθμού αναφορών και ποσοστού δημοσιεύσεων που λαμβάνουν αναφορές σε πανεπιστήμια (2000-2021) και ΤΕΙ (2000-2014), ανά πενταετία

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Διάγραμμα 4.3: Σχετικός δείκτης απήχησης δημοσιεύσεων πανεπιστημίων και ΤΕΙ (2006-2010, 2010-2014, 2017-2021)

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Η βελτίωση της ποιότητας των δημοσιεύσεων των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προκύπτει επίσης από τον αριθμό και το ποσοστό των δημοσιεύσεων που κατατάσσονται σε παγκόσμιο επίπεδο στο ανώτερο 1%, 5%, 10%, 25% και 50% των δημοσιεύσεων με την υψηλότερη απήχηση (Πίνακας 4.1). Τα δεδομένα δείχνουν ότι αυξάνει σταδιακά το ποσοστό των δημοσιεύσεων με υψηλότερη απήχηση από το ανώτερο 1% έως και το ανώτερο 50%, τόσο στα πανεπιστήμια όσο και ΤΕΙ, και στις δύο περιόδους (2010-2014 και 2017-2021) για τα πρώτα και για την πρώτη περίοδο στα δεύτερα. Παράλληλα, για την περίπτωση των πανεπιστημίων, παρατηρείται άνοδος του αριθμού και του ποσοστού των δημοσιεύσεων σε όλες τις κατηγορίες υψηλότερης απήχησης (ανώτερο 1%, 5%, 10%, 25% και 50%). Σημειώνεται, ότι η υψηλότερη ποσοστιαία αύξηση του αριθμού των δημοσιεύσεων παρατηρείται στις δημοσιεύσεις των πανεπιστημίων που ανήκουν στις κατηγορίες των ανώτερων 1% και 5%, κατά 100,9% (από τις 0,69 χιλ. στις 1,38 χιλ.) και κατά 90,3% (από τις 2,86 χιλ. στις 5,45

χιλ.) αντίστοιχα. Αν και τα πανεπιστήμια παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο αριθμό δημοσιεύσεων με υψηλή απήχηση μεταξύ των διαφορετικών φορέων, με βάση τα στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης, τις δύο συγκεκριμένες περιόδους το υψηλότερο ποσοστό δημοσιεύσεων που βρίσκονται στο ανώτερο 1% παρουσιάζουν οι δημοσιεύσεις που προέρχονται από ιδιωτικά με κερδοσκοπικά ιδρύματα (2,5% και 2,6% αντίστοιχα έναντι 1,4% και 2,0% στα πανεπιστήμια).

Σχετικά με τα επιστημονικά πεδία στα οποία τα πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ επιτυγχάνουν τον υψηλότερο σχετικό δείκτη απήχησης (Πίνακας 4.2), προκύπτει ότι στα πρώτα η υψηλότερη μέση τιμή παρουσιάζεται στην Ιατρική-Επιστήμες υγείας και στις Φυσικές επιστήμες, όπου οι τιμές του δείκτη αυξάνουν συνεχώς. Συνολικά ανοδική είναι η πορεία του δείκτη στα πεδία Γεωργικών επιστημών και Κοινωνικών επιστημών, ενώ στα πεδία των Ανθρωπιστικών επιστημών και της Μηχανικής-Τεχνολογίας παρουσιάζει πτώση. Συνολικά, μεταξύ των τριών περιόδων, σε τέσσερα από τα έξι επιστημονικά πεδία παρατηρείται βελτίωση του δείκτη και σε δύο μόνο πτώση του (Μηχανική Τεχνολογία και Ανθρωπιστικές επιστήμες), ενώ η μέση τιμή του ξεπερνάει τη μονάδα σε όλα τα επιστημονικά πεδία εκτός αυτού των Κοινωνικών επιστημών. Παράλληλα, την περίοδο 2017-2021, σε όλα τα επιστημονικά πεδία εκτός των Ανθρωπιστικών επιστημών ο δείκτης έχει τιμή μεγαλύτερη της μονάδας. Στα ΤΕΙ, για τις δύο περιόδους που υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα, οι υψηλότερες τιμές του δείκτη εντοπίζονται στα πεδία της Μηχανικής-Τεχνολογίας, Φυσικών επιστημών και Γεωργικών επιστημών. Συνολικά σε 2 από τα 5 επιστημονικά πεδία (Φυσικές επιστήμες, Ιατρική-Επιστήμες υγείας) ο δείκτης παρουσιάζει βελτίωση και στα υπόλοιπα 3 πτώση, ενώ σε όλα η τιμή του είναι κάτω από τη μονάδα.

Πίνακας 4.1: Αριθμός και ποσοστό δημοσιεύσεων με υψηλή απήχηση (2010-2014, 2017-2021)

	2010-2014					2017-2021				
	1%	5%	10%	25%	50%	1%	5%	10%	25%	50%
Αριθμός δημοσιεύσεων (Πανεπιστήμια)	688	2.862	5.299	12.276	22.925	1.382	5.446	9.927	21.413	38.523
% δημοσιεύσεων (Πανεπιστήμια)	1,4%	6,0%	11,1%	25,7%	48,1%	2,0%	7,7%	14,0%	30,3%	54,5%
Αριθμός δημοσιεύσεων (ΤΕΙ)	11	126	252	618	1.274					
% δημοσιεύσεων (ΤΕΙ)	0,4%	4,0%	8,0%	19,7%	40,7%					

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Πίνακας 4.2: Σχετικός δείκτης απήχησης πανεπιστημίων και ΤΕΙ ανά γνωστικό πεδίο (2006-2010, 2010-2014, 2017-2021)

Δείκτης απήχησης-Πανεπιστήμια	2006-2010	2010-2014	2017-2021	Δείκτης απήχησης-ΤΕΙ	2006-2010	2010-2014
Ιατρική-Επιστήμες υγείας	0,94	1,08	1,52	Μηχανική-Τεχνολογία	0,96	0,91
Φυσικές επιστήμες	0,97	1,17	1,24	Φυσικές επιστήμες	0,71	0,81
Μηχανική-Τεχνολογία	1,13	1,03	1,11	Γεωργικές επιστήμες	0,65	0,62
Γεωργικές επιστήμες	1,05	0,94	1,17	Ιατρική-Επιστήμες υγείας	0,46	0,74
Ανθρωπιστικές επιστήμες	1,04	1,00	0,97	Κοινωνικές επιστήμες	0,65	0,47
Κοινωνικές επιστήμες	0,82	0,85	1,08			

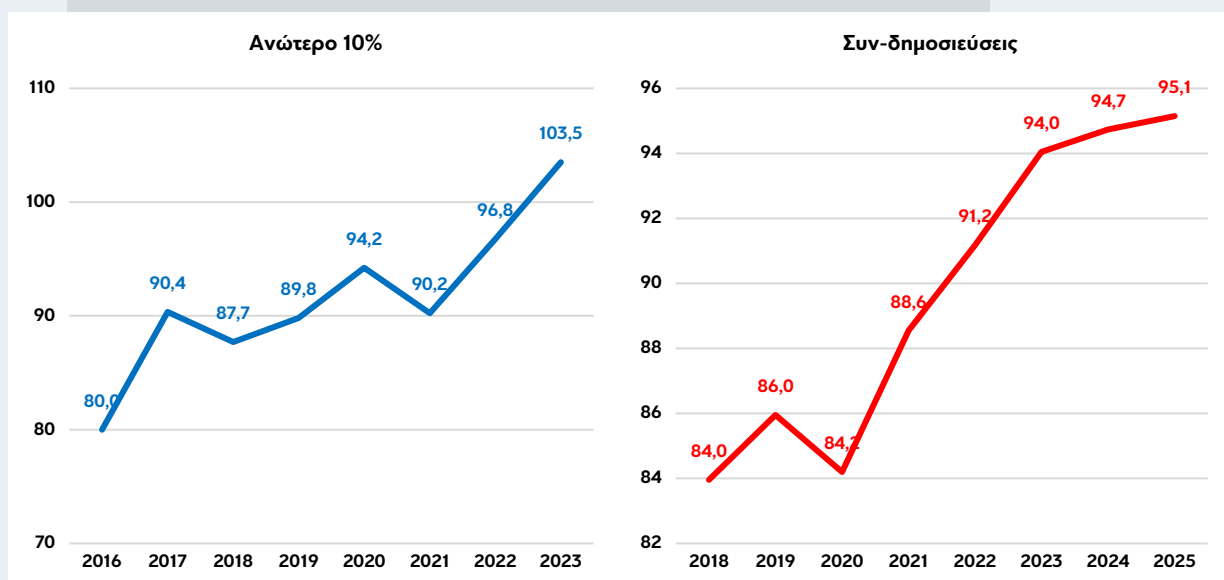
Πηγή: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Δεδομένου ότι ο παγκόσμιος μέσος όρος ενσωματώνει χώρες με πολύ ανομοιογενή χαρακτηριστικά ποιότητας, ίσως μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση της Ελλάδας με τις χώρες της ΕΕ-27 αναφορικά με τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της επιστημονικής/ερευνητικής ικανότητάς της. Δεδομένα για αυτή τη σύγκριση προέρχονται από το European Innovation Scoreboard 2026. Από τη συγκεκριμένη βάση δεδομένων αντλήθηκαν στοιχεία για δύο δείκτες που δείχνουν α) το ποσοστό των επιστημονικών δημοσιεύσεων που ανήκουν στο ανώτερο 10% των πιο αναφερόμενων παγκοσμίως (scientific publications among the top 10% most cited score) και β) τον αριθμό των διεθνών επιστημονικών συν-δημοσιεύσεων ανά εκατομμύριο κατοίκους

(international scientific co-publications score). Τα δεδομένα του πρώτου δείκτη καλύπτουν την περίοδο 2016-2023 και του δεύτερου την περίοδο 2018-2025. Οι τιμές των δύο δεικτών δεν είναι οι αρχικές μονάδες μέτρησης, αλλά έχουν μετατραπεί σε δείκτη. Κάθε έτος η τιμή του δείκτη της Ελλάδας συγκρίνεται με το την τιμή του δείκτη της ΕΕ-27 (που κάθε έτος ισούται με 100). Πρέπει αναφερθεί ότι οι δείκτες αντανakλούν την ευρύτερη ερευνητική επίδοση της χώρας και όχι αποκλειστικά των πανεπιστημίων. Ωστόσο, στα πλαίσια της παρούσας μελέτης η εικόνα που σχηματίζεται είναι σχετικά ασφαλής καθώς στην ερευνητική δραστηριότητα τα πανεπιστήμια διαδραματίζουν το σημαντικότερο ρόλο.

Σε σχέση με τον πρώτο δείκτη που αφορά τις επιστημονικές δημοσιεύσεις που ανήκουν στο ανώτερο 10% η Ελλάδα βελτιώνει συνεχώς τη θέση της με την πάροδο των ετών συγκριτικά με την ΕΕ-27. Ενώ το 2016 η επίδοσή της ήταν 20% χαμηλότερη από το μέσο όρο της ΕΕ-27, το 2023 ήταν 3,5% υψηλότερη. Στην περίπτωση του δεύτερου δείκτη που αφορά τις διεθνείς επιστημονικές συν-δημοσιεύσεις και πάλι η εικόνα της Ελλάδας είναι συνεχώς βελτιούμενη. Ενώ το 2018 η επίδοσή της ήταν 16% χαμηλότερη από το μέσο όρο της ΕΕ-27, το 2025 ήταν μόλις 4,9% χαμηλότερη (Διάγραμμα 4.4).

Διάγραμμα 4.4: Δείκτης ποσοστού επιστημονικών δημοσιεύσεων που ανήκουν στο ανώτερο 10% των πιο αναφερόμενων παγκοσμίως (αριστερά) και δείκτης αριθμού διεθνών επιστημονικών συν-δημοσιεύσεων ανά εκατομμύριο κατοίκους (δεξιά)

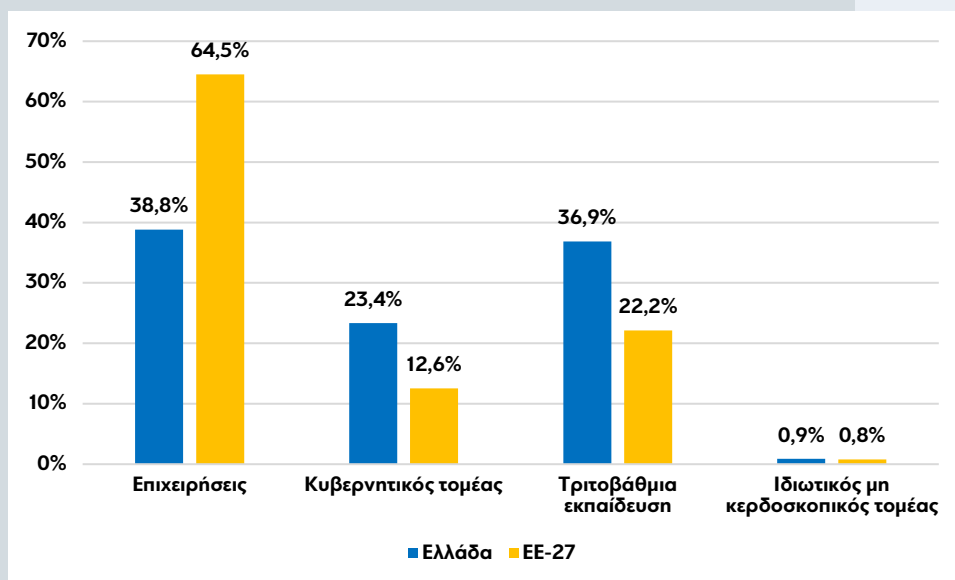
Πηγή: European Innovation Scoreboard.

4.3. Ανάλυση δεδομένων έρευνας και ανάπτυξης

Οι συνολικές δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης (R&D) στην Ελλάδα την περίοδο 2001-2024 ακολουθούν αυξητική πορεία τόσο σε απόλυτα ποσά (από €851,5 εκατ. σε €3,66 δις, +4,3 φορές) όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ (από 0,58% σε 1,54%, +0,96 π.μ.). Ωστόσο, το μερίδιο των επιχειρήσεων στις συνολικές δαπάνες R&D αυξάνεται μεταξύ 2001 και 2024 (από 32,7% σε 54,8%) ενώ αυτό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μειώνεται (από 44,9% σε 25,4%) (Διάγραμμα 4.5). Έπονται σε μερίδιο δαπανών R&D ο κυβερνητικός τομέας και με πολύ μικρό ποσοστό ακολουθεί ο ιδιωτικός μη κερδοσκοπικός τομέας (0,9%). Στην ΕΕ-27 η κατάταξη είναι ίδια αλλά οι επιχειρήσεις έχουν σημαντικά υψηλότερο μερίδιο στις δαπάνες R&D (64,5%) και χαμηλότερο – αλλά ουσιαστικά αμετάβλητο μεταξύ 2001 και 2023 – μερίδιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε αυτές (22,2%)

συγκριτικά με την Ελλάδα. Παρομοίως, ο κυβερνητικός τομέας παρουσιάζει χαμηλότερη συμμετοχή στις σχετικές δαπάνες (12,6%) ενώ το μερίδιο του ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού τομέα είναι ουσιαστικά ίδιο με της Ελλάδας (0,8%).

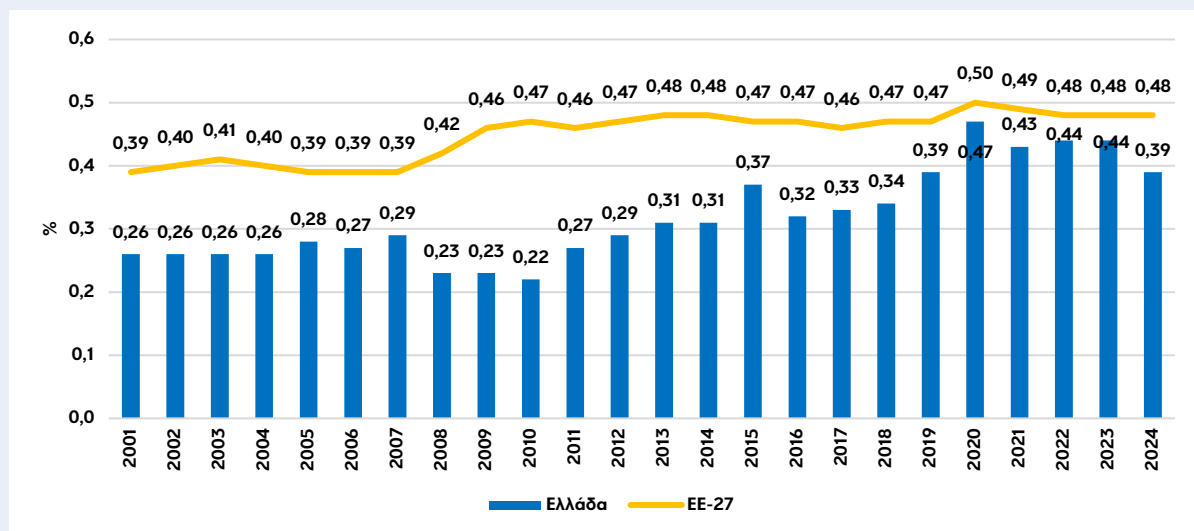
Διάγραμμα 4.5: Κατανομή συνολικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης κατά κλάδο σε Ελλάδα και ΕΕ-27 (μέσο ποσοστό 2001-2024)

Πηγή: Eurostat, Επεξεργασία: Eurobank Research.

Αναφορικά με τον κλάδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, οι δαπάνες R&D ακολουθούν αυξητική πορεία, τόσο σε απόλυτα ποσά όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ. Σε απόλυτα ποσά υπερδιπλασιάστηκαν (από τα €382,5 εκατ. το 2001 στα €928,9 εκατ. το 2024) ενώ ως ποσοστό του ΑΕΠ ανήλθαν στο 0,39% από 0,26% (Διάγραμμα 4.6). Συγκριτικά με την ΕΕ-27 οι δαπάνες R&D στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι χαμηλότερες αλλά η μεταξύ τους απόσταση μειώνεται με την πάροδο του χρόνου. Με βάση το συγκεκριμένο μέτρο, την περίοδο 2000-2024 η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από τη μέση της κατάταξης με ποσοστό 0,32% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο όταν ο αντίστοιχος στην ΕΕ-27 είναι 0,45% και στις Δανία και Σουηδία, που καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις, το αντίστοιχο ποσοστό είναι 0,85% και 0,81%. Η εικόνα δεν διαφοροποιείται το έτος 2024 καθώς και πάλι η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από τη μέση της κατάταξης (0,39% έναντι 0,48% στην ΕΕ-27). Σημειώνεται, πως με βάση στοιχεία της Eurostat που καλύπτουν την τριετία 2021-2023, το 80,8% κατά μέσο όρο των δαπανών R&D στην τριτοβάθμια εκπαίδευση πραγματοποιείται από τα πανεπιστήμια, το 14,9% από πανεπιστημιακά νοσοκομεία/κλινικές το 4,2% από πανεπιστημιακά ερευνητικά ινστιτούτα και το 0,2% από άλλα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Για τα έτη που υπάρχουν δεδομένα για Ελλάδα και ΕΕ-27 προκύπτει ότι το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό των συγκεκριμένων δαπανών (94,3% κατά μέσο όρο έναντι 92,0% στην ΕΕ-27) αφορά τρέχουσες δαπάνες και το υπόλοιπο 6,5% (8,0% στην ΕΕ-27) δαπάνες κεφαλαίου (Πίνακας 4.3). Μάλιστα, το μερίδιο των πρώτων έχει αυξηθεί μεταξύ 2001 και 2021 από 88,5% σε 94,2% και στις δεύτερες έχει περιοριστεί στο 5,8% από 11,5%. Το μεγαλύτερο ποσοστό των τρεχουσών δαπανών αφορά κόστος εργασίας (69,6%) και των δαπανών κεφαλαίου αφορά κόστος αγοράς εξοπλισμού (80,7%) (Πίνακας 4.3). Για την ΕΕ-27 δεν υπάρχουν διαθέσιμα τα αντίστοιχα δεδομένα.

Διάγραμμα 4.6: Εξέλιξη δαπανών έρευνας και ανάπτυξης ως ποσοστό του ΑΕΠ (2000-2024)

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 4.3: Κατανομή συνολικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά κατηγορία δαπάνης, τύπο δαπάνης και επιστημονικό πεδίο (2001-2023)

εκατ. €	2001	2003	2005	2011	2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022	2023
Συνολικές δαπάνες	€382,5	€456,8	€547,7	€559,5	€548,6	€643,8	€576,9	€716,1	€792,6	€795,2	€906,3	€982,6
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΔΑΠΑΝΗΣ												
Τρέχουσες δαπάνες	€338,7	€427,4	€494,0	€543,8	€507,3	€606,9	€550,6	€676,0	€742,0	€748,9	€838,4	€920,3
Κόστος εργασίας	€241,5	€300,2	€345,9	€404,2	€393,6	€463,4	€363,7	€466,6	€482,2	€504,7	€537,4	€588,3
Άλλες δαπάνες	€97,2	€127,1	€148,1	€139,7	€113,8	€143,6	€186,9	€209,5	€259,9	€244,2	€301,0	€332,0
Κόστος κεφαλαίου	€43,8	€29,4	€53,7	€15,7	€41,3	€36,9	€26,3	€40,0	€50,6	€46,3	€67,9	€62,3
Όργανα και εξοπλισμός				€12,9	€32,2	€31,3	€18,7	€33,8	€38,6	€40,1	€55,0	€51,1
Κτίρια-Οικόπεδα				€2,8	€9,1	€5,5	€7,1	€5,2	€10,4	€4,8	€11,3	€9,2
Software Η/Υ							€0,5	€1,1	€1,6	€1,2	€1,6	€1,8
ΤΥΠΟΣ ΔΑΠΑΝΗΣ												
Βασική έρευνα				€253,6	€297,6	€346,1	€332,4	€415,4	€468,8	€457,2	€492,7	€524,9
Εφαρμοσμένη έρευνα				€219,2	€203,3	€249,6	€201,2	€253,8	€271,1	€280,8	€338,9	€371,9
Πειραματική ανάπτυξη				€86,7	€47,7	€48,2	€43,2	€46,9	€52,7	€57,2	€74,6	€85,8
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΔΙΟ												
Μηχανική-Τεχνολογία				€140,0	€158,8	€183,5	€145,4	€182,6	€206,0	€178,9	€197,1	€216,1
Ιατρική-Επιστήμες υγείας				€130,6	€91,2	€115,2	€141,9	€182,5	€208,0	€209,5	€245,5	€259,3
Κοινωνικές επιστήμες				€79,1	€106,3	€118,1	€111,5	€136,7	€155,7	€159,1	€194,8	€223,2
Φυσικές επιστήμες				€101,2	€101,3	€114,6	€83,9	€113,3	€122,9	€136,3	€145,8	€151,8
Ανθρωπιστικές επιστήμες				€71,7	€66,8	€76,2	€67,3	€63,4	€56,2	€62,2	€66,9	€73,1
Γεωργικές επιστήμες				€36,9	€24,3	€36,2	€26,9	€37,7	€43,9	€49,3	€56,2	€59,1

Πηγή: Eurostat.

Και πάλι με βάση τα έτη για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα, πάνω από τις μισές δαπάνες R&D (54,8%) αφορούν δαπάνες βασικής έρευνας, το 36,7% δαπάνες εφαρμοσμένης έρευνας και το υπόλοιπο 8,5% δαπάνες πειραματικής ανάπτυξης (Πίνακας 4.3). Σημειώνεται πως στις τελευταίες δύο κατηγορίες παρατηρείται πτώση του ετήσιου ποσοστού μεταξύ 2011 και 2023 (από 39,2% σε 37,8% και από 15,5% σε 8,7% αντίστοιχα). Και πάλι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την ΕΕ-27.

Αναφορικά με την κατανομή των δαπανών ανά επιστημονικό πεδίο (Πίνακας 4.3) το μεγαλύτερο ποσοστό κατευθύνεται στα επιστημονικά πεδία της Μηχανικής-Τεχνολογίας (25,0% κατά μέσο όρο) και της Ιατρικής-Επιστημών υγείας (23,8%), ενώ έπονται τα πεδία των Κοινωνικών (19,3%) και Φυσικών επιστημών (16,5%) και ακολουθούν οι Ανθρωπιστικές (9,7%) και οι Γεωργικές επιστήμες (5,6%). Ωστόσο, μεταξύ 2011 και 2023 το ποσοστό έχει αυξηθεί μόνο στα πεδία της Ιατρικής-Επιστημών υγείας (από 23,3% σε 26,4%) και των Κοινωνικών επιστημών (από 14,1% σε 22,7%) και στα υπόλοιπα έχει περιοριστεί.

Σε ότι αφορά το προσωπικό που δραστηριοποιείται στο χώρο της έρευνας και ανάπτυξης στην Ελλάδα (Πίνακας 4.4), ο αριθμός του έχει υπερδιπλασιαστεί την περίοδο 2001-2024 (στους 132,6 χιλ. από τους 55,6 χιλ.). Το μεγαλύτερο ποσοστό (55,7% κατά μέσο όρο) αφορά το ερευνητικό προσωπικό στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το οποίο περίπου διπλασιάστηκε, από 33,5 χιλ. στα 61,9 χιλ. άτομα, την υπό εξέταση περίοδο. Στο ερευνητικό προσωπικό της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά ερευνητές (65,3% έναντι 57,5% στην ΕΕ-27) δηλαδή, σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat «επαγγελματίες που ασχολούνται με τη σύλληψη ή τη δημιουργία νέας γνώσης, προϊόντων, διαδικασιών, μεθόδων και συστημάτων, καθώς και με τη διαχείριση των σχετικών έργων». Μεταξύ των ετών 2001 και 2023 το ποσοστό τους έχει αυξηθεί από 56,7% σε 67,7% (από 53,4% σε 60,0% στην ΕΕ-27). Το υπόλοιπο ερευνητικό προσωπικό αφορά τεχνικούς και λοιπό προσωπικό. Ως προς την ηλικιακή κατανομή του ερευνητικού προσωπικού,⁵³ με βάση στοιχεία της Eurostat που καλύπτουν την περίοδο 2015-2023, πάνω από τους μισούς (52,4% κατά μέσο όρο) είναι άτομα νεαρής ή σχετικά νεαρής ηλικίας (25-44 ετών) που βρίσκονται στα αρχικά στάδια του επαγγελματικού τους βίου. Το ποσοστό τους δε μετά το 2019 βαίνει αυξανόμενο (από 47,9% σε 53,9%). Από το σύνολο του ερευνητικού προσωπικού, το 24,5% αφορά άτομα ηλικίας 45-54 ετών (μεταξύ 2015 και 2019 το ποσοστό παρέμεινε αμετάβλητο στο 23,3%) το 20,5% άτομα με ηλικία άνω των 54 ετών (μειώθηκε ελαφρά το ποσοστό τους στο 19,0% από 19,8%) και μόλις το 2,7% αφορά άτομα με ηλικία κάτω των 25 ετών όπου το μερίδιό τους σε ετήσια βάση έχει αυξηθεί ελαφρά (από 2,1% σε 3,9%).

Πίνακας 4.4: Κατανομή προσωπικού έρευνας και ανάπτυξης στην Ελλάδα κατά φορέα και επαγγελματική θέση (2001-2023)

	2001	2003	2005	2011	2013	2015	2017	2019	2020	2021	2022	2023
Συνολικό προσωπικό	55.626	56.708	61.454	70.229	82.684	96.018	94.560	103.525	110.134	115.637	126.114	132.622
Τριτοβάθμια εκπαίδευση εκ των οποίων:	33.507	35.088	40.486	46.348	54.602	55.467	45.206	51.319	55.193	56.626	60.178	61.901
Ερευνητές	18.998	20.507	23.984	32.842	38.724	37.463	29.445	33.144	36.525	37.875	41.491	41.878
Τεχνικοί και λοιπό προσωπικό	14.509	14.581	16.502	13.506	15.878	18.004	15.761	18.175	18.668	18.751	18.687	20.023
Κυβερνητικός τομέας	8.819	9.148	7.861	13.260	16.863	27.936	26.124	29.701	29.856	31.841	32.887	35.146
Επιχειρηματικός τομέας	13.099	12.259	12.896	9.984	10.428	11.833	22.318	21.796	24.426	26.567	32.314	34.873
Ιδιωτικός μη-κερδοσκοπικός τομέας	201	213	211	637	791	782	912	709	659	603	735	702

Πηγή: Eurostat.

⁵³ Τα στοιχεία δεν παρουσιάζονται, για λόγους συντόμευσης του κειμένου, αλλά είναι διαθέσιμα εφόσον ζητηθούν.

5. Επιδράσεις από την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Ελλάδα

5.1. Εισαγωγή

Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 16, παράγραφος 5 αυτού, «Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει». Παράλληλα, η παράγραφος 8 του άρθρου 16 αναφέρει ότι «Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους. Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται».⁵⁴

Πλαίσιο 5.1: Βασικές διατάξεις του Νόμου 5094/2024 (ΦΕΚ Α' 39/13.03.2024)

- Σκοπός του νόμου είναι η ρύθμιση της αδειοδότησης της εγκατάστασης και λειτουργίας στην Ελλάδα παραρτημάτων μητρικών ιδρυμάτων υπό τη μορφή Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (ΝΠΠΕ). Τα ΝΠΠΕ αποτελούν νομικά πρόσωπα ειδικού σκοπού, είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, έχουν αποκλειστικό σκοπό την παροχή υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης και υπάγονται στην εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού.
- Τα ΝΠΠΕ απονέμουν τίτλους σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και συνδέονται με ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία εδρεύουν και είναι αναγνωρισμένα σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε τρίτες χώρες.
- Προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας. Κάθε παράρτημα ΝΠΠΕ:
 - αποτελεί παράρτημα του μητρικού ιδρύματος,
 - διαθέτει κατ' ελάχιστον 3 Σχολές, με ένα τουλάχιστον πρόγραμμα πρώτου κύκλου σπουδών η καθεμία. Εφόσον το μητρικό ίδρυμα καταλαμβάνει μια από τις πρώτες 20 θέσεις σε διεθνή κατάταξη πανεπιστημίων, το παράρτημα μπορεί να αποτελείται από 1 κατ' ελάχιστον σχολή με 1 τουλάχιστον πρόγραμμα κύκλου σπουδών,
 - παρέχει αναγνωρισμένα προγράμματα σπουδών από το μητρικό ίδρυμα,
 - διαθέτει εκπαιδευτικό, διοικητικό και τεχνικό προσωπικό,
 - διαθέτει κατάλληλες κτιριακές υποδομές και υλικοτεχνικό εξοπλισμό.
- Τα ΝΠΠΕ οργανώνουν προγράμματα σπουδών, που διαρθρώνονται σε 3 κύκλους σε αντιστοιχία με τα επίπεδα 6, 7 και 8 του Εθνικού και Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων.
- Τα ΝΠΠΕ χορηγούν στους αποφοίτους τους τίτλο σπουδών των μητρικών ιδρυμάτων, ο οποίος αναγνωρίζεται από το ελληνικό κράτος υπό την προϋπόθεση ότι περιλαμβάνεται στο Εθνικό Μητρώο Τύπων Τίτλων Σπουδών Αναγνωρισμένων Ιδρυμάτων της Αλλοδαπής, το οποίο τηρεί ο Διεπιστημονικός Οργανισμός Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (ΔΟΑΤΑΠ).
- Δικαίωμα εγγραφής στα προγράμματα πρώτου κύκλου σπουδών έχουν:
 - οι Έλληνες ή αλλοδαποί πολίτες κάτοχοι απολυτηρίου Γενικού Λυκείου (ΓΕΛ) ή Επαγγελματικού Λυκείου (ΕΠΑΛ) με μέσο όρο στα 4 πανελλαδικά εξεταζόμενα μαθήματα τους μεγαλύτερο ή ίσο με την ελάχιστη βάση εισαγωγής,
 - η βάση εισαγωγής προκύπτει από τον μικρότερο εκ των μέσων όρων των βαθμολογιών του συνόλου των εξεταζόμενων ανά επιστημονικό πεδίο, πολλαπλασιαζόμενο με τον συντελεστή μηδέν κόμμα οκτώ (0,8) κατά το έτος συμμετοχής τους.

Για τους αποφοίτους πριν από το σχολικό έτος 2021-2022, καθώς και όσους είναι κάτοχοι πτυχίου πρώτου κύκλου σπουδών, εφαρμόζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις, οι οποίοι έχουν τεθεί από το μητρικό ίδρυμα για την επιλογή και εισαγωγή φοιτητών.

 - οι κάτοχοι ισότιμων απολυτηρίων τίτλων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αναγνωρισμένων ξένων σχολείων της ημεδαπής (επιπέδου 4 του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων),
 - οι κάτοχοι διεθνών απολυτηρίων τίτλων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που χορηγούνται από σχολεία της ημεδαπής ή της αλλοδαπής,
 - οι αλλοδαποί πολίτες κάτοχοι ισοδύναμου του Λυκείου απολυτηρίου τίτλου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ή ισοδύναμου τίτλου επαγγελματικής εκπαίδευσης που τους παρέχει δικαίωμα εισαγωγής στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας στην οποία φοιτούν.
- Δικαίωμα εγγραφής στα προγράμματα δεύτερου και τρίτου κύκλου σπουδών έχουν οι κάτοχοι αναγνωρισμένων τίτλων πρώτου κύκλου σπουδών αναγνωρισμένων ιδρυμάτων της ημεδαπής, καθώς και αναγνωρισμένων ιδρυμάτων της αλλοδαπής, τα οποία περιλαμβάνονται στα μητρώα του ΔΟΑΤΑΠ.

⁵⁴ Βλέπε <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/> και Φ.Ε.Κ. 211/Α'/24.12.2019).

- Τα ΝΠΠΕ χορηγούν σε φοιτητές προγραμμάτων σπουδών πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου υποτροφίες αριστείας και κοινωνικών κριτηρίων, με κριτήριο την επίδοσή τους στις σπουδές και την ατομική ή την οικογενειακή οικονομική τους κατάσταση. Η χορήγηση υποτροφιών γίνεται σε ποσοστό τουλάχιστον 10% επί των εγγεγραμμένων φοιτητών, ανά ακαδημαϊκό έτος.
- Εντός του ΝΠΠΕ λειτουργεί Επιτροπή Έρευνας με αποστολή – μεταξύ άλλων – την ανάπτυξη έρευνας, την προαγωγή της γνώσης, της τεχνολογίας και της καινοτομίας. Η Επιτροπή μεριμνά ώστε το εκπαιδευτικό προσωπικό:
 - να διεξάγει κάθε είδους έρευνα,
 - να υλοποιεί ερευνητικά ή αναπτυξιακά προγράμματα,
 - να συμβάλει στην εξοικείωση με την έρευνα των φοιτητών των προγραμμάτων σπουδών πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου,
 - να συμμετέχει σε προγράμματα κινητικότητας ερευνητών,
 - να συνεργάζεται, ιδίως, με τα ερευνητικά κέντρα και τους ερευνητικούς και τεχνολογικούς φορείς του μητρικού ιδρύματος, καθώς και με άλλα ΝΠΠΕ,
 - να συμβάλει στη διεθνοποίηση του ΝΠΠΕ και την προσέλκυση νέων ερευνητών,
 - να αναπτύσσει κάθε άλλη δραστηριότητα συναφή με την αποστολή της για την επίτευξη των σκοπών της.
- Σε κάθε ΝΠΠΕ υπηρετεί διδακτικό ερευνητικό προσωπικό στον τομέα διδασκαλίας και έρευνας. Το 90% τουλάχιστον είναι κάτοχοι διδακτορικού σε θέμα συναφές με το αντικείμενο της διδασκαλίας τους και διαθέτει τα ουσιαστικά προσόντα, που απαιτούνται για την κατοχή θέσης διδακτικού προσωπικού αντίστοιχης βαθμίδας (π.χ. επιστημονικές δημοσιεύσεις, ανακοινώσεις σε συνέδρια και μεταδιδακτορική έρευνα) με βάση τις αντίστοιχες προϋποθέσεις του μητρικού ιδρύματος.
- Σε κάθε ΝΠΠΕ δύναται να υπηρετεί ειδικό διδακτικό προσωπικό με προσόντα, τρόπους επιλογής και όρους υπηρεσίας, αντίστοιχους με εκείνους του μητρικού ιδρύματος.
- Τα ΝΠΠΕ τηρούν επίσημο ιστότοπο στον οποίο αναρτώνται υποχρεωτικά:
 - τα στοιχεία των μελών του εκπαιδευτικού προσωπικού τους,
 - όλα τα προγράμματα σπουδών πρώτου, δεύτερου και τρίτου κύκλου που παρέχονται,
 - το ύψος των διδάκτρων και των άλλων οικονομικών επιβαρύνσεων που προβλέπονται για τους φοιτητές κατά τη διάρκεια του προγράμματος των σπουδών τους και των χορηγούμενων υποτροφιών,
 - οι επιμέρους ακαδημαϊκές και ερευνητικές δομές και εργαστήρια,
 - το διοικητικό προσωπικό τους με τα στοιχεία επικοινωνίας του,
 - ο Εσωτερικός Κανονισμός λειτουργίας τους,
 - κάθε άλλο στοιχείο που ορίζεται στον Εσωτερικό Κανονισμό τους.

Πηγή: Νόμος 5094/2013 (ΦΕΚ Α' 39/13.03.2024).

Ωστόσο, τον Μάρτιο του 2024 το ελληνικό Κοινοβούλιο ψήφισε το νόμο 5094/2024 (ΦΕΚ Α' 39/13.03.2024)⁵⁵ με τον οποίο δίνεται η δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας στην Ελλάδα παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων. Ειδικότερα, στο Μέρος Δ' του συγκεκριμένου Νόμου (άρθρα 130-155) γίνεται αναφορά για τη ρύθμιση της αδειοδότησης της εγκατάστασης και λειτουργίας στην Ελλάδα των παραπάνω παραρτημάτων. Με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας στα μέσα Ιουνίου του 2025 κρίθηκε συνταγματικός ο παραπάνω νόμος οπότε είναι πλέον δυνατή η λειτουργία παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων σύμφωνα με το πλαίσιο που αυτός ορίζει.

Από τη ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού προκύπτει ότι λειτουργούν 4 μη κρατικά πανεπιστήμια (Νομικά Πρόσωπα Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης – ΝΠΠΕ) παρέχοντας σπουδές σε επιστημονικά πεδία όπως η Νομική, οι Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές επιστήμες, η Επιστήμη και Τεχνολογία, οι Επιστήμες υγείας, η Μηχανική, η Διοίκηση επιχειρήσεων κ.ά.⁵⁶ Παράλληλα τέσσερα νέα ξένα πανεπιστήμια έχουν υποβάλλει αιτήσεις για την αδειοδότηση λειτουργίας παραρτήματος στην Ελλάδα, πέντε μητρικά ιδρύματα για αίτηση επαναξιολόγησης της αρχικής αίτησης τους για έκδοση άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας ΝΠΠΕ και ένα για έναρξη λειτουργίας παραρτήματος το ακαδημαϊκό έτος 2027-2028.⁵⁷

⁵⁵ Οι βασικές διατάξεις του νόμου παρουσιάζονται στο Πλαίσιο 5.1.

⁵⁶ <https://www.minedu.gov.gr/anotati-ekpaidefsi/nomika-prosopa-panepistimiakis-ekpaidefsis-nppe-anotati-ekpaidefsi>. Δεν υπάρχουν ακόμα επίσημα στοιχεία για το πόσοι φοιτητές εγγράφηκαν στα ιδιωτικά πανεπιστήμια το ακαδημαϊκό έτος 2025-2026.

⁵⁷ <https://www.minedu.gov.gr/deltia-typoy-2/64309-05-03-26-4-nea-ksena-panepistimia-ypevalan-aitiseis-gia-tin-adeiodotisi-leitourgias-parartimatos-stin-ellada-2>.

5.2. Βιβλιογραφία σχετική με τον οικονομικό αντίκτυπο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην οικονομία

Στη βιβλιογραφία υπάρχει πλήθος μελετών που διερευνούν τα οφέλη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη.⁵⁸ Σύμφωνα με αυτήν, τα «κανάλια» μέσω των οποίων τα πανεπιστήμια επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη είναι τα ακόλουθα:

- **Καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό:** Τα πανεπιστήμια μέσω της εκπαίδευσης που παρέχουν εφοδιάζουν την οικονομία με άτομα που έχουν υψηλές δεξιότητες τα οποία είναι συνήθως είναι πιο παραγωγικά συγκριτικά με άτομα που έχουν χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Η εμπειρική βιβλιογραφία έχει εκτιμήσει θετική σχέση ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης και την οικονομική ανάπτυξη [π.χ. Barro (1991), Cohen & Soto (2007)].
- **Καινοτομία:** Η επίδραση της καινοτομίας στην οικονομική ανάπτυξη προκύπτει όταν τα πανεπιστήμια «παράγουν» καινοτομίες, μόνα τους ή σε συνεργασία με επιχειρήσεις, οι οποίες στη συνέχεια χρησιμοποιούνται από τις επιχειρήσεις στην παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών (π.χ. Watzinger, Treber & Schnitzer, 2018).
- **Κατανάλωση:** Η αυξημένη κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών από τους φοιτητές και το διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων συντελεί στην άνοδο του ΑΕΠ (άμεση συνεισφορά). Η επίδραση αυτή προκύπτει είτε από την ίδρυση νέων πανεπιστημίων σε περιοχές που πριν δεν υπήρχαν είτε μέσω της προσέλκυσης νέων φοιτητών σε υφιστάμενα πανεπιστήμια.
- **Ύπαρξη θεσμών:** Τα πανεπιστήμια συμβάλουν στην δημιουργία και ενίσχυση των θεσμών (institutions) και κατά συνέπεια και στην οικονομική ανάπτυξη – είτε έμμεσα – μέσω της ανάπτυξης σχετικού διαλόγου στην κοινωνία, της επιστημονικής έρευνας, της πραγματοποίησης σχετικών εκδηλώσεων κ.ά. – είτε άμεσα – μέσω της στελέχωσης των θεσμών με καταρτισμένους αποφοίτους. Η θετική σχέση μεταξύ ανθρώπινου κεφαλαίου, θεσμών και ανάπτυξης έχει εκτιμηθεί θετική σε πολλές μελέτες (Acemoglu et al, 2014).⁵⁹

Η εκτίμηση του αντίκτυπου από τη λειτουργία των πανεπιστημίων στην οικονομία έχει αναπτυχθεί ως ξεχωριστός κλάδος των οικονομικών της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τους Siegfried, Sanderson & McHenry (2007), οι επιδράσεις προέρχονται, εκτός από τις έμμεσες και πιο μακροπρόθεσμες επιδράσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, και από την άμεση συνεισφορά τους στην εγχώρια ζήτηση, ήτοι από τα διδάκτρα που καταβάλλονται από αλλοδαπούς φοιτητές, τις δαπάνες από επισκέπτες (γονείς ξένων φοιτητών, σύνεδροι κ.λπ.), καθώς και από τη συνεισφορά στην τοπική οικονομία των ξένων φοιτητών οι οποίοι παραμένουν στην χώρα σπουδών τους. Επιπλέον, υφίστανται επιδράσεις από την βελτίωση της ποιότητας ζωής και τη συμβολή των πανεπιστημίων στον πολιτισμό, αν και είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επίδραση των πανεπιστημίων στην οικονομία μιας χώρας είναι διαχρονικά σταθερότερη, καθώς είναι πιο ανθεκτικά σε περιόδους οικονομικής ύφεσης συγκριτικά με άλλους θεσμούς ή επιχειρήσεις.

Οι Pastor, Perez & de Guevara (2012) εκτίμησαν τις άμεσες επιδράσεις στην οικονομία από τη λειτουργία των πανεπιστημίων στην ισπανική περιοχή της Βαλένθια το έτος 2008. Εξέτασαν τέσσερις κατηγορίες δαπανών, δηλαδή τις δαπάνες των πανεπιστημίων και του προσωπικού τους, των φοιτητών τους, των επισκεπτών και των συμμετεχόντων σε συνέδρια.⁶⁰ Τα αποτελέσματα της μελέτης τους έδειξαν ότι οι συνολικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν από τα πανεπιστήμια οδήγησαν κατά μέσο όρο σε αύξηση του παραγόμενου προϊόντος τους κατά €3,05 δισεκ. (2,8% του ΑΕΠ της περιφέρειας ή 0,3% του ισπανικού ΑΕΠ), του εισοδήματος κατά €1,36

⁵⁸ Ιδε και Di Liberto (2008), Castelló-Climent & Hidalgo-Cabrillana (2012), Lenkei, Mustafa, Vecchi (2018), Agasisti & Bertolotti (2022).

⁵⁹ Ωστόσο, υπάρχουν και μελέτες που δεν βρήκαν στατιστικά σημαντική θετική σχέση, π.χ. Gerring, Bond, Barndt & Moreno (2005).

⁶⁰ Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησαν τη μεθοδολογία εισροών-εκροών του Leontief.

δισεκ. (1,3% του ΑΕΠ της περιφέρειας ή 0,1% του ισπανικού ΑΕΠ) και της απασχόλησης κατά 39,0 χιλ. θέσεις εργασίας (1,8% της απασχόλησης της περιφέρειας ή 0,2% της απασχόλησης της Ισπανίας) ετησίως.

Οι Valero & van Reenen (2019) εξέτασαν την επίδραση της αύξησης του αριθμού των πανεπιστημίων στην ανάπτυξη. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησαν δεδομένα για 15,0 χιλ. πανεπιστήμια, σε 1.500 περιφέρειες 78 χωρών, για την περίοδο 1950-2010, τα οποία προήλθαν από τη βάση δεδομένων WHED (World Higher Education Database) της UNESCO. Στις εκτιμήσεις με το συνολικό δείγμα χρησιμοποίησαν διάφορες οικονομετρικές εξειδικεύσεις⁶¹ οι οποίες έδειξαν ότι μία αύξηση κατά 10% στον αριθμό των πανεπιστημίων οδηγεί σε αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ 0,23% και 0,47% σε μία περιφέρεια και κατά 0,05% κατά μέσο όρο στο συνολικό ΑΕΠ μιας χώρας. Επίσης διερεύνησαν αν η ανάπτυξη του ΑΕΠ οδηγεί στην ίδρυση πανεπιστημίων ή λαμβάνει χώρα το αντίθετο⁶² και οι εκτιμήσεις τους έδειξαν ότι η αύξηση του κατά κεφαλήν περιφερειακού ΑΕΠ δεν σχετίζεται με την άνοδο στον αριθμό των πανεπιστημίων των περιφερειών. Εξάλλου, πραγματοποίησαν χωριστές εκτιμήσεις για ομάδες χωρών: i) ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Δυτική Γερμανία, ii) υπόλοιπη Ευρώπη και Καναδάς, iii) Λατινική Αμερική, v) Ασία και Αυστραλία, vi) Αφρική και διαπίστωσαν ότι στην πρώτη ομάδα χωρών οι θετικές επιδράσεις προκύπτουν την περίοδο πριν και μετά το 1990, ενώ για τις ασιατικές χώρες, εκτίμησαν ότι υφίστανται θετικές επιδράσεις μόνο την περίοδο μετά το 1990 καθώς οι πρώτες έχουν πιο ώριμα πανεπιστημιακά συστήματα, υψηλή βιομηχανική και τεχνολογική βάση, ισχυρότερους μηχανισμούς σύνδεσης πανεπιστημίων, επιχειρήσεων και έρευνας κ.λπ. Στις ασιατικές χώρες, η θετική επίδραση εμφανίζεται κυρίως μετά το 1990, γιατί τότε ωρίμασαν οι προϋποθέσεις ώστε τα πανεπιστήμια να έχουν ισχυρή αναπτυξιακή επίδραση. Άλλωστε μετά το 1990 πολλές ασιατικές οικονομίες μπήκαν σε φάση ταχείας βιομηχανικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, άνοιξαν περισσότερο στο διεθνές εμπόριο, ενίσχυσαν τη μεταποίηση υψηλότερης τεχνολογίας και αύξησαν έντονα τη ζήτηση για πτυχιούχους. Επιπλέον, διερεύνησαν κατά πόσο η «ποιότητα» των πανεπιστημίων διαδραματίζει ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Χρησιμοποίησαν τρία κριτήρια για να μετρήσουν την «ποιότητα» τους, δηλαδή αν χορηγούν διδακτορικά διπλώματα, αν έχουν προγράμματα σπουδών στις θετικές επιστήμες, την τεχνολογία και τη μηχανική και αν έχουν προγράμματα σπουδών στη διοίκηση επιχειρήσεων, τα οικονομικά, τη νομική και τα χρηματοοικονομικά. Οι εκτιμήσεις τους έδειξαν ότι μόνο στην περίπτωση της πρώτης ομάδας χωρών και μόνο για τα πανεπιστήμια που χορηγούσαν διδακτορικό τίτλο σπουδών προέκυψαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα. Εξάλλου, η ανάλυση τους έδειξε ότι τα πανεπιστήμια δεν επηρεάζουν μόνο την περιφέρεια στην οποία είναι εγκατεστημένα, αλλά και τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας, με τις γεωγραφικά εγγύτερες περιφέρειες να απολαμβάνουν ισχυρότερες επιδράσεις. Εξετάζοντας τα «κανάλια» μέσω των οποίων προκύπτει άνοδος στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ εκτίμησαν ότι προέρχεται κυρίως από το υψηλά καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό καθώς και από την ύπαρξη θεσμών, αλλά οι συγκεκριμένες επιδράσεις λαμβάνουν χώρα στο μακροχρόνιο διάστημα. Παράλληλα, η καινοτομία

⁶¹ Το βασικό οικονομετρικό υπόδειγμα που χρησιμοποίησαν στις εκτιμήσεις τους ήταν το ακόλουθο:

$$\Delta \ln \left(\frac{Y}{L_{ict}} \right) = a_1 \Delta \ln(Uni_{ict-5}) + a_2 \Delta \ln(Pop_{ict-5}) + a_3 X_{ict-5} + a_4 X'_{ict-5} + \eta_i + \tau_t + \varepsilon_{ict}$$
 όπου Δ μεταβολή, $\ln$ λογάριθμος, i , περιφέρεια, c χώρα, t χρόνος, $\frac{Y}{L_{ict}}$ κατά κεφαλήν ΑΕΠ, Uni_{ict-5} αριθμός των πανεπιστημίων, Pop_{ict-5} πληθυσμός, X_{ict-5} διάνυσμα που περιλαμβάνει μεταβλητές όπως ο ρυθμός μεταβολής του αριθμού των πανεπιστημίων, του επιπέδου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας και της χώρας, το μερίδιο των σπουδαστών κολλεγίων, ο αριθμός των πατεντών, η_i σταθερές επιδράσεις περιφέρειας (regional fixed effects), τ_t σταθερές επιδράσεις χρόνου (time fixed effects), ε_{ict} τυπικό σφάλμα. Οι επεξηγηματικές μεταβλητές Uni_{ict-5} , Pop_{ict-5} και X_{ict-5} εισέρχονται στο υπόδειγμα με χρονική υστέρηση 5 ετών (5-years time lag) προκειμένου να αντιμετωπιστούν θέματα ενδογένειας. Ο χρόνος υστέρησης επεκτείνεται σε 5 έτη καθώς αποτελεί το σύνθετο χρόνο ολοκλήρωσης σπουδών των προπτυχιακών φοιτητών.

⁶² Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησαν το ρυθμό μεταβολής των πανεπιστημίων ως εξαρτημένη μεταβλητή και ως ανεξάρτητη μεταβλητή το ρυθμό μεταβολής (με χρονική υστέρηση) του κατά κεφαλήν περιφερειακού ΑΕΠ, και προέκυψαν στατιστικά ασήμαντα αποτελέσματα.

(σε όρους αριθμού πατεντών) αποτελεί ένα άλλο, αλλά ασθενέστερο κανάλι⁶³ μέσω του οποίου αυξάνει το ΑΕΠ, ενώ η κατανάλωση δεν εκτιμήθηκε ότι ασκεί σημαντική επίδραση.

Ο ερευνητικός οργανισμός BiGGAR Economics (2021) εκτίμησε για το έτος 2019 το οικονομικό αποτύπωμα⁶⁴ σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης που έχουν στην οικονομία της Γαλλίας δέκα γαλλικά πανεπιστήμια που ανήκουν στο δίκτυο πανεπιστημίων Udice.⁶⁵ Οι επιδράσεις διαχωρίστηκαν στις εξής κατηγορίες:

- **Επιδράσεις μάθησης (learning impacts):** επιπλέον παραγωγικότητα – και παρεπόμενη υψηλότερη αμοιβή – των αποφοίτων πανεπιστημίου συγκριτικά με αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, προστιθέμενη αξία από φοιτητές που παρακολουθούν πρόγραμμα πρακτικής άσκησης (internship impact) και συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση (continuing education impact).
- **Επιδράσεις R&D, καινοτομίας (valorisation impacts):** πώληση δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας από τα πανεπιστήμια προς τις επιχειρήσεις (licensing impact), διάχυση «προϊόντων» R&D από τα πανεπιστήμια προς τις επιχειρήσεις (R&D impact), ίδρυση και λειτουργία θερμοκοιτίδων, τεχνοβλαστών, νεοφυών επιχειρήσεων και επιστημονικών πάρκων (incubators, spin-outs, start-ups and science parks impacts).
- **Κεντρικές επιδράσεις (central impacts):** άμεσες επιδράσεις (direct impact), που σχετίζονται με την δαπάνη των ίδιων των πανεπιστημίων και τις επιπτώσεις της στην εφοδιαστική αλυσίδα (supply chain impact), επιπτώσεις από τις δαπάνες των εργαζομένων τους για αγορά αγαθών και υπηρεσιών στις περιοχές όπου ζουν (employee expenditure income).
- **Επιδράσεις φοιτητών (student impacts):** που περιλαμβάνουν δαπάνες των φοιτητών για αγαθά και υπηρεσίες (student spending impact) και τη συμβολή των φοιτητών μερικής φοίτησης στην αγορά εργασίας από την απασχόλησή τους (student part time work impact).
- **Σταυροειδείς επιδράσεις (cross over impact):** κεφαλαιουχικές δαπάνες των πανεπιστημίων (capital spending income), επίσκεψη και συνεπαγόμενη κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών από συγγενείς φοιτητών και προσωπικού ή ερευνητές που συμμετέχουν σε συνέδρια (tourism impact), συμβολή φοιτητών στην παραγωγή εθελοντικών και εκπαιδευτικών οργανισμών (student volunteering impact).

Η συνολική οικονομική συνεισφορά που δημιουργείται από τα συγκεκριμένα πανεπιστήμια σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (ΑΠΑ) εκτιμήθηκε σε €41,1 δισεκ. (1,9% της συνολικής ΑΠΑ) και σε όρους απασχόλησης σε 363,0 χιλ. θέσεις εργασίας (1,3% της συνολικής απασχόλησης) σε όλη τη Γαλλία. Η υψηλότερη συνεισφορά τόσο σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (€17,2 δισεκ. ή 41,8% της συνολικής επίδρασης) όσο και σε όρους απασχόλησης (212,5 χιλ. θέσεις εργασίας ή 58,4% της συνολικής επίδρασης) προέρχεται από τις κεντρικές επιδράσεις. Τέλος, ενώ περίπου το 90% της συνολικής επίδρασης στην ΑΠΑ και στην απασχόληση καταλήγει στην γαλλική οικονομία, το υπόλοιπο διαχέεται στο σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας.

⁶³ Κατά τους συγγραφείς πιθανόν τα νεότερα πανεπιστήμια χρειάζονται μεγαλύτερο χρονικό διάστημα να συσσωρεύσουν την απαραίτητη εμπειρία και τεχνογνωσία ώστε να είναι σε θέση να «παράγουν» πατέντες.

⁶⁴ Χρησιμοποίησαν τη μεθοδολογία εισροών-εκροών του Leontief για να εκτιμήσουν τους πολλαπλασιαστές που χρησιμοποιήσαν για να εκτιμήσουν την οικονομική επίδραση από τη λειτουργία των πανεπιστημίων.

⁶⁵ Το δίκτυο Udice είναι μία ένωση δημόσιων ερευνητικών πανεπιστημίων και εξειδικευμένων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ανώτατου επιπέδου (Grandes Écoles) στη Γαλλία. Τα πανεπιστήμια που συμπεριλήφθηκαν στη συγκεκριμένη έρευνα είναι τα ακόλουθα: Aix-Marseille Université, Sorbonne Université, Université de Bordeaux, Université Claude Bernard Lyon 1, Université Côte d'Azur, Université Grenoble Alpes (UGA), Université de Paris, Université Paris-Saclay, Université Paris Sciences et Lettres (PSL) και Université de Strasbourg.

Το New Zealand Institute of Economic Research (2023) πραγματοποίησε μελέτη για τις οικονομικές επιδράσεις των πανεπιστημίων στην οικονομία της Νέας Ζηλανδίας το έτος 2021.⁶⁶ Σχετικά με την μακροχρόνια συνεισφορά της εκπαίδευσης και της έρευνας, εκτιμήθηκε ότι οι απόφοιτοι πανεπιστημίου και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου έχουν περίπου 47% και 75%, αντίστοιχα, υψηλότερες απολαβές συγκριτικά με τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει μόνο τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, το ΑΕΠ της χώρας εκτιμήθηκε μεταξύ 3,3%-6,4% υψηλότερο λόγω του αντίκτυπου που είχε η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού. Εξάλλου, οφέλη προκύπτουν και από την έρευνα και μεταφορά γνώσης καθώς μια αύξηση κατά 10% στις δαπάνες έρευνας για την τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξάνει το μακροχρόνιο ΑΕΠ μεταξύ 1,75%-1,84%. Αναφορικά με την άμεση επίδραση των δαπανών που σχετίζονται με τη πανεπιστημιακή εκπαίδευση, η πανεπιστημιακή δραστηριότητα αντιπροσωπεύει συνολικά το 1,1%-1,2% του ΑΕΠ ετησίως και δημιουργεί το 0,9% των συνολικών θέσεων απασχόλησης. Τέλος, σε σχέση με τα έσοδα των πανεπιστημίων της χώρας από την εκπαίδευση ξένων φοιτητών, αυτά αντιπροσωπεύουν το 0,9% όλων των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι υπάρχουν και άλλα πιθανά οφέλη από την ύπαρξη ξένων φοιτητών τα οποία όμως δεν μπορούν να εκτιμηθούν. Σε αυτά περιλαμβάνουν την αξία που δημιουργείται από την μόνιμη εγκατάσταση των ξένων φοιτητών ως εξειδικευμένοι εργαζόμενοι στη χώρα μετά την αποφοίτησή τους. Παράλληλα τα μακροπρόθεσμα οφέλη – μετά την επιστροφή των ξένων φοιτητών στις χώρες καταγωγής τους – περιλαμβάνουν την ενθάρρυνση άλλων υποψήφιων φοιτητών να σπουδάσουν στη Νέα Ζηλανδία ή τη χρησιμοποίηση των γνώσεων που έχουν αποκτήσει για τη χώρα για να προωθήσουν το διμερές εμπόριο και τον τουρισμό.

Η εταιρεία συμβούλων London Economics σε μία σειρά μελετών εκτίμησε τον οικονομικό αντίκτυπο που είχε η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου με χρήση δεδομένων που αφορούσαν το ακαδημαϊκό έτος 2021-2022.⁶⁷ Στην πρώτη εξ αυτών (London Economics, 2023a) εκτιμήθηκαν οι άμεσες, έμμεσες (indirect) και επαγόμενες (induced) επιδράσεις από τις δαπάνες των ξένων φοιτητών. Το συνολικό όφελος για την οικονομία, για όλη την διάρκεια σπουδών των ξένων φοιτητών⁶⁸ εκτιμήθηκε σε £37,4 δισεκ. ή περίπου 1,48% του ΑΕΠ του 2022 με 53,9% αυτού να αφορά δίδακτρα και συναφείς δαπάνες, 44,2% δαπάνες που σχετίζονται με τη διαβίωση των φοιτητών και το υπόλοιπο ποσοστό 1,9% δαπάνες επισκεπτών. Στη δεύτερη μελέτη (London Economics, 2023b) εκτιμήθηκε ο συνολικός οικονομικός αντίκτυπος από τη λειτουργία του τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου το ακαδημαϊκό έτος 2021-2022. Ο άμεσος οικονομικός αντίκτυπος (direct impact) εκτιμήθηκε σε £30,6 δισεκ. (1,21% του ΑΕΠ του 2022) ενώ οι έμμεσες (indirect impact) και επαγόμενες επιπτώσεις (induced impact) σε £40,8 δισεκ. (1,61% του ΑΕΠ), δηλαδή συνολικά σε £71,4 δισεκ. (2,83% του ΑΕΠ). Σε όρους απασχόλησης, οι εργαζόμενοι στα πανεπιστήμια αποτελούσαν το 1,17% της συνολικής απασχόλησης, ενώ οι δραστηριότητες των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υποστήριξαν επιπλέον 1,16% της συνολικής απασχόλησης σε ολόκληρη οικονομία. Στη τελευταία μελέτη (London Economic, 2024) εκτιμήθηκε ότι ο οικονομικός αντίκτυπος από την έρευνα και την καινοτομία που πραγματοποιείται στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης του Ηνωμένου Βασιλείου και τις σχετιζόμενες διαχύσεις γνώσης διαμορφώνεται σε 2,49% του ΑΕΠ, εκ του οποίου 0,55% του ΑΕΠ προέρχονται από την

⁶⁶ Χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της ποσοτικοποίησης μέσω Εθνικών Λογαριασμών (Growth Accounting Approach) καθώς και ένα υπόδειγμα γενική ισορροπίας (computable general equilibrium modelling).

⁶⁷ Χρησιμοποίησαν τη μεθοδολογία εισροών-εκροών του Leontief.

⁶⁸ Στο ΗΒ, για τους φοιτητές προπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών ο χρόνος φοίτησης είναι τρία έτη και για μεταπτυχιακούς φοιτητές ο χρόνος φοίτησης είναι ένα έτος.

ερευνητική δραστηριότητα, 1,59% από την υψηλότερη παραγωγικότητα λόγω των επενδύσεων στην πανεπιστημιακή έρευνα και 0,35% από τις δραστηριότητες ανταλλαγής γνώσεων που πραγματοποιούνται στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Οι Yanagiura & Tateishi (2024) εξετάζουν τον οικονομικό αντίκτυπο σε επίπεδο περιφέρειας που είχε η ίδρυση μικρών,⁶⁹ μη-ερευνητικών ιδιωτικών πανεπιστημίων (small, non-research private universities) στην Ιαπωνία την περίοδο 1955-2015 με τη χρήση μίας παραλλαγής του υποδείγματος των Valero & van Reenen (2019).⁷⁰ Επικεντρώθηκαν σε αυτή την κατηγορία πανεπιστημιακών ιδρυμάτων καθώς όπως αναφέρουν η μεταπολεμική επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε μικρά, ιδιωτικά πανεπιστήμια που είχαν ως επίκεντρο τη διδασκαλία (teaching oriented institutions) ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών σε προπτυχιακό επίπεδο με περιορισμένη ερευνητική δραστηριότητα. Πιθανώς αυτή η εξειδίκευση είναι πιο συναφής με αυτό που συμβαίνει στην Ελλάδα από την εφαρμογή του Νόμου 5094/2024. Οι εκτιμήσεις τους έδειξαν ότι μία άνοδος κατά 10% στον αριθμό των φοιτητών των ιδιωτικών πανεπιστημίων αυξάνει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών που είναι εγκατεστημένα από 0,19% έως 0,44%, ανάλογα με την οικονομετρική εξειδίκευση, ενώ η συγκεκριμένες θετικές επιδράσεις περιορίζονταν μόνο στην περίοδο πριν το 1990 όπου η ιαπωνική οικονομία αναπτύχθηκε έντονα (+5,1% ετησίως κατά μέσο όρο), σε αντίθεση με την περίοδο μετά το 1990 όπου αναπτύχθηκε με ένα μέσο ετήσιο ρυθμό 0,8%. Παράλληλα, όπως και οι Valero & van Reenen (2019), εκτίμησαν ότι η αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών δεν σχετίζεται με την άνοδο στον αριθμό των πανεπιστημίων. Επιπλέον, η ύπαρξη ιδιωτικών πανεπιστημίων δεν βρέθηκε να αυξάνει την καινοτομική δραστηριότητα σε μία περιφέρεια, καθώς το δείγμα τους περιλαμβάνει πανεπιστήμια τα οποία είναι προσανατολισμένα προς τη διδασκαλία και όχι στην διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας. Εξάλλου, εκτίμησαν ότι η ύπαρξη ιδιωτικών πανεπιστημίων δεν ασκεί στατιστικά σημαντική επίδραση στη βελτίωση του επιπέδου του ανθρώπινου κεφαλαίου. Κατά τους συγγραφείς, για να αυξηθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο δεν αρκεί η απλή αύξηση του αριθμού των αποφοίτων αλλά απαιτείται τα πανεπιστήμια να δημιουργήσουν παράλληλα ζήτηση για εργαζόμενους με υψηλή εξειδίκευση η οποία επιτυγχάνεται μέσω της επιστημονικής έρευνας. Τέλος, αναφορικά με την επίδραση της ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων στην κατανάλωση, οι εκτιμήσεις τους έδειξαν ότι η ίδρυση ξένων πανεπιστημίων δεν ασκεί στατιστικά σημαντική επίδραση στις καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών. Αντίθετα, μία αύξηση του αριθμού των ιδιωτικών πανεπιστημίων κατά 10% αυξάνει τις κρατικές δαπάνες κατά 4,9%, αλλά η επίδραση αυτή εξαφανίζεται μετά το 1990 ενώ αυξάνει και τις ιδιωτικές επενδυτικές δαπάνες κατά 8,4%, με τις θετικές επιδράσεις να παραμένουν και μετά το 1990.

Το Ινστιτούτο Δημοσιονομικών και Οικονομικών Μελετών (2025), σε πρόσφατη μελέτη του, ανέλυσε τις αναμενόμενες οικονομικές επιπτώσεις του Νόμου 5094/2024 που δίνει τη δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας

⁶⁹ Οι συγγραφείς θεωρούν ως «μικρά» πανεπιστήμια αυτά που έχουν λιγότερους από 5.000 εγγεγραμμένους φοιτητές.

⁷⁰ Το βασικό οικονομετρικό υπόδειγμα που χρησιμοποίησαν στις εκτιμήσεις τους ήταν το ακόλουθο:

$$\Delta \ln \left(\frac{Y}{L_{ict}} \right) = a_1 \Delta \ln(\text{PrivUni}_{it-5}) + a_2 \Delta \ln(\text{PubUni}_{it-5}) + a_3 \Delta \ln(\text{Pop}_{it-5}) + a_4 \ln \left(\frac{Y}{L_{ict-5}} \right) + a_5 \Delta X_{it-5} + a_6 X'_{it-5} + \eta_{it} + \tau_t + \varepsilon_{it}, \text{ όπου}$$

Δ μεταβολή, $\ln$ λογάριθμος, i , περιφέρεια, t χρονός, $\frac{Y}{L_{ict}}$ κατά κεφαλήν ΑΕΠ, PrivUni_{ict-5} αριθμός των ιδιωτικών πανεπιστημίων (ανά εκατομμύριο κατοίκους), PubUni_{it-5} αριθμός δημόσιων πανεπιστημίων (ανά εκατομμύριο κατοίκους), Pop_{it-5} πληθυσμός, X_{it-5} και X'_{it-5} διανύσματα που περιλαμβάνουν μεταβλητές όπως το μερίδιο της Μεταποίησης στο ΑΕΠ, το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 0-14 ετών, ο ρυθμός μεταβολής του επιπέδου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η_{it} σταθερές επιδράσεις περιφέρειας (regional fixed effects), τ_t σταθερές επιδράσεις χρόνου (time fixed effects), ε_{it} τυπικό σφάλμα. Οι επεξηγηματικές μεταβλητές Uni_{ict-5} , Pop_{ict-5} και X_{ict-5} εισέρχονται στο υπόδειγμα με χρονική υστέρηση 5 ετών (5-years time lag) προκειμένου να αντιμετωπιστούν θέματα ενδογένειας. Ο χρόνος υστέρησης επεκτείνεται σε 5 έτη καθώς αποτελεί το σύνηθες χρόνο ολοκλήρωσης σπουδών των προπτυχιακών φοιτητών.

στην Ελλάδα παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων.⁷¹ Οι εκτιμήσεις για τις πιθανές επιπτώσεις από την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων αφορούν την περίοδο 2025-2029. Οι υποθέσεις στις οποίες στηρίχθηκαν οι εκτιμήσεις ήταν ότι τα ακαδημαϊκά έτη 2025-2026 και 2026-2027, 13 ξένα πανεπιστήμια θα αιτηθούν τη λειτουργία τμημάτων στην Ελλάδα ενώ το ακαδημαϊκό έτος 2006-2027 αναμένονται δύο νέες αιτήσεις και για υπόλοιπα έτη αναμένεται η κατάθεση μίας νέας αίτησης κατ' έτος ώστε το ακαδημαϊκό έτος 2029-2030 να φτάσουν τα 18. Με βάση τις παραπάνω παραδοχές εκτιμήθηκε ότι ο αριθμός των φοιτητών το πέμπτο έτος μπορεί να ανέλθει στους 58,8 χιλ. από τους οποίους οι 16,4 χιλ. περίπου (28,3%) θα προέρχονται από το εξωτερικό. Κατά τους συγγραφείς της μελέτης, οι επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία προκύπτουν από τέσσερις πηγές: από τις κεφαλαιουχικές και λειτουργικές δαπάνες των ξένων πανεπιστημίων, από την κατανάλωση φοιτητών και επισκεπτών των αλλοδαπών φοιτητών, δυνητικές επιπτώσεις από επενδύσεις που θα πραγματοποιήσουν τρίτοι (π.χ. κατασκευή εστιών) καθώς και επιπλέον αναπτυξιακά οφέλη διάχυσης. Στη μελέτη εκτιμήθηκε ότι σε ένα χρονικό ορίζοντα πέντε ετών, από τις τρεις πρώτες κατηγορίες αναμένεται να δημιουργηθεί αξία €10,2 δισεκ. σε όρους παραγόμενου προϊόντος, να δημιουργηθούν κρατικά έσοδα €1,9 δισεκ. και το πέμπτο έτος να συντηρούνται περίπου 73,5 χιλ. θέσεις εργασίας. Παράλληλα, η συνεισφορά στο ετήσιο ΑΕΠ μπορεί να φτάσει έως το 0,7% στην πενταετία (€2,1 δισεκ.) ενώ αν οι φοιτητές των συγκεκριμένων πανεπιστημίων αυξηθούν στις 100 χιλ. εντός δεκαετίας τότε η συνεισφορά δύναται να φτάσει έως το 1,5% (€5,7 δισεκ.) στο ετήσιο ΑΕΠ. Στα επιπλέον αναπτυξιακά οφέλη από την ίδρυση παραρτημάτων ξένων πανεπιστημίων συγκαταλέγονται ο πιθανός επαναπατρισμός ακαδημαϊκών και η αναχαίτιση διαρροής επιστημονικού δυναμικού αλλά και φοιτητών στο εξωτερικό και η συνεπαγόμενη βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ως προς τους φοιτητές, εκτιμήθηκε ότι η δυνητική αποτροπή εκροής συναλλάγματος διαμορφώνεται σε €1,2 δισεκ. και η δυνητική εισροή έως €286 εκατ. μετά από την παρέλευση πέντε ετών από την προσέλκυση έως 16,4 χιλ. αλλοδαπών φοιτητών. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη του ΙΔΟΜ (2025) είναι η μόνη που στηρίχθηκε σε προβλέψεις αναφορικά με την εξέλιξη βασικών μεγεθών (π.χ. αριθμός των τμημάτων, Ελλήνων και ξένων φοιτητών), ενώ σε όλες τις υπόλοιπες μελέτες οι εκτιμήσεις στηρίχθηκαν σε απολογιστικά δεδομένα.

5.3. Εμπειρική εκτίμηση του οικονομικού αντίκτυπου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Σε αυτό το τμήμα εκτελείται μία άσκηση προκειμένου να εκτιμηθούν τα δυνητικά οφέλη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται να διαπιστωθεί η επίδραση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο στη χώρα αν η Ελλάδα συγκλίνει στο μακροχρόνιο διάστημα – σε βασικές μεταβλητές – στα επίπεδα χωρών που έχουν πιο ανεπτυγμένο σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και επιπέδου επιστημονικής έρευνας. Η σύγκλιση στις παραμέτρους ποιότητας θεωρείται αναγκαία συνθήκη ώστε να προσελκυστεί στην χώρα ικανός αριθμός ξένων φοιτητών και – παλιννοστούντων ή ξένων – ακαδημαϊκών. Η απλή ύπαρξη θέσεων φοίτησης δεν επαρκεί, όπως έχει δείξει η μέχρι τώρα εμπειρία, καθώς η συνθήκη αυτή πληρούται ήδη αλλά η μέχρι σήμερα επιτυχία σε αυτόν τον σκοπό έχει υπάρξει μικρή. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται η επίδραση του επιπέδου του ανθρώπινου δυναμικού των πανεπιστημίων, του βαθμού πολυπλοκότητας της έρευνας καθώς και των αμέσων ξένων επενδύσεων στην ανάπτυξη. Σε αυτούς τους παράγοντες προστίθεται και η ποιότητα του ρυθμιστικού πλαισίου η οποία έχει εκτιμηθεί από τη σχετική βιβλιογραφία (π.χ. Acemoglu 2002, 2006, 2012) ότι αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής προόδου.

Για το συγκεκριμένο σκοπό χρησιμοποιήθηκαν διαστρωματικές και χρονολογικές σειρές (panel data) που καλύπτουν την περίοδο 2000-2023 και αφορούν 61 χώρες. Το σύνολο των χωρών περιλαμβάνει τις χώρες

⁷¹ Μέχρι την ημερομηνία δημοσίευσης της παρούσας μελέτης δεν ήταν δημοσίως γνωστή η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην συγκεκριμένη μελέτη για την εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων.

της ΕΕ-27 καθώς και χώρες εκτός αυτής που διαχρονικά συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο αριθμό εισερχόμενων ξένων φοιτητών (inbound students) την υπό εξέταση περίοδο (π.χ. ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Καναδάς, Αυστραλία, Ελβετία, Σιγκαπούρη, Ιαπωνία κ.λπ.).

Το προς εκτίμηση υπόδειγμα έχει ως εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ ανά απασχολούμενο σε τρέχουσες τιμές (λογάριθμος).⁷² Στις ερμηνευτικές μεταβλητές του υποδείγματος περιλαμβάνονται ο λόγος των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), ως μέτρο της νέας ετήσιας ροής ξένου κεφαλαίου προς την οικονομία και άρα της ελκυστικότητας της χώρας ως προορισμού επενδύσεων (λειτουργεί και ως μεταβλητή ελέγχου – control variable – για το γενικό μακροοικονομικό πλαίσιο),⁷³ ο λόγος του αριθμού των καθηγητών προς τον αριθμό των φοιτητών (λογάριθμος), σαν μία προσέγγιση της επάρκειας του ακαδημαϊκού προσωπικού των πανεπιστημίων,⁷⁴ ο δείκτης βαθμού πολυπλοκότητας στην έρευνα (research complexity index) που δείχνει την ικανότητα μίας χώρας να διεξάγει επιστημονική έρευνα και να παράγει σύνθετη επιστημονική γνώση,⁷⁵ η ποιότητα του ρυθμιστικού πλαισίου (regulatory quality) που μετρά την ικανότητα της κυβέρνησης μια χώρας να διαμορφώνει και να εφαρμόζει ορθές πολιτικές και κανονισμούς που προωθούν την ανάπτυξη.⁷⁶

Για την εκτίμηση του παραπάνω υποδείγματος χρησιμοποιείται η μέθοδος Pooled Mean Group Estimator (Pesaran et.al, 1999). Η συγκεκριμένη μεθοδολογία επιτρέπει στο βραχυπρόθεσμο διάστημα (short-run) ο σταθερός όρος (intercept parameter) και οι συντελεστές των μεταβλητών (coefficients) να διαφοροποιούνται μεταξύ των χωρών, ενώ στο μακροχρόνιο διάστημα (long run) οι συντελεστές να είναι κοινοί μεταξύ τους. Δηλαδή, ενώ στο βραχυπρόθεσμο διάστημα οι χώρες παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις στη δυναμική προσαρμογής τους, στο μακροχρόνιο υπόκεινται σε κοινή σχέση μεταξύ των μεταβλητών του υποδείγματος. Με βάση τα παραπάνω, το υπόδειγμα λαμβάνει την ακόλουθη μορφή:

$$y_{it} = \sum_{j=1}^p \lambda_{ij} y_{it-j} + \sum_{j=0}^q \delta_{ij} x_{it-j} + \mu_i + \varepsilon_{it}$$

όπου y : ο λογάριθμος του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο (lnGDP), x : οι ερμηνευτικές μεταβλητές του υποδείγματος που αναφέρθηκαν πιο πάνω, δ οι συντελεστές των ερμηνευτικών μεταβλητών, μ οι επιδράσεις κάθε χώρας (group-specific effect), ε το τυπικό σφάλμα, $i = 1, \dots, N$ ο αριθμός των χωρών και $t = 1, \dots, T$ τα έτη.

Τα αποτελέσματα των ελέγχων μοναδιαίας ρίζας (Πίνακας 5.1) παρέχουν ισχυρές ενδείξεις στασιμότητας για τις περισσότερες μεταβλητές, με εξαίρεση τη μεταβλητή lnTERTIARY, για την οποία τα αποτελέσματα είναι λιγότερο σαφή. Επομένως, η εκτίμηση του υποδείγματος μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τον κίνδυνο

⁷² Τα δεδομένα για αυτή τη μεταβλητή αντλήθηκαν από τις βάσεις δεδομένων του Διεθνούς Νομισματικού ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας.

⁷³ Τα δεδομένα για αυτή τη μεταβλητή αντλήθηκαν από την βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας.

⁷⁴ Τα δεδομένα για αυτή τη μεταβλητή αντλήθηκαν από την βάση δεδομένων της UNESCO.

⁷⁵ Τα δεδομένα για αυτή τη μεταβλητή αντλήθηκαν από της βάση δεδομένων του Observatory of Economic Complexity. Η συγκεκριμένη μεταβλητή είναι ένας δείκτης που αποτυπώνει την πολυπλοκότητα της επιστημονικής/ερευνητικής παραγωγής μιας χώρας. Δεν αποτελεί απλό μέτρο του αριθμού των δημοσιεύσεων, αλλά δείκτη της ικανότητας μιας χώρας να παράγει διαφοροποιημένη και σύνθετη επιστημονική γνώση. Όσο υψηλότερη είναι η τιμή του δείκτη τόσο πιο σύνθετη και διαφοροποιημένη είναι η ερευνητική παραγωγή μιας χώρας. Θετικές τιμές του δείκτη δείχνουν ερευνητική πολυπλοκότητα πάνω από τον διεθνή μέσο όρο, ενώ αρνητικές τιμές δείχνουν χαμηλότερη ερευνητική πολυπλοκότητα. Αύξηση μιας θετικής τιμής σημαίνει ότι η χώρα ενισχύει ακόμη περισσότερο την ερευνητική της πολυπλοκότητα σε σχέση με τον διεθνή μέσο όρο ενώ αρνητικές τιμές της υποδηλώνουν επιδείνωση.

⁷⁶ Τα δεδομένα για αυτή τη μεταβλητή αντλήθηκαν από την βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας. Η συγκεκριμένη μεταβλητή και σε αυτή την περίπτωση είναι ένας δείκτης που δείχνει πόσο «φιλικό», σταθερό και αποτελεσματικό θεωρείται το ρυθμιστικό περιβάλλον μιας χώρας για την οικονομική δραστηριότητα. Θετικές τιμές του δείκτη υποδηλώνουν ότι η χώρα βρίσκεται πάνω από τον διεθνή μέσο όρο ως προς την ποιότητα του ρυθμιστικού της πλαισίου ενώ αρνητικές ότι διαθέτει ρυθμιστικό πλαίσιο χαμηλότερης ποιότητας από τον διεθνή μέσο όρο.

κίβδηλων παλινδρομήσεων που συνδέεται με τη χρήση μη στάσιμων χρονολογικών σειρών. Η αναδιατύπωση του υποδείγματος σε μορφή διόρθωσης σφάλματος επιτρέπει τη διάκριση μεταξύ της βραχυχρόνιας δυναμικής προσαρμογής και της μακροχρόνιας σχέσης μεταξύ των μεταβλητών. Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος διόρθωσης σφάλματος αποτυπώνει την ταχύτητα με την οποία η εξαρτημένη μεταβλητή προσαρμόζεται όταν αποκλίνει από τη μακροχρόνια σχέση που εκτιμάται από το υπόδειγμα. Το παραπάνω υπόδειγμα μπορεί να μετασχηματιστεί ως ακολούθως:

$$\Delta y_{it} = \varphi_i (y_{it-1} - \theta_i x_{it}) + \sum_{j=1}^{p-1} \lambda_{ij} \Delta y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{ij} \Delta x_{it-j} + \mu_i + \varepsilon_{it}$$

όπου $\varphi_i = -\left(1 - \sum_{j=1}^p \lambda_{ij}\right)$, είναι ο όρος της ταχύτητας προσέγγισης στο σημείο ισορροπίας (speed of adjustment term). Αν $\varphi_i = 0$, τότε δεν υπάρχουν ενδείξεις για μακροχρόνια σύγκλιση στο σημείο ισορροπίας. Αν $\varphi_i < 0$ τότε υπάρχουν ενδείξεις σταδιακής προσαρμογής της εξαρτημένης μεταβλητής προς τη μακροχρόνια σχέση του υποδείγματος. Με άλλα λόγια, εάν η εξαρτημένη μεταβλητή αποκλίνει βραχυπρόθεσμα από τη μακροχρόνια σχέση που υποδηλώνεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές, τότε προσαρμόζεται σταδιακά προς αυτήν, ενώ η τιμή της παραμέτρου φ_i δείχνει την ταχύτητα αυτής της προσαρμογής. Έτσι, εκτός από την εκτίμηση της επίδρασης διάφορων μεταβλητών – που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την τριτοβάθμια εκπαίδευση – στην ανάπτυξη, το παραπάνω χαρακτηριστικό του υποδείγματος επιτρέπει να εκτιμηθεί ο χρόνος προσαρμογής του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο προς τη μακροχρόνια σχέση που προκύπτει από το υπόδειγμα. Η σχέση αυτή αντανakλά, σε σημαντικό βαθμό, τα χαρακτηριστικά του δείγματος χωρών, στο οποίο περιλαμβάνονται και χώρες με ανεπτυγμένα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και υψηλή προσέλκυση ξένων φοιτητών.

Παράλληλα, ο όρος $\theta_i = \frac{\sum_{j=0}^q \delta_{ij}}{(1 - \sum_{k=1}^p \lambda_{ik})}$ περιέχει τις μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών.

Οι εκτιμήσεις του υποδείγματος παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.2. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι εκτιμημένοι συντελεστές του υποδείγματος με βάση τους οποίους γίνονται εκτιμήσεις για το μέγεθος της επίδρασης της κάθε ερμηνευτικής μεταβλητής στην εξαρτημένη μεταβλητή αφορούν αποκλειστικά το μακροχρόνιο διάστημα. Παράλληλα, η επίδραση κάθε ερμηνευτικής μεταβλητής προκύπτει όταν οι υπόλοιποι παράγοντες παραμένουν σταθεροί. Από τον πίνακα προκύπτει ότι στο μακροχρόνιο διάστημα προκύπτουν για όλες σχεδόν τις μεταβλητές στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1%.

Στην περίπτωση της μεταβλητής ΑΞΕ προς ΑΕΠ (fdigdp) σε δύο από τις οικονομετρικές εξειδικεύσεις (υποδείγματα 1 και 2) ο συντελεστής 1,871 υποδηλώνει ότι μία αύξηση των ΑΞΕ κατά 1 ποσοστιαία μονάδα του ΑΕΠ, συνδέεται μακροχρόνια με αύξηση του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο κατά περίπου 1,9%, όταν οι λοιποί παράγοντες παραμένουν σταθεροί. Αντίθετα, στο υπόδειγμα 3 ο εκτιμημένος συντελεστής της μεταβλητής έχει αρνητικό πρόσημο, αλλά το αποτέλεσμα αυτό παρουσιάζει χαμηλό επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας (μόλις 10%), ενώ στην περίπτωση του υποδείγματος 5 το αποτέλεσμα είναι στατιστικά ασήμαντο.

Στην περίπτωση της μεταβλητής του αριθμού των καθηγητών προς τους φοιτητές (lnPPC) οι συντελεστές στα υποδείγματα 1 και 4 υποδηλώνουν ότι μια αύξηση του λόγου κατά 1% συνδέεται μακροχρόνια με μέση αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο σε όλες τις χώρες του δείγματος που κυμαίνεται από 0,11% έως 0,38%. Σημειώνεται πως όταν αντικαταστάθηκε στις εκτιμήσεις η μεταβλητή lnPPC από τη μεταβλητή lnTERTIARY (λογάριθμος του αριθμού καθηγητών) προέκυψε και πάλι στατιστικά σημαντικό και θετικό αποτέλεσμα με την τιμή του συντελεστή να μην μεταβάλλεται.

Πίνακας 5.1: Έλεγχος στασιμότητας σειρών

	lnGDP		fdigdp		lnPPC		eciresearch		lnTERTIARY		rq	
	Statistic	p-value	Statistic	p-value	Statistic	p-value	Statistic	p-value	Statistic	p-value	Statistic	p-value
Inverse χ^2 (P)	355,03	0,00	362,74	0,00	239,66	0,00	151,87	0,01	128,16	0,21	177,20	0,00
Inverse normal (Z)	-10,60	0,00	-10,50	0,00	-1,82	0,03	-3,60	0,00	0,71	0,76	-2,68	0,00
Inverse logit (L*)	-11,26	0,00	-11,73	0,00	-3,58	0,00	-3,31	0,00	0,76	0,78	-2,64	0,00
Modified inverse χ^2 (Pm)	14,92	0,00	15,41	0,00	8,12	0,00	2,82	0,00	0,80	0,21	3,53	0,00
Αριθμός χωρών	61		61		58		55		59		61	
Αριθμός ετών	24		24		20		24		20		24	

Πίνακας 5.2: Αποτελέσματα εκτιμήσεων

D.lnGDP	1	2	3	4	5	6
fdigdp	1,871*** (0,029)	1,871*** (0,029)	-0,144* (0,086)		-0,163 (0,225)	
lnPPC	0,377*** (0,005)			0,111*** (0,043)		
lnTERTIARY		0,377*** (0,005)				
rq			0,024*** (0,005)	0,035*** (0,004)	0,027*** (0,005)	0,032*** (0,005)
eciresearch					0,149*** (0,056)	0,127** (0,059)
ec	-0,195*** (0,040)	-0,195*** (0,040)	-0,126*** (0,009)	-0,171*** (0,027)	-0,132*** (0,014)	-0,126*** (0,013)
Σταθερός όρος	1,960*** (0,425)	1,960*** (0,425)	1,168*** (0,083)	1,276*** (0,212)	1,177*** (0,121)	1,083*** (0,110)
Παρατηρήσεις	1.129	1.129	1.403	1.129	1.254	1.254
Χώρες	58	58	61	58	55	55
Παρατηρήσεις ανά χώρα						
Ελάχιστη τιμή	5	5	23	5	12	12
Μέση τιμή	19,5	19,5	23,0	19,5	22,8	22,8
Μέγιστη τιμή	23	23	23	23	23	23

Παρομοίως, θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση προκύπτει και για τη μεταβλητή που αφορά τη βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου (rq). Ο συντελεστής της έχει τιμή που στις εκτιμήσεις κυμαίνεται από 0,024 έως 0,035. Αυτό υποδηλώνει ότι στο μακροχρόνιο διάστημα η αύξηση του δείκτη ποιότητας του ρυθμιστικού πλαισίου κατά μία μονάδα συνδέεται, κατά μέσο όρο, με αύξηση του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο κατά περίπου 2,4% έως 3,5%.

Τέλος, στην περίπτωση της μεταβλητής (eciresearch) ο συντελεστής της κυμαίνεται μεταξύ 0,127 και 0,149. Οι τιμές αυτές υποδηλώνουν ότι στο μακροχρόνιο διάστημα μία αύξηση του δείκτη πολυπλοκότητας της έρευνας

κατά μία μονάδα συνδέεται, κατά μέσο όρο, με αύξηση του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο κατά περίπου 12,7% έως 14,9%, υπό την προϋπόθεση ότι οι λοιποί παράγοντες παραμένουν σταθεροί. Με βάση τα στοιχεία του ΑΕΠ και του αριθμού των απασχολούμενων στην Ελλάδα το έτος 2025, η αύξηση αυτή μεταφράζεται σε άνοδο του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο κατά €7,3 χιλ. έως €8,5 χιλ.

Με βάση τη διάμεση τιμή του δείκτη ECI Research για την περίοδο 2000-2023 (0,8333), η Ελλάδα βρίσκεται λίγο επάνω από το μέσο όρο της σχετικής κατάταξης, δηλαδή ανήκει στο 50%-75% της κατανομής. Αυτό είναι εύλογο καθώς, όπως αναλύθηκε στο Κεφάλαιο 4, η επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα (βάσει δημοσιεύσεων) έχει βελτιωθεί με την πάροδο των ετών ενώ και οι δαπάνες R&D στην Ελλάδα είναι χαμηλότερες μεν ως ποσοστό του ΑΕΠ σε σύγκριση με το μ.ο. της ΕΕ-27, αλλά η μεταξύ τους απόσταση μειώνεται με την πάροδο του χρόνου. Οι εκτιμημένες τιμές σημαίνουν τα εξής:

- Για να καταφέρει η Ελλάδα να προσεγγίσει σε ποιότητα τις κορυφαίες χώρες της λίστας, ΗΠΑ και Ην. Βασίλειο, δηλαδή να προσεγγίσει τη διάμεση τιμή του δείκτη που επιτυγχάνουν (1,6825), θα πρέπει να βελτιωθεί ο δείκτης της κατά 0,8492 μονάδες ($=1,6825-0,8333$). Επομένως, με βάση τους εκτιμημένους συντελεστές του υποδείγματος, αυτό θα συνεπαγόταν μία μακροχρόνια αύξηση στο ΑΕΠ από 10,8%-12,7%. Αυτό σημαίνει αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από €6,2 χιλ. έως €7,3 χιλ.
- Για να προσεγγίσει η Ελλάδα τις χώρες που ανήκουν στο ανώτερο 10% (ΗΠΑ, Ην. Βασίλειο, Αυστραλία, Καναδάς, Ολλανδία, Ιρλανδία), δηλαδή να προσεγγίσει τη διάμεση τιμή του δείκτη που επιτυγχάνουν (1,3639), θα πρέπει να βελτιωθεί ο δείκτης της κατά 0,5306 μονάδες ($=1,3639-0,8333$). Με βάση τους εκτιμημένους συντελεστές του υποδείγματος, αυτό θα σήμαινε μακροχρόνια αύξηση στο ΑΕΠ, από 6,7%-7,9%. Αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από €3,8 χιλ. έως €4,5 χιλ.
- Τέλος, για να προσεγγίσει η Ελλάδα τις χώρες που ανήκουν στο ανώτερο 25% (οι παραπάνω χώρες συν χώρες όπως Νέα Ζηλανδία, Σουηδία, Φινλανδία, Γερμανία, Ιταλία κ.λπ.), δηλαδή να προσεγγίσει τη διάμεση τιμή του δείκτη που επιτυγχάνουν (0,9974) θα πρέπει να βελτιωθεί ο δείκτης της κατά 0,1641 μονάδες ($=0,9974-0,8333$). Αυτό θα συνεπαγόταν μία μακροχρόνια βελτίωση στο ΑΕΠ με βάση τους εκτιμημένους συντελεστές του υποδείγματος, από 2,1%-2,4%. Αύξηση στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από €1,2 χιλ. έως €1,4 χιλ.

Σημειώνεται ότι η αύξηση αυτή δεν είναι ετήσια αλλά συνιστά τη δυνητική σωρευτική αύξηση του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο στο τέλος της χρονικής περιόδου κατά την οποία η Ελλάδα θα προσεγγίσει χώρες με πιο ανεπτυγμένα συστήματα διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης. Αυτός ο δείκτης μπορεί να θεωρηθεί ως μία μεταβλητή-ομπρέλα που προσεγγίζει τις οικονομικές επιδράσεις από τη βελτίωση της ποιότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, περιλαμβανομένων των διαχύσεων γνώσης, βελτιώσεων στην παραγωγικότητα από το R&D, αλλά και από την προσέλκυση ξένων και παλιννοστούντων φοιτητών και πανεπιστημιακών, για το οποίο η βελτίωση της ποιότητας των πανεπιστημίων αποτελεί προϋπόθεση. Εν συνόλω, η εκτίμηση καταδεικνύει μακροχρόνιες θετικές επιδράσεις στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από την βελτίωση του επιπέδου διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας και παραγωγής επιστημονικής γνώσης, από την βελτίωση της ποιότητας του ρυθμιστικού πλαισίου και ακαδημαϊκού προσωπικού των πανεπιστημίων, καθώς και από την αύξηση των αμέσων ξένων επενδύσεων.

Εξίσου σημαντικό είναι το στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα σε όλες τις εκτιμήσεις για τη μεταβλητή ec που δείχνει την ταχύτητα προσαρμογής της εξαρτημένης μεταβλητής προς τη μακροχρόνια σχέση του υποδείγματος. Η τιμή του συντελεστή είναι αρνητική και λαμβάνει τιμές στο διάστημα μεταξύ 0 και -1. Αυτό σημαίνει ότι

υφίσταται σταδιακή διόρθωση της απόκλισης από τη μακροχρόνια σχέση του υποδείγματος, καθώς η αρνητική τιμή του συντελεστή δείχνει προσαρμογή προς τη σχέση αυτή, ενώ η απόλυτη τιμή του, που είναι μικρότερη της μονάδας, υποδηλώνει ότι η προσαρμογή είναι ομαλή και όχι απότομη. Πιο αναλυτικά η τιμή του συντελεστή κυμαίνεται μεταξύ -0,195 και -0,126 και δείχνει ότι, κατά μέσο όρο, κάθε έτος διορθώνεται περίπου το 12,6% έως 19,5% της απόκλισης του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο από τη μακροχρόνια σχέση του υποδείγματος. Αυτό σημαίνει ότι με αυτή την ταχύτητα, η προσαρμογή δεν είναι άμεση. Ο χρόνος ημίσειας προσαρμογής θα κυμανθεί μεταξύ 3 (συντελεστής $ec=-0,195$) και 5 ετών (συντελεστής $ec=-0,126$), ενώ η σύγκλιση προς τη μακροχρόνια σχέση είναι ασυμπτωτική. Σε πρακτικούς όρους, το 95% της προσαρμογής επιτυγχάνεται σε περίπου 13 έως 22 έτη.⁷⁷ Επομένως, σε περίπτωση που η Ελλάδα προσεγγίσει σταδιακά τα χαρακτηριστικά χωρών με πιο ανεπτυγμένα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το υπόδειγμα υποδηλώνει ότι μπορούν να προκύψουν θετικές επιδράσεις στο ΑΕΠ ανά απασχολούμενο.

Όπως εξηγήθηκε, ένας δυνητικός στόχος αύξησης του αριθμού των ξένων φοιτητών προϋποθέτει την προσέγγιση της Ελλάδας με χώρες που διαθέτουν πιο ανεπτυγμένα συστήματα διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης. Ωστόσο, η μεγαλύτερη παρουσία ξένων φοιτητών ενδέχεται να δημιουργήσει μία ανατροφοδότηση, ήτοι να συμβάλει με τη σειρά της στην περαιτέρω αναβάθμιση της ερευνητικής πολυπλοκότητας καθόσον θα μπορούσε να λειτουργήσει ως σημαντικός μοχλός διεθνοποίησης των ελληνικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενίσχυσης των ερευνητικών και ακαδημαϊκών τους διασυνδέσεων και διεθνών συνεργασιών και στη βελτίωση του ερευνητικού περιβάλλοντος των πανεπιστημίων, δημιουργώντας έναν ενάρετο κύκλο. Δεδομένου ότι το υπόδειγμα καταδεικνύει θετική μακροχρόνια σχέση μεταξύ της ικανότητας μίας χώρας να διεξάγει επιστημονική έρευνα και να παράγει σύνθετη επιστημονική γνώση και του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο, η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου θα μπορούσε, έμμεσα αλλά ουσιαστικά, να συνδεθεί με υψηλότερο επίπεδο οικονομικής απόδοσης στο μέλλον.

⁷⁷ Πρέπει να σημειωθεί ότι στο υπόδειγμα που εκτιμήθηκε η απόκλιση δεν μηδενίζεται ακριβώς στο 100%, καθώς μειώνεται γεωμετρικά κάθε χρόνο, δηλαδή πλησιάζει το μηδέν ασυμπτωτικά.

6. Βέλτιστες διεθνείς πρακτικές για την προσέλκυση ξένων φοιτητών

Πλήθος χωρών, αρκετές εκ των οποίων με ανεπτυγμένα εκπαιδευτικά συστήματα, επιτρέπουν την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων παράλληλα με τα δημόσια, μεταξύ των οποίων η Αυστραλία, η Γαλλία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, οι ΗΠΑ, η Ιταλία, και η Ολλανδία. Όλες οι αναφερόμενες χώρες, καθώς και πολλές άλλες, έχουν αναπτύξει τα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσής τους με τρόπο που πλέον προσελκύουν μεγάλο αριθμό ξένων φοιτητών από πολλές χώρες, σε αμφότερα τα δημόσια και τα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Η δραστηριότητα αυτή έχει αποκτήσει χαρακτηριστικά πυλώνων εξωστρεφούς οικονομικής δραστηριότητας που συνεισφέρει εισοδήματα, ποιοτικές θέσεις εργασίας και κεφάλαιο ήπιας ισχύος. Με αφορμή τη θεσμοθέτηση των μη κρατικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην χώρα μας (αλλά όχι αποκλειστικά λόγω αυτής καθότι το ζήτημα αφορά εξίσου και τα δημόσια πανεπιστήμια), έχει ξεκινήσει ένας διάλογος για το κατά πόσον και με ποιους τρόπους θα μπορούσε και η Ελλάδα να αναπτύξει μία παρόμοια «βιομηχανία», ώστε να προσελκύσει ξένους φοιτητές, εισοδήματα και να αποτρέψει τη φυγή Ελλήνων κι Ελληνίδων φοιτητών και ακαδημαϊκών στο εξωτερικό. Όπως τεκμηρίωσε η παρούσα μελέτη, αυτός άλλωστε είναι ο μόνος τρόπος ώστε τα ελληνικά πανεπιστήμια να αποφύγουν μία μείωση στον αριθμό των φοιτητών τους, δεδομένης της δημογραφικής γήρανσης.

Αυτό το τμήμα επικεντρώνεται καταρχάς σε δύο χώρες οι οποίες τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν πολύ μεγάλη αύξηση στον αριθμό εισερχομένων ξένων φοιτητών: την Κύπρο και την Ολλανδία. Η μεν επιτυχία της Κύπρου ενδιαφέρει για λόγους άντλησης διδαγμάτων λόγω της πολιτισμικής και γεωγραφικής γειτνίασης, καθώς και του γεγονότος ότι αποτελεί προορισμό για πολλούς Έλληνες φοιτητές. Η περίπτωση της Ολλανδίας όμως ίσως αποτελεί πιο χαρακτηριστική περίπτωση μοντέλου προς μελέτη για την Ελλάδα, καθότι αποτελεί μία χώρα παρόμοιου μεγέθους με την Ελλάδα κι επέτυχε μία τεράστια αύξηση των ξένων φοιτητών υψηλού επιπέδου παρότι δεν είναι μία χώρα με επίσημη γλώσσα τα αγγλικά, τα οποία είναι η *lingua franca* της οικονομίας και της εκπαίδευσης.

Οι δύο αυτές χώρες έχουν αναπτύξει δύο διαφορετικά, αλλά εξίσου επιτυχημένα, μοντέλα διεθνοποίησης. Το 2024, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το ποσοστό διεθνών φοιτητών (*share of mobile students from abroad*) σε όλες τις βαθμίδες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης – δηλαδή στον σύντομο κύκλο σπουδών, στο βασικό πτυχίο, στο μεταπτυχιακό και στο διδακτορικό) ανέρχεται σε 21,6% στην Κύπρο και σε 17,9% στην Ολλανδία – από τα υψηλότερα στην ΕΕ-27 – όταν στην Ελλάδα ήταν μόλις 2,6%, το χαμηλότερο στην ΕΕ-27. Παράλληλα, αμφότερες είναι μέλη της Ευρωζώνης και του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, ενώ τα συστήματά τους οργανώνονται γύρω από τη λογική της «Διαδικασίας της Μπολόνια»: διαβάθμιση σπουδών, αναγνώριση τίτλων, κινητικότητα φοιτητών και έμφαση στην ποιότητα. Τέλος, και στις δύο χώρες, όπως και στην Ελλάδα, το κράτος έχει κεντρικό ρόλο στη διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση ενώ επιδιώκουν την διεθνοποίηση της.

6.1. Το μοντέλο της Κύπρου

Σύμφωνα με το δίκτυο «Ευρυδίκη» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁷⁸ καθώς και την ιστοσελίδα του κυπριακού Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας⁷⁹ το σύστημα ανώτερης εκπαίδευσης στην Κύπρο στοχεύει, αφενός στην ικανοποίηση των τοπικών αναγκών για παροχή σπουδών ανώτερης εκπαίδευσης, και αφετέρου

⁷⁸ Το Eurydice είναι το ευρωπαϊκό δίκτυο πληροφόρησης για τα συστήματα και τις πολιτικές εκπαίδευσης. Λειτουργεί υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγκεντρώνει συγκρίσιμα δεδομένα, αναλύσεις και περιγραφές για τα εκπαιδευτικά συστήματα των ευρωπαϊκών χωρών, ώστε να υποστηρίξει την τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής

⁷⁹ [Διεύθυνση Ανώτερης Εκπαίδευσης](https://www.minedu.gov.cy/)

στην καθιέρωση της χώρας ως περιφερειακού εκπαιδευτικού και ερευνητικού κέντρου, το οποίο θα αποτελεί ελκυστικό προσορισμό για διεθνείς ακαδημαϊκούς και φοιτητές. Το σύστημα ανώτερης εκπαίδευσης στην Κύπρο διαμορφώνεται με βάση τις παραμέτρους του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, όπως αυτές προκύπτουν από τη «Διαδικασία της Μπολόνια».

Αρχικά η κυπριακή νομοθεσία δεν επέτρεπε την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων παράλληλα με τα κρατικά. Το 2005 όμως, ο νόμος τροποποιήθηκε και επέτρεψε τη λειτουργία τους σε παράλληλη βάση. Ο νόμος που διέπει τη λειτουργία των ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Κύπρο είναι ο Νόμος 109(I)/2005 «περί Ιδιωτικών Πανεπιστημίων», με τις σχετικές τροποποιήσεις του. Ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του συγκεκριμένου νόμου, και με βάση τα στοιχεία της Διεύθυνσης Ανώτερης Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας της Κυπριακής Δημοκρατίας,⁸⁰ το 2023 λειτουργούσαν στην Κύπρο 3 δημόσια και 9 ιδιωτικά πανεπιστήμια, τα οποία προσφέρουν προγράμματα σπουδών τόσο στην ελληνική όσο και στην αγγλική γλώσσα. Παράλληλα, λειτουργούν α) δημόσιες σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίες υπάγονται διοικητικά στα αρμόδια Υπουργεία και προσφέρουν, κατά κανόνα, μικρής διάρκειας προγράμματα σπουδών και δέχονται κυρίως φοιτητές από την Κύπρο και μικρότερο αριθμό φοιτητών από το εξωτερικό (1,7 χιλ. κατ' έτος την 9ετία 2015-2023) και β) ιδιωτικές σχολές Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που προσφέρουν επίσης – συγκριτικά με τα πανεπιστήμια – μικρότερης διάρκειας προγράμματα σπουδών που απολήγουν σε πιστοποιητικό (μονοετής φοίτηση), δίπλωμα (διετής φοίτηση) και ανώτερο δίπλωμα (τριετής φοίτηση). Επομένως, τα πανεπιστήμια προσφέρουν πλήρεις πανεπιστημιακές σπουδές, ενώ οι δημόσιες και ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν μικρότερης διάρκειας και πιο επαγγελματικά προσανατολισμένα προγράμματα σπουδών.

Ο διεθνής προσανατολισμός του κυπριακού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτυπώνεται και στον μεγάλο αριθμό διεθνών συμφωνιών και μνημονίων συναντίληψης που έχει συνάψει με πολλές χώρες εντός και εκτός ΕΕ-27, καθώς και τη διοργάνωση εκπαιδευτικών εκθέσεων για την αναγνώριση: α) των κυπριακών πανεπιστημίων και β) των τίτλων ιδρυμάτων ανώτερης εκπαίδευσης για σκοπούς επαγγελματικής αποκατάστασης στο εξωτερικό.⁸¹ Εξάλλου, ειδική Επιτροπή του κυπριακού Υπουργείου Παιδείας ασχολείται με την επιχορήγηση εδρών Ελληνικών και Κυπρολογικών Σπουδών σε ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης του εξωτερικού.

Η Κύπρος εφαρμόζει συγκεκριμένα και τυποποιημένα κριτήρια εισδοχής για φοιτητές τρίτων χωρών σε προγράμματα σπουδών προπτυχιακού, πτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου στα ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης, με καθορισμό ελάχιστων κριτηρίων επιτυχίας σε διεθνείς εξετάσεις αγγλικής γλώσσας. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα σε φοιτητές που δεν πληρούν τα ελάχιστα κριτήρια ως προς τα απαιτούμενα πιστοποιητικά γνώσης της αγγλικής γλώσσας να παρακολουθήσουν προπαρασκευαστικά προγράμματα εκμάθησής της. Η συγκεκριμένη δυνατότητα βοηθάει στην ευκολότερη πρόσβαση ξένων φοιτητών στα κυπριακά πανεπιστήμια.

Όσον αφορά τις υποτροφίες, βάσει σχετικών αποφάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου καθώς και σχετικών συμφωνιών με την Ελληνική Δημοκρατία, η Κυπριακή Δημοκρατία παραχωρεί υποτροφίες σε Ελλαδίτες φοιτητές καθώς και σε Έλληνες και Κυπρίους της διασποράς για φοίτηση στο Πανεπιστήμιο Κύπρου και στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, βάσει κοινωνικών, οικονομικών και ακαδημαϊκών κριτηρίων, καθώς και

⁸⁰ Βλέπε <https://www.highereducation.ac.cy/index.php/el/exp-idrymata-ae>.

⁸¹ Βλέπε Διεθνείς συμφωνίες, Μνημόνια Συναντίληψης για την Ανώτερη Εκπαίδευση, τις Επιστήμες και την Αμοιβαία Αναγνώριση Τίτλων Σπουδών και Εκπαιδευτικές Εκθέσεις «Σπουδές στην Κύπρο» 2019 – Ιωάννινα, 15 Ιουλίου, Βέροια, 17 Ιουλίου 2019, καθώς και Υπουργείο Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας (2024), «Στρατηγικό Σχέδιο για βελτίωση και αναβάθμιση της Ανώτερης Εκπαίδευσης στην Κύπρο», Κύπρος, Νοέμβριος 2024.

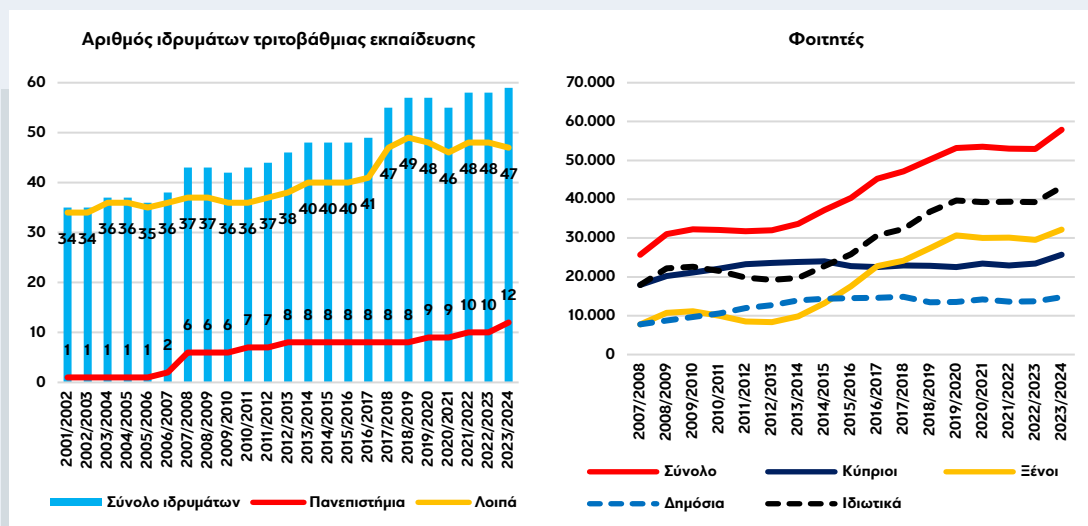
υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές. Παράλληλα, τα κρατικά κυπριακά πανεπιστήμια χορηγούν υποτροφίες για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές σε ξένους φοιτητές, δηλαδή σε φοιτητές της ΕΕ και υπηκόους τρίτων χωρών, με βάση ακαδημαϊκά και κοινωνικοοικονομικά κριτήρια. Ομοίως, και τα ιδιωτικά πανεπιστήμια χορηγούν υποτροφίες σε ξένους φοιτητές με ακαδημαϊκά και κοινωνικοοικονομικά κριτήρια, αλλά διαφοροποιούνται ως προς τα κριτήρια επιλογής και το ύψος της υποτροφίας, ανάλογα με το ίδρυμα και το επίπεδο σπουδών.

Τέλος, το κυπριακό σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης δίνει έμφαση στην ποιότητα και την πιστοποίηση των προγραμμάτων σπουδών μέσω της λειτουργίας του φορέα Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης Εκπαίδευσης (ΔΙΠΑΕ), ο οποίος μεριμνά για τη συνεχή αναβάθμιση των ιδρυμάτων ανώτερης εκπαίδευσης και την βελτίωση των προγραμμάτων σπουδών τους.

Η προσπάθεια του κυπριακού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να προσελκύσει ξένους φοιτητές αποτυπώνεται και στην εξέλιξη του αριθμού τους. Καταρχάς, ο αριθμός των φοιτητών, τόσο των Κυπρίων όσο και των ξένων, αυξήθηκε σημαντικά μετά την εφαρμογή του νόμου για την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων, από το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008. Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 2007-2023, ο συνολικός αριθμός των φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε κατά 2,3 φορές (στους 57,9 χιλ. από τις 25,7 χιλ.), με την άνοδο του αριθμού των ξένων φοιτητών να είναι ισχυρότερη (+4,2 φορές, στις 32,2 χιλ. από τις 7,8 χιλ.) από τη άνοδο του αριθμού των κυπρίων φοιτητών (+1,4 φορές, από τις 17,9 χιλ. στις 25,7 χιλ.). Ως αποτέλεσμα, ο αριθμός των ξένων φοιτητών από το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017 ξεπερνά τον αριθμό των Κυπρίων, με τη μεταξύ τους διαφορά να διευρύνεται. Διαχρονικά οι περισσότεροι φοιτητές φοιτούν σε ιδιωτικά πανεπιστήμια με την διαφορά μεταξύ φοιτητών σε ιδιωτικά και δημόσια να διευρύνεται έντονα με την πάροδο των ετών υπέρ των πρώτων (Διάγραμμα 6.1).

Για την περίοδο που υπάρχουν δεδομένα (2015-2023), από το σύνολο των ξένων φοιτητών οι περισσότεροι προέρχονται από χώρες της ΕΕ-27, με το σχετικό ποσοστό να αυξάνεται από το 65,4% στο 73,2%. Από τους συγκεκριμένους φοιτητές η μεγάλη πλειοψηφία (65,6%) είναι Έλληνες. Σε σχέση με τους φοιτητές που προέρχονται από τρίτες χώρες, οι περισσότεροι είναι Ινδοί (11,8% κατά μέσο όρο). Από τους φοιτητές που προέρχονται από την ΕΕ, πάνω από το 70% ακολουθεί μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ η πλειονότητα (58,3%) αυτών που προέρχονται από τρίτες χώρες παρακολουθεί προπτυχιακές σπουδές. Την ίδια περίοδο, η πλειονότητα (75,1%) των Ελλήνων φοιτητών παρακολουθεί μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, ενώ η πλειοψηφία (61,0%) των Ινδών φοιτητών παρακολουθεί προπτυχιακό πρόγραμμα.

Διάγραμμα 6.1: Εξέλιξη συνόλου φοιτητών και αριθμός πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην Κύπρο (2007-2023)

Πηγή: CYPSTAT.

Συμπερασματικά, μετά τη ψήφιση και εφαρμογή του νόμου για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Κύπρο, ο αριθμός των ξένων φοιτητών έχει αυξηθεί σημαντικά, με σημαντικό θετικό αντίκτυπο στην οικονομία της Κύπρου.⁸² Η συγκεκριμένη αύξηση ήταν αποτέλεσμα, αφενός των διεθνών συμφωνιών και μνημονίων συνεργασίας που έχει συνάψει η Κύπρος με πολλές χώρες εντός και εκτός ΕΕ-27 για την προώθηση της ακαδημαϊκής συνεργασίας και της ποιότητας των Κυπριακών πανεπιστημίων στο εξωτερικό και, αφετέρου του πλήθους των επιλογών για σπουδές και της δυνατότητας χορήγησης υποτροφιών από δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια σε ξένους φοιτητές για κάλυψη μέρους των εξόδων σπουδών τους. Οι παραπάνω παράγοντες, σε συνδυασμό με την κοινή γλώσσα και τα κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά καθώς και με τη γεωγραφική εγγύτητα, έχουν καταστήσει την Κύπρο προορισμό σπουδών κυρίως για Έλληνες φοιτητές.

6.2. Το μοντέλο της Ολλανδίας

Σύμφωνα με το δίκτυο «Ευρυδίκη» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καθώς και την επίσημη διαδικτυακή πύλη “Study in NL”⁸³ για ξένους φοιτητές που επιθυμούν να σπουδάσουν στην Ολλανδία, υπάρχουν δύο βασικοί τύποι εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Τα ερευνητικά πανεπιστήμια (research universities – Wetenschappelijk Onderwijs – WO) και τα πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών (universities of applied sciences – Hogeschool – HBO). Τα πρώτα είναι προσανατολισμένα στη θεωρία και την ακαδημαϊκή έρευνα, ενώ τα δεύτερα έχουν προγράμματα προσανατολισμένα στις εφαρμοσμένες επιστήμες. Παράλληλα υπάρχουν και ιδρύματα του ιδιωτικού τομέα που δεν λαμβάνουν κρατική χρηματοδότηση. Τα προγράμματα σπουδών και τα διπλώματα που απονέμουν αναγνωρίζονται νομικά αφού εγκριθούν από τον NVAO, ο οποίος αποτελεί ανεξάρτητο φορέα διασφάλισης ποιότητας που ελέγχει αν τα προγράμματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης πληρούν ελάχιστα ποιοτικά πρότυπα. Πέρα από το βασικό κορμό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ολλανδία,

⁸² Αν και δεν υπάρχει κάποια επίσημη εκτίμηση για το ποσό που αφήνει κάθε ξένος φοιτητής στην κυπριακή οικονομία, ωστόσο από τα δίδακτρα των πανεπιστημίων και τις εκτιμήσεις κόστους διαβίωσης μια εύλογη μέση εκτίμηση είναι €20.000-€22.000 ετησίως ανά φοιτητή. Με περίπου 32.000 ξένους φοιτητές στην Κυπριακή Δημοκρατία, η συνολική άμεση οικονομική συμβολή εκτιμάται σε €640-€700 εκατ. ετησίως. Αν προστεθούν οι επισκέψεις γονέων, τα αεροπορικά ταξίδια, οι αποφοιτήσεις, η κατανάλωση σε τουρισμό και άλλες έμμεσες επιδράσεις, η συνολική επίδραση στην οικονομία πιθανότατα υπερβαίνει τα €800 εκατ. ετησίως.

⁸³ <https://www.studyinnl.org/>.

που αποτελείται από τις παραπάνω δύο κατηγορίες ιδρυμάτων, στο οικοσύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανήκουν και οι ακόλουθες κατηγορίες ιδρυμάτων:

- **Ινστιτούτα για διεθνείς σπουδές (Institutes for international education):** Εξειδικευμένα ιδρύματα που παρέχουν προχωρημένη εκπαίδευση. Τα περισσότερα ανήκουν σε πανεπιστήμια και προσφέρουν σύντομα προγράμματα σπουδών (short courses), M.Sc. και σε λίγες περιπτώσεις Ph.D.
- **Πανεπιστημιακά Κολλέγια (University Colleges):** Κολέγια που συνήθως αποτελούν παράρτημα πανεπιστημίου και παρέχουν δίπλωμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.⁸⁴ Διαθέτουν αγγλόφωνα προγράμματα σπουδών, κυρίως σε προπτυχιακό επίπεδο, σε διεπιστημονικά πεδία (liberal arts) και στο πεδίο των επιστημών (sciences).
- **Άλλα ιδρύματα (Other Institutions):** Λοιπά εκπαιδευτικά ιδρύματα που δεν ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες αλλά προσφέρουν διεθνή προγράμματα σπουδών (degree programmes) ή σύντομα προγράμματα σπουδών (short courses) για πτυχιούχους.

Τόσο στις δύο βασικές κατηγορίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο και στις υπόλοιπες μπορούν να σπουδάσουν ξένοι φοιτητές. Οι ξένοι φοιτητές καταβάλουν δίδακτρα για τη φοίτησή τους στα ολλανδικά πανεπιστήμια. Οι φοιτητές που προέρχονται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)/Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ)/Ελβετία/Σουρινάμ καταβάλουν ετήσια δίδακτρα €2.530, ενώ οι φοιτητές από χώρες εκτός ΕΕ/ΕΟΧ καταβάλλουν για προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών δίδακτρα €9.000-€20.000 και για μεταπτυχιακά προγράμματα €12.000-€30.000.⁸⁵ Για ξένους φοιτητές εντός και εκτός ΕΕ/ΕΟΧ υπάρχουν υποτροφίες, αλλά δεν έχουν το ίδιο ύψος και δεν χορηγούνται με τον ίδιο τρόπο από κάθε πανεπιστήμιο, ενώ επίσης δεν καλύπτουν πλήρως όλα τα έξοδα. Ειδικά για τους φοιτητές εκτός ΕΕ/ΕΟΧ η βασική υποτροφία είναι η “NL Scholarship”. Απευθύνεται σε φοιτητές που θέλουν να ακολουθήσουν προπτυχιακές ή μεταπτυχιακές σπουδές στην Ολλανδία και χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Παιδείας σε συνεργασία με τα ολλανδικά πανεπιστήμια.

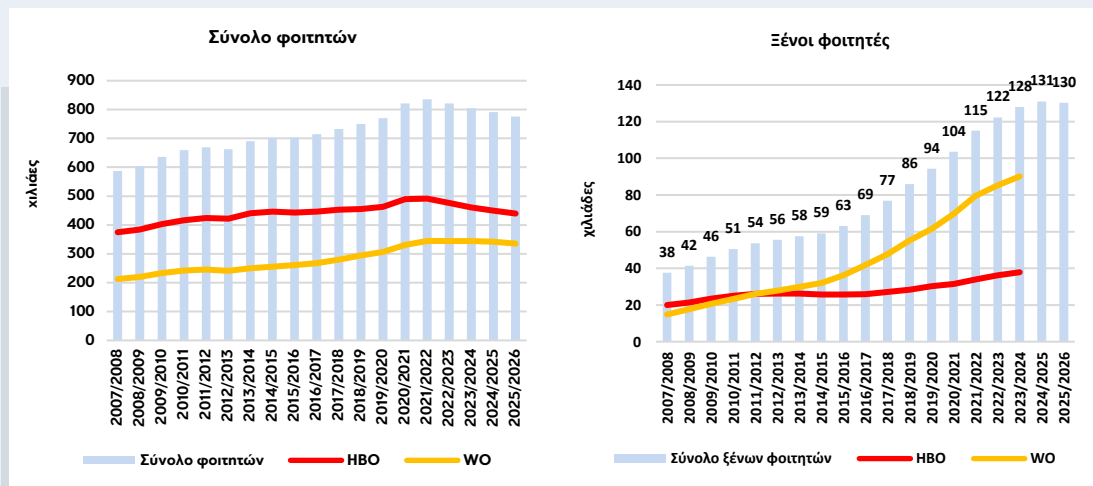
Πέρα από την πληθώρα των επιλογών ως προς τις σπουδές, καθώς και τα χαμηλά δίδακτρα για φοιτητές εντός ΕΕ/ΕΟΧ ή την επιχορήγηση του κόστους των σπουδών για φοιτητές εκτός ΕΕ/ΕΟΧ, μέσω της διαδικτυακής πύλης “Study in NL” παρέχονται σημαντικές πληροφορίες για το κόστος διαβίωσης στην Ολλανδία.⁸⁶ Σε σχέση με τα έξοδα διαμονής, παρέχεται στους φοιτητές ενημέρωση για ιστοσελίδες μέσω των οποίων μπορούν να αναζητήσουν κατοικία, για το μέσο μηνιαίο κόστος στέγασης, καθώς και για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να αποφύγουν εξαπάτηση κατά τη μίσθωση κατοικίας ή να ενεργήσουν σε περίπτωση που πέσουν θύμα απάτης. Σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, παρέχεται πληροφόρηση για τις επιλογές σίτισης (εστιατόρια εντός και εκτός πανεπιστημίου) και το μηνιαίο κόστος διατροφής (καφές, γρήγορο φαγητό, δείπνο), μεταφοράς, αγοράς βιβλίων, διασκέδασης και ασφάλειας υγείας (αν κάποιος εργάζεται). Παράλληλα, παρέχονται πληροφορίες αναφορικά με τις καλύψεις που παρέχει το σύστημα υγείας ανάλογα με το αν κάποιος ξένος φοιτητής μόνο σπουδάζει ή σπουδάζει και ταυτόχρονα εργάζεται.

⁸⁴ Τα πανεπιστήμια παρέχουν ευρύ φάσμα προπτυχιακών, μεταπτυχιακών και διδακτορικών προγραμμάτων σπουδών. Τα university colleges είναι μικρότερης κλίμακας ιδρύματα. Έχουν μικρότερα τμήματα, παρέχουν περισσότερο προσωπική καθοδήγηση, δίνουν τη δυνατότητα στους σπουδαστές να συνθέσουν το δικό τους πρόγραμμα μαθημάτων, όλα τα μαθήματα είναι στα αγγλικά και έχουν πιο επιλεκτική διαδικασία επιλογής (GPA, motivation letter, συστατικές επιστολές ή συνέντευξη).

⁸⁵ Τα ποσά αφορούν το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025 (βλέπε <https://www.studyinnl.org/finances/tuition-fees>).

⁸⁶ Το κόστος διαβίωσης περιλαμβάνει τόσο τη διαμονή όσο και τις λοιπές δαπάνες (διατροφή, μεταφορικά, βιβλία, διασκέδαση κ.λπ.) και, σύμφωνα με την παραπάνω διαδικτυακή πύλη, ανερχόταν σε €1.000 έως €1.500 το μήνα, το έτος 2024.

Διάγραμμα 6.2: Εξέλιξη συνόλου φοιτητών σε ερευνητικά πανεπιστήμια (WO) και πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών (HBO) και αριθμού ξένων φοιτητών (2007-2025)

Πηγή: Statistics Netherlands (Centraal Bureau voor de Statistiek – CBS).

Η ελκυστικότητα των ολλανδικών πανεπιστημίων αποτυπώνεται στην εξέλιξη του αριθμού των ξένων φοιτητών που φοιτούν σε αυτά (Διάγραμμα 6.2). Την περίοδο 2007-2025 ο συνολικός αριθμός των φοιτητών που φοιτούσαν σε ερευνητικά πανεπιστήμια (WO) και σε πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών (HBO) αυξήθηκε κατά 32,1% (στους 776,1 χιλ.) με την πλειοψηφία αυτών (πάνω από 6 στους 10) να επιλέγει τα δεύτερα. Ωστόσο, η άνοδος στον αριθμό των ξένων φοιτητών (Διάγραμμα 6.2) ήταν πολύ μεγαλύτερη (+3,5 φορές) με αποτέλεσμα ο αριθμός τους να φτάσει τους 130,2 χιλ. το 2025 από τους 37,6 χιλ. το 2007, με την πλειοψηφία αυτών να επιλέγει τα ερευνητικά πανεπιστήμια. Η συγκεκριμένη άνοδος είχε σαν αποτέλεσμα το μερίδιο τους στο συνολικό αριθμό φοιτητών να ανέλθει την ίδια περίοδο από το 6,4% στο 16,8%. Η πολύ μεγάλη πλειοψηφία των ξένων φοιτητών προέρχεται από τις χώρες της Ευρώπης (76% περίπου), ως αποτέλεσμα την παροχής αγγλόφωνων προγραμμάτων σπουδών και, κυρίως, των χαμηλών διδάκτρων που καταβάλλουν οι φοιτητές από χώρες της ΕΕ/ΕΟΧ. Ακολουθούν οι φοιτητές από την Ασία (17,0% περίπου) και από την Αμερική (4,3%). Δεδομένα για την περίοδο 2018-2025 δείχνουν ότι, από την ΕΕ, οι περισσότεροι φοιτητές στα ολλανδικά πανεπιστήμια προέρχονται από τη Γερμανία (22,1 χιλ. κατ' έτος), την Ιταλία (7,1 χιλ.), το Βέλγιο (4,6 χιλ.), τη Βουλγαρία (4,6 χιλ.), τη Γαλλία (4,1 χιλ.) και την Ελλάδα (3,9 χιλ. κατ' έτος), ενώ ψηλά στη σχετική κατάταξη βρίσκονται και οι φοιτητές που προέρχονται από την Κίνα (5,3 χιλ. κατ' έτος, 3^η θέση). Σχετικά με το οικονομικό αποτύπωμα των ξένων φοιτητών στα ολλανδικά πανεπιστήμια, μία ένδειξη παρέχει μελέτη του SEO Economisch Onderzoek (2025). Σύμφωνα με αυτήν, σε ένα υποθετικό σενάριο μείωσης των διεθνών φοιτητών κατά 50% κατά μέσο όρο στα προπτυχιακά προγράμματα και κατά 10%-30% στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών, η οικονομική επίπτωση για την περιοχή Randstad της Ολλανδίας – που περιλαμβάνει τις πόλεις Άμστερνταμ, Ρότερνταμ, Χάγη και Ουτρέχτη και τα εκεί λειτουργούντα πανεπιστήμια: Erasmus του Ρότερνταμ, Λέιντεν, Ουτρέχτης, και Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ – εκτιμάται σε απώλεια ΑΕΠ €3,9-€4,8 δις. Το συγκεκριμένο εύρος πηγάζει κυρίως από την αβεβαιότητα για το πόσοι διεθνείς απόφοιτοι θα παραμείνουν μετά το τέλος των σπουδών τους να εργαστούν στην Ολλανδία.

Συμπερασματικά, το ολλανδικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προσφέρει πληθώρα επιλογών σε ξένους φοιτητές, καθώς περιλαμβάνει πέντε κατηγορίες εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Σε όλες τις κατηγορίες προσφέρονται προγράμματα σπουδών στην αγγλική γλώσσα, όλα τα παρεχόμενα πτυχία είναι διαπιστευμένα από

ανεξάρτητο φορέα διασφάλισης ποιότητας, ενώ η κυβέρνηση διαθέτει επίσημο μητρώο προγραμμάτων και ιδρυμάτων. Παράλληλα, τα προγράμματα σπουδών είναι ιδιαίτερα ελκυστικά και από οικονομική σκοπιά, καθώς τα δίδακτρα για φοιτητές εντός ΕΕ/ΕΟΧ είναι πολύ χαμηλά, ενώ για φοιτητές εκτός ΕΕ/ΕΟΧ υπάρχει η δυνατότητα χορήγησης υποτροφιών. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική για ένα νέο φοιτητή είναι η ύπαρξη διαδικτυακής πύλης που παρέχει χρήσιμες πληροφορίες – πέρα από τις παραπάνω – και για θέματα όπως το κόστος διαμονής, διαβίωσης και ιατρικής κάλυψης. Η συγκεκριμένη δυνατότητα μειώνει την αβεβαιότητα και καθιστά τη διαδικασία περισσότερο διαφανή για τον υποψήφιο φοιτητή.

6.3. Άλλες χώρες που πέτυχαν αύξηση στον αριθμό ξένων φοιτητών

Δύο άλλες χώρες που κατάφεραν να συγκεντρώσουν μεγάλο αριθμό ξένων φοιτητών αν και δεν διέθεταν μακρά παράδοση στη διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης είναι η Σιγκαπούρη και η Αυστραλία.

Η Σιγκαπούρη ανέπτυξε ένα κεντρικά ελεγχόμενο σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αγγλόφωνο, διεθνώς συνδεδεμένο, με εκπαιδευτικά ιδρύματα προσανατολισμένα στην έρευνα αλλά και στις εφαρμοσμένες σπουδές, και οικονομικά ελκυστικό. Το Υπουργείο Παιδείας, μέσω της Ομάδας Ανώτατης Εκπαίδευσης (Higher Education Group), εποπτεύει τα αυτόνομα πανεπιστήμια, τα πολυτεχνεία, το Ινστιτούτο Τεχνικής Εκπαίδευσης, το ιδιωτικό Πανεπιστήμιο Τεχνών της Σιγκαπούρης καθώς και τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, ενώ παράλληλα, επιβλέπει τις πολιτικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση. Το σύστημα περιλαμβάνει διεθνώς προσανατολισμένα πανεπιστήμια με διαφορετικό ακαδημαϊκό προφίλ, δηλαδή πανεπιστήμια εντάσεως έρευνας καθώς και πανεπιστήμια που προσφέρουν προγράμματα εφαρμοσμένων σπουδών, ώστε να καλύπτει τόσο την ακαδημαϊκή όσο και την επαγγελματική ζήτηση. Τα αγγλικά επιλέχθηκαν ως βασική γλώσσα διδασκαλίας, περιορίζοντας δραστικά το γλωσσικό εμπόδιο για τους ξένους φοιτητές. Επιπλέον, η κυβέρνηση δίνει επιχορηγήσεις διδασκτρών (tuition grant) και σε διεθνείς φοιτητές για επιλεγμένα προγράμματα σπουδών πλήρους φοίτησης με υποχρέωση τριετούς εργασίας στη Σιγκαπούρη μετά την αποφοίτηση. Ακόμα, έχει επενδύσει στη διεθνή εικόνα και στις συνεργασίες των ιδρυμάτων της, καθώς πανεπιστήμιά της έχουν αναπτύξει διεθνείς συνεργασίες και προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών, ενισχύοντας την ελκυστικότητα της χώρας ως εκπαιδευτικού προορισμού.

Η Αυστραλία ακολούθησε μια πολυεπίπεδη στρατηγική για την προσέλκυση ξένων φοιτητών, βασιζόμενη αρχικά σε ένα ισχυρό νομικό πλαίσιο ποιότητας και προστασίας, το οποίο περιλαμβάνει το ESOS Act (Education Services for Overseas Students Act), το National Code και το CRICOS (Commonwealth Register of Institutions and Courses for Overseas Students), που ρυθμίζουν ποια ιδρύματα και προγράμματα μπορούν να δέχονται ξένους φοιτητές, θέτουν πρότυπα για την παροχή σπουδών και ενισχύουν την ασφάλεια των φοιτητών ως προς τα δίδακτρα και τα δικαιώματά τους. Παράλληλα, ανέπτυξε την εθνική στρατηγική διεθνοποίησης 2021-2030 η οποία έθεσε τέσσερις βασικές προτεραιότητες: τη διαφοροποίηση των χωρών προέλευσης των ξένων φοιτητών, την ευθυγράμμιση με τις ανάγκες δεξιοτήτων της οικονομίας, την ενίσχυση της φοιτητικής εμπειρίας και της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας. Για την υλοποίηση της συγκεκριμένης στρατηγικής έλαβε τα ακόλουθα μέτρα:

- Παροχή χρηματοδότησης σε επιχειρήσεις/φορείς της βιομηχανίας για την ανάπτυξη έως και 70 στοχευμένων μαθημάτων (micro-credentials) που να ανταποκρίνονται σε παγκόσμιες ανάγκες δεξιοτήτων και να συνδέονται και με τις ανάγκες της τοπικής αγοράς εργασίας ώστε να προσελκύνονται ξένοι φοιτητές και να ενισχυθεί η σύνδεση σπουδών-δεξιοτήτων-αγοράς εργασίας.

- Παροχή βραχυπρόθεσμης στοχευμένης χρηματοδότησης για τη στήριξη των εντατικών προγραμμάτων αγγλικής γλώσσας για ξένους φοιτητές (English Language Intensive Courses for Overseas Students – ELICOS) συνήθως πριν ή παράλληλα με τις σπουδές τους σε πανεπιστήμιο.
- Αναθεώρηση και επικαιροποίηση του βασικού νομικού πλαισίου που ρυθμίζει τις σπουδές των ξένων φοιτητών για να διασφαλιστεί ότι η νομοθεσία της Αυστραλίας συνεχίζει να υποστηρίζει την καινοτομία, την παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης στο διαδίκτυο και στο εξωτερικό (online και offshore studies) και την επίτευξη βέλτιστης εμπειρίας για όλους τους φοιτητές.

Επιπλέον, η επίσημη πύλη του Υπουργείου Παιδείας παρέχει αναλυτική πληροφόρηση στους ξένους φοιτητές για υποτροφίες, υπηρεσίες υποστήριξης, δικαιώματα εργασίας κατά τη διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση των σπουδών και τη μεταναστευτική πολιτική, μειώνοντας την αβεβαιότητα και ενισχύοντας περαιτέρω την ελκυστικότητα της χώρας ως προορισμού διεθνούς εκπαίδευσης υψηλής ποιότητας. Αυτές οι πολιτικές συνεισέφεραν ώστε ο αριθμός των ξένων φοιτητών που σπουδάζουν σε πανεπιστήμια της Αυστραλίας μεταξύ των ετών 2005 και 2025, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, σχεδόν τριπλασιάστηκε (στους 442,2 χιλ. από τους 148,5 χιλ.). Συμπερασματικά, η Αυστραλία κατάφερε να εξελιχθεί σε έναν από τους σημαντικότερους προορισμούς διεθνούς εκπαίδευσης επειδή συνδύασε ένα αυστηρό και αξιόπιστο ρυθμιστικό πλαίσιο με στοχευμένες πολιτικές διεθνοποίησης, οικονομικά κίνητρα, μέτρα στήριξης των φοιτητών και διαρκή προσαρμογή στις ανάγκες της αγοράς και της νέας εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

Εν κατακλείδι, η δημιουργία ενός συστήματος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που θα αποτελεί πόλο έλξης ξένων φοιτητών δεν είναι αποτέλεσμα ενός μόνο μέτρου, αλλά ενός συνεκτικού πλαισίου πολιτικών που συνδυάζει θεσμική σταθερότητα, ποιότητα, διεθνοποίηση, αγγλόφωνα προγράμματα σπουδών, οικονομικά κίνητρα και οργανωμένη πληροφόρηση προς τους φοιτητές. Η Κύπρος αξιοποίησε το θεσμικό άνοιγμα προς τα ιδιωτικά πανεπιστήμια, τις διεθνείς συνεργασίες, τα τυποποιημένα κριτήρια εισδοχής, τις υποτροφίες και τη διασφάλιση ποιότητας, ενώ η Ολλανδία επένδυσε σε ένα σαφώς δομημένο διττό σύστημα ερευνητικών πανεπιστημίων και πανεπιστημίων εφαρμοσμένων επιστημών, σε πολλά αγγλόφωνα προγράμματα σπουδών, σε χαμηλά δίδακτρα για φοιτητές της ΕΕ, σε υποτροφίες για φοιτητές εκτός ΕΕ και σε ολοκληρωμένη ενημέρωση για στέγαση, διαβίωση και υγειονομική κάλυψη. Αντίστοιχα, η Σιγκαπούρη και η Αυστραλία δείχνουν ότι η διεθνοποίηση μπορεί να στηριχθεί είτε σε ένα ισχυρά κεντρικά ελεγχόμενο, αγγλόφωνο και οικονομικά ελκυστικό σύστημα, είτε σε ένα αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο ποιότητας, στρατηγική διεθνοποίησης, χρηματοδοτικά εργαλεία και υποστήριξη των φοιτητών πριν, κατά και μετά τις σπουδές. Για την Ελλάδα, το βασικό δίδαγμα είναι ότι η ενίσχυση της διεθνούς ελκυστικότητας των πανεπιστημίων της προϋποθέτει όχι απλώς την ίδρυση νέων δομών, αλλά κυρίως ένα σταθερό θεσμικό και ποιοτικό περιβάλλον, περισσότερα αγγλόφωνα προγράμματα σπουδών, στοχευμένες υποτροφίες, σαφή και διαφανή κριτήρια εισδοχής, βελτιωμένες φοιτητικές υπηρεσίες και μια συνολική στρατηγική που θα συνδέει την τριτοβάθμια εκπαίδευση με την οικονομία, την έρευνα και τη διεθνή εικόνα της χώρας.

6.4. Αριθμητικός στόχος για την Ελλάδα

Εξηγήθηκαν ανωτέρω οι σημαντικές ωφέλειες για την ελληνική οικονομία και τα ίδια τα πανεπιστήμια από την προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών υψηλών προδιαγραφών αλλά και την μείωση της εκροής Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό. Για λόγους άσκησης και αξιολόγησης των σχετικών πολιτικών, είναι σημαντικό να τεθούν ποσοτικοί στόχοι, φιλόδοξοι αλλά ρεαλιστικοί. Προς τούτο, η αξιολόγηση των διεθνών βέλτιστων πρακτικών προσφέρει μία βάση σύγκρισης. Για την κοινή περίοδο που υπάρχουν δεδομένα για τις χώρες που μελετάμε

(2007-2023, συνολικά 16 έτη) ισχύουν τα ακόλουθα: στην Κύπρο, οι ξένοι φοιτητές αυξήθηκαν στους 32,2 χιλ. από τους 7,8 χιλ. (+4,2 φορές). Η αύξηση είναι μεγάλη αλλά προκύπτει κυρίως από Ελλαδίτες φοιτητές που επιλέγουν την Κύπρο λόγω γεωγραφικής εγγύτητας και κοινών πολιτιστικών χαρακτηριστικών. Οι υπόλοιπες εθνικότητες καταλαμβάνουν μικρό ποσοστό. Στην Ολλανδία, της οποίας τα χαρακτηριστικά του μεγέθους, της ποιότητας και των διαφοροποιημένων γεωγραφικά προελεύσεων φοιτητών την καθιστούν προσφορότερο μοντέλο προς μεταφορά στην Ελλάδα, οι ξένοι φοιτητές αυξήθηκαν από τους 37,6 χιλ. στους 127,9 χιλ. (+ 3,4 φορές).⁸⁷ Ο φιλόδοξος αλλά ρεαλιστικός στόχος που θα μπορούσε να θέσει η χώρα είναι να επιτύχει, εφαρμόζοντας τις κατάλληλες πολιτικές, παρόμοια αύξηση ξένων φοιτητών με την Ολλανδία (ελαφρώς μεγαλύτερη σε ρυθμό αλλά μικρότερη σε απόλυτο μέγεθος). Στην Ελλάδα το ακαδημαϊκό έτος 2025-2026 εγγράφηκαν στα ιδιωτικά πανεπιστήμια περί τους 900 φοιτητές. Το 2024 οι ξένοι φοιτητές («mobile students from abroad») ήταν 22,9 χιλ. Άρα, προσεγγιστικά, το 2025 υπήρχαν περίπου 25 χιλ. ξένοι φοιτητές στην Ελλάδα. Επομένως, ο ποσοτικός στόχος θα είναι στο τέλος της περιόδου εφαρμογής, η Ελλάδα να έχει προσελκύσει 100.000 ξένους ή παλιννοστούντες φοιτητές. Τονίζεται και πάλι ότι προϋπόθεση για να συμβεί κάτι τέτοιο είναι η βελτίωση του επιπέδου των πανεπιστημίων της, οι πανεπιστημιακές υποδομές της και οι εν γένει παροχές προς τους ξένους φοιτητές στα επίπεδα της Ολλανδίας.

⁸⁷ Εναλλακτικά, μπορεί να θεωρηθεί η Αυστραλία που πέτυχε αύξηση από τους 158,5 χιλ. στους 330,4 χιλ. (+ 2,1 φορές) με ομοίως μεγάλη διάσπορά ανά εθνικότητα και υψηλό επίπεδο παρεχόμενης εκπαίδευσης. Ωστόσο, προτείνεται ως βάση σύγκρισης η Ολλανδία λόγω κοινών ευρωπαϊκών χαρακτηριστικών.

7. Προκλήσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση

Τα ευρήματα της μελέτης αναδεικνύουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα αλλά δίνουν και το μέτρο της δυνητικής δυναμικής, ιδίως υπό το πρίσμα των μεγάλων μεταβολών που αναμένεται να επιφέρουν οι γεωστρατηγικές εξελίξεις και η ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης. Αυτό το τμήμα παρουσιάζει κάποιες ενδεικτικές προτάσεις πολιτικής, είτε σε επίπεδο κεντρικής διοίκησης είτε σε επίπεδο εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, αλλά και για τη μεγιστοποίηση της συνεισφοράς των πανεπιστημίων στην οικονομική ανάπτυξη.

- **Εξορθολογισμός του συστήματος σε όρους αριθμού φοιτητών και διαδικασιών αξιολόγησης.**

Από τη μελέτη αναδείχθηκε ο πολύ μεγάλος αριθμός εισακτέων στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς ο συνολικός αριθμός τους ξεπερνάει το 1,7 εκατ. την περίοδο 2001-2023, καθώς και το γεγονός ότι η Ελλάδα παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ-27 όσον αφορά τη συμμετοχή των νέων 20 ετών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, το ζήτημα αποκτά μεγαλύτερη σημασία υπό το φως των δυσμενών δημογραφικών εξελίξεων. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ οι γεννήσεις από το 2008 και μετά μειώνονται συνεχώς: έφτασαν τις 68,5 χιλ. το 2024 από τις 118,3 χιλ. το 2008, μία μείωση κατά 42,1%, ενώ σύμφωνα με τις προβολές της Eurostat, μεταξύ 2024 και 2065 ο πληθυσμός ηλικίας έως ενός έτους θα μειωθεί κατά 23,3% (από τις 79,3 χιλ. στις 60,7 χιλ., ΜΕΡΜ -0,6%). Λαμβάνοντας υπόψιν ότι το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 εισήχθησαν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση 72,4 χιλ. άτομα και αποφοίτησαν από τα Λύκεια (Γενικό Λύκειο, Επαγγελματικό Λύκειο, Εκκλησιαστικό Λύκειο) 105,4 χιλ. άτομα, είναι προφανές πως ο αριθμός των εισακτέων θα πλησιάζει το 70% των αποφοίτων Λυκείου. Μια απλή προβολή των σημερινών δημογραφικών τάσεων δείχνει ότι ο αριθμός συμμετεχόντων στις πανελλαδικές εξετάσεις, από λίγο πάνω από 100 χιλ. το 2024, θα μειωθεί σε περίπου 54 χιλ. το 2040. Είναι προφανές ότι ο αριθμός των εισακτέων εξ Ελλάδος θα πρέπει να προσαρμοστεί σταδιακά, και σε συγκρίσιμα επίπεδα με χώρες που έχουν παρόμοιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Άλλωστε οικονομικά πολύ πιο ανεπτυγμένες χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία έχουν συγκριτικά με την Ελλάδα πολύ χαμηλότερο ποσοστό εγγραφής νέων ηλικίας 17-18 ετών στην ανώτατη εκπαίδευση. Αν το ποσοστό των νέων ηλικίας 18 ετών της Ελλάδας που εγγράφονται στα πανεπιστήμια (49,1% κατά μέσο όρο την περίοδο 2016-2024) περιοριζόταν στα αντίστοιχα ποσοστά της Γαλλίας (28,1%) τότε αυτό σημαίνει ότι το 2024 στην Ελλάδα θα εισέρχονταν στα ιδρύματα του πανεπιστημιακού τομέα 17,3 χιλ. λιγότεροι, ενώ το 2050 που ο πληθυσμός της Ελλάδας θα έχει μειωθεί περειαίρω θα έπρεπε να εισέλθουν 27,1 χιλ. λιγότεροι φοιτητές συγκριτικά με τα επίπεδα του 2024. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι εφόσον τα ελληνικά Πανεπιστήμια επιθυμούν να διατηρήσουν τους σημερινούς αριθμούς φοιτητών αλλά με έναν τρόπο ο οποίος είναι συμβατός με κριτήρια ποιότητας, η προσέλκυση ξένων φοιτητών και – παλιννοστούντων ή ξένων – ακαδημαϊκών, καθώς και η μείωση της διαρροής Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό είναι μονόδρομος.

- **Εξορθολογισμός του συστήματος σε όρους προγραμμάτων σπουδών.**

Η πολύ μεγάλη συσσώρευση πτυχιούχων σε τομείς για τους οποίους δεν υπάρχει επαρκής ζήτηση έχει επίσης δημιουργήσει μεγάλο απόθεμα εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού το οποίο δεν μπορεί να απορροφηθεί εύκολα από την αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να υποαπασχολείται, ετεροαπασχολείται ή να παραμένει αναξιοποίητο. Ως προς αυτό είναι χαρακτηριστικό ότι η Ελλάδα την περίοδο 2008-2025 είχε το τέταρτο υψηλότερο ποσοστό (2^η το 2025) υπερ-ειδίκευσης (over-qualification rate) μεταξύ των χωρών

της ΕΕ-27 το οποίο αφορά τους απασχολούμενους με τριτοβάθμια εκπαίδευση που εργάζονται σε χαμηλής ή μεσαίας ειδίκευσης επαγγέλματα. Το γεγονός αυτό, πέρα από οικονομικό κόστος, ενέχει και σημαντικό κοινωνικό κόστος καθώς η μη εύρεση εργασίας ανάλογης των σπουδών διαψεύδει τις προσδοκίες των αποφοίτων και των οικογενειών τους. Για παράδειγμα, το 2024 το ποσοστό των αποφοίτων πανεπιστημίων στην Ελλάδα στους τομείς των κοινωνικών επιστημών και της δημοσιογραφίας είναι 3 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-27, αλλά το ποσοστό στις επιχειρηματικές-διοικητικές-νομικές σπουδές 6 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερο και στις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) 1,4 ποσοστιαία μονάδα μικρότερο. Κατά συνέπεια είναι αναγκαίο να ανασχεδιαστούν και τα προγράμματα σπουδών με προσανατολισμό προς γνωστικά αντικείμενα όπου αναμένεται σημαντική αύξηση της ζήτησης στην αγορά εργασίας τα επόμενα χρόνια καθότι είναι κομβικές στη νέα οικονομία (π.χ. επιλεγμένες περιοχές των επιστημών πληροφορικής και επικοινωνιών, χρήση και βαθμονόμηση τεχνητής νοημοσύνης, διαχείριση μεγάλων δεδομένων, cloud computing). Επιπλέον, υπάρχουν περιοχές γνώσης που, αν και δεν υπάρχει επαρκής ζήτηση από ημεδαπούς υποψηφίους, σχετίζονται με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας και θα μπορούσαν να προσελκύσουν ξένους φοιτητές με την προϋπόθεση της βελτίωσης του επιπέδου των παρεχόμενων σπουδών και της προσφοράς προγραμμάτων στην αγγλική γλώσσα. Τέτοιες περιοχές περιλαμβάνουν επιστήμες που σχετίζονται με τον πρωτογενή τομέα, τη ναυτιλία, τον τουρισμό και τις κλασσικές σπουδές. Δεν υπάρχει κανένας λόγος για τον οποίον η Ελλάδα δεν θα έπρεπε να είναι παγκόσμιο κέντρο σπουδών για τις ελληνιστικές σπουδές, περιοχή που αποκτά εκ νέου επικαιρότητα λόγω της ώσμωσης των επιστημών του λόγου με την ΤΝ. Αυτές οι μεταβολές θα πρέπει να συνδυαστούν με παράλληλο σταδιακό περιορισμό ειδικοτήτων, όπου προβλέπεται ή παρατηρείται ήδη υπερβάλλουσα προσφορά αποφοίτων. Σχετικά με αυτό σημειώνεται πως σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat για την περίοδο 2010-2025, η Ελλάδα σχεδόν σε όλους τους κλάδους δραστηριότητας είχε από τα υψηλότερα ποσοστά υπερ-ειδίκευσης μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27. Επιπλέον, τα προγράμματα σπουδών είναι αναγκαίο να προσαρμοστούν στις ταχέως μεταβαλλόμενες απαιτήσεις δεξιοτήτων εξαιτίας των τεχνολογικών μεταβολών και ιδίως την επέλαση της Τεχνητής Νοημοσύνης: απόκτηση soft skills (ικανότητα συνεργασίας, ενσυναίσθηση, ηγεσία κ.λπ.), ολοκληρωμένα προγράμματα δια βίου μάθησης που να επιτρέπουν στους εργαζόμενους να ανανεώνουν τις δεξιότητές τους καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας τους, συνεργασίες με επιχειρήσεις σε αντικείμενα αιχμής (ΤΝ, κυβερνοασφάλεια, προηγμένη μεταποίηση, συστήματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και κυκλικής οικονομίας), δίκτυα διάδοσης δεξιοτήτων σε ΜΜΕ και Δημόσιο.

- **Μετατόπιση μέρους της ζήτησης για σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προς την τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση. Επανασχεδιασμός του μαθήματος του σχολικού-επαγγελματικού προσανατολισμού.**

Με βάση την αμέσως προηγούμενη αναφορά, προκύπτει ότι είναι αναγκαίο να ενισχυθεί πολύ περισσότερο και ο ρόλος της δευτεροβάθμιας τεχνικής-επαγγελματικής (ΕΠΑΛ) και της μεταδευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης (ΙΕΚ) ώστε μέρος της ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση να ανακατευθυνθεί προς αυτές. Ενδεικτικό των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η τεχνική εκπαίδευση είναι ότι το ποσοστό των αποφοίτων επαγγελματικής εκπαίδευσης που έκαναν πρακτική άσκηση στην Ελλάδα την περίοδο 2021-2025, αν και αυξημένο, παρέμενε το μισό σχεδόν του ευρωπαϊκού μέσου όρου (18,6% το 2021 και 25,8% το 2025 έναντι 60,3% και 66,0%, αντίστοιχα για την ΕΕ-27).

Για να αυξηθεί ο αριθμός των μαθητών που στρέφονται προς την τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση χρειάζεται να αναδιαμορφωθεί ουσιαστικά και το κρίσιμο μάθημα του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού. Η στείρα πληροφόρηση των μαθητών για τις επαγγελματικές προοπτικές των τμημάτων

πανεπιστημίων, που συνήθως αναπαράγει πληροφορίες από τους οδηγούς σπουδών των τμημάτων σχετικά με τις δυντικές θέσεις απασχόλησης στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, θα μπορούσε να αντικατασταθεί από επικαιροποιημένη – σε ετήσια βάση – πληροφόρηση για τις τάσεις που διαμορφώνονται στο σύνολο της αγοράς εργασίας. Οι θεσμοί για να επιτευχθεί αυτό υπάρχουν. Ο ένας εξ αυτών είναι ο Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών στην Αγορά Εργασίας ο οποίος – μεταξύ άλλων – καταγράφει και αναλύει τις τρέχουσες ανάγκες στην αγορά εργασίας σε επαγγέλματα και δεξιότητες, σε σχέση με τις προσφερόμενες δεξιότητες από το εργατικό δυναμικό και πραγματοποιεί προβλέψεις για τις ανάγκες που θα προκύψουν στο άμεσο μέλλον και μεσοπρόθεσμα, βάσει της δυναμικής που αναπτύσσουν οι διάφορες οικονομικές δραστηριότητες. Ο άλλος είναι το CEDEFOP⁸⁸ το οποίο στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του συντάσσει εκθέσεις ανά χώρα για τις προβλέψεις δεξιοτήτων οι οποίες συνοψίζουν τις βασικές μελλοντικές τάσεις στις θέσεις εργασίας και τις δεξιότητες και προσφέρουν μια συνοπτική εικόνα των εθνικών τάσεων απασχόλησης ανά τομέα, επαγγελματική ομάδα και επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς και των εξελίξεων στον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας ανά ηλικία και φύλο.⁸⁹ Με τη χρήση των παραπάνω πηγών είναι δυνατόν να επικαιροποιείται σε ετήσια βάση η ύλη του μαθήματος του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού ώστε γονείς και μαθητές να σχηματίζουν εικόνα για τις τάσεις που διαμορφώνονται στην αγορά εργασίας και έτσι να λαμβάνουν τις κατάλληλες αποφάσεις αναφορικά με το μέλλον των σπουδών των αποφοίτων λυκείου. Παράλληλα, οι δύο αυτοί φορείς μπορούν επίσης να αποτελέσουν χρήσιμες πηγές πληροφόρησης για τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, προσφέροντας δεδομένα και αναλύσεις που τα βοηθούν να παρακολουθούν συστηματικά τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας. Η αξιοποίηση αυτής της πληροφόρησης μπορεί να συμβάλει, στον βαθμό που είναι εφικτό και σκόπιμο, στον εμπλουτισμό, την επικαιροποίηση ή την αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών, ώστε αυτά να λαμβάνουν υπόψη τις νέες τάσεις και τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της οικονομίας και της απασχόλησης. Είναι σαφές ότι κάποιοι κλάδοι τεχνικών αντιμετωπίζουν μεγάλες ελλείψεις διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού αυτή την περίοδο κι επομένως καλές επαγγελματικές προοπτικές, σε αντίθεση με κάποια από τα αντικείμενα τριτοβάθμιων σπουδών. Επιπλέον, οι κλάδοι τεχνικών που περιλαμβάνουν ικανότητες μικροκινητικότητας πολύ δυσκολότερα θα αντικατασταθούν από την ΤΝ. Τούτων δοθέντων, η de facto υποβάθμιση της τεχνικής εκπαίδευσης που επήλθε ως αποτέλεσμα προηγούμενων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων αποδείχτηκε αναντίστοιχη με τις σημερινές και μελλοντικές ανάγκες.

- **Εξορθολογισμός του τομέα των μεταπτυχιακών σπουδών.**

Και στην περίπτωση των μεταπτυχιακών σπουδών (μεταπτυχιακών και διδακτορικών) παρατηρείται μεγάλη συσσώρευση φοιτητών και πτυχιούχων. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, την περίοδο που επικεντρώνεται η μελέτη (2001-2023) τόσο ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών και κατόχων Master, όσο και ο αριθμός

⁸⁸ Αποτελεί έναν από τους αποκεντρωμένους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδρύθηκε το 1975 και έχει την έδρα του στην Ελλάδα από το 1995. Αποστολή του είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη και υλοποίηση ευρωπαϊκών πολιτικών για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Για την εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού επικουρεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη μέλη της ΕΕ και τους κοινωνικούς εταίρους.

⁸⁹ Στο κομμάτι των δεξιοτήτων, το Cedefop εκτιμά ότι μέχρι το 2035 περίπου 58% των νέων θέσεων θα απαιτούν μεσαίο επίπεδο προσόντων και περίπου 42% υψηλό επίπεδο προσόντων, ενώ δεν προβλέπονται θέσεις που να απαιτούν χαμηλό επίπεδο προσόντων. Το εργατικό δυναμικό υψηλών προσόντων αναμένεται να ανέλθει στο 43% το 2035, των μεσαίων δεξιοτήτων στο 53%, και των χαμηλών δεξιοτήτων να υποχωρήσει από 16% σε 5%. Ωστόσο, η προσφορά χαμηλών και μεσαίων δεξιοτήτων αναμένεται να υπολείπεται της ζήτησης έως το 2035, ενώ οι υψηλές δεξιότητες θα καλύπτουν περίπου τη ζήτηση. Οι μεγαλύτερες ελλείψεις εντοπίζονται σε χειριστές εγκαταστάσεων και μηχανημάτων (plant and machine operators), σε εργαζόμενους στον τομέα υπηρεσιών (service workers) και σε βοηθούς καταστημάτων/πωλήσεων (shop/sales assistants), ενώ στους υψηλά ειδικευμένους εμφανίζονται σημαντικές ανισορροπίες σε νομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά επαγγέλματα (legal, social and cultural professionals). Το συνολικό μήνυμα της έκθεσης είναι ότι η Ελλάδα χρειάζεται καλύτερη αντιστοίχιση δεξιοτήτων-ζήτησης, ενίσχυση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας και αντιμετώπιση των ελλείψεων κυρίως στις μεσαίες και χαμηλές δεξιότητες.

των υποψηφίων διδασκόντων και των κατόχων διδακτορικού διπλώματος αυξήθηκαν σημαντικά συσσωρεύοντας περίπου 300,0 χιλ. κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος⁹⁰ και σχεδόν 39,0 χιλ. κατόχους διδακτορικού διπλώματος. Η άνοδος της ζήτησης για μεταπτυχιακές σπουδές, από τη μία πλευρά συνδέεται με τις καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές, κατά μέσο όρο, που έχουν οι απόφοιτοι⁹¹ (ποσοστό απασχόλησης, θέση εργασίας, οικονομικές απολαβές) και από την άλλη πλευρά αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για τα πανεπιστήμια και ενίσχυσης των οικονομικών απολαβών του διδακτικού προσωπικού των μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Σαν αποτέλεσμα έχει δημιουργηθεί πολύ μεγάλος αριθμός μεταπτυχιακών προγραμμάτων – με υπερβολικό πολλές φορές βαθμό εξειδίκευσης – που ενέχει τον κίνδυνο πτώσης της ποιότητας των παρεχόμενων σπουδών και μετατροπής τους σε διαδικασία λήψης τυπικού προσόντος. Επομένως, είναι αναγκαίο να υπάρξει εξορθολογισμός του αριθμού των μεταπτυχιακών προγραμμάτων και ταυτόχρονα εξισορρόπηση της ζήτησης για τις συγκεκριμένες σπουδές με το βαθμό εξειδίκευσης των προγραμμάτων. Άλλωστε, βασικός στόχος των μεταπτυχιακών σπουδών, πέραν της βελτίωσης των επαγγελματικών προοπτικών των αποφοίτων, είναι η ενίσχυση της επιστημονικής έρευνας, βασικής κι εφαρμοσμένης, και η παραγωγή νέας γνώσης. Το ζήτημα της απόστασης από την τεχνολογική πρωτοπορία είναι πανευρωπαϊκό: ο Παγκόσμιος Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας εκτιμά ότι η Ευρώπη αντιπροσωπεύει πλέον μόνο περίπου το 10% των παγκόσμιων αιτήσεων διεθνών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και το μερίδιό της συνεχίζει να μειώνεται σταθερά, ενώ τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια παράγουν περίπου τρεις φορές λιγότερες επιχειρήσεις spin-offs κατά κεφαλήν από τα αντίστοιχα αμερικανικά. Η Ελλάδα όμως είναι πιο πίσω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Για παράδειγμα, σύμφωνα με το European Innovation Scoreboard 2025, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται Moderate Innovator, με συνολικό δείκτη και επιδόσεις περίπου στο 75,0% του μέσου όρου της ΕΕ, ενώ στις πατέντες κατατάσσεται 20^η μεταξύ των κρατών-μελών. Για τις επιχειρήσεις spin-offs, η μελέτη του OECD STIP Compass αναφέρει ότι μόνο 13,7% των χρηματοδοτημένων projects οδήγησαν τελικά σε δημιουργία spin-off, ενώ μόλις 16,5% κατέληξαν σε εμπορεύσιμο προϊόν/υπηρεσία. Η ίδια αξιολόγηση σημειώνει επίσης ότι ο αριθμός και το μέγεθος των εταιρειών ήταν πολύ μικρά για να δημιουργήσουν διαρθρωτική επίδραση στην οικονομία. Η παρούσα μελέτη έδειξε ότι, ενώ τα ποσά που επενδύουμε σε έρευνα και ανάπτυξη, και γενικά στην παιδεία μας, αυξάνονται ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι επιδόσεις του εκπαιδευτικού συστήματος σε όρους ικανοτήτων των αποφοίτων⁹², καθώς και συνεισφοράς στην εισαγωγή γνώσης στην παραγωγική διαδικασία,⁹³ αποκλίνουν σημαντικά από αυτές των ανεπτυγμένων χωρών. Αυτό υποδεικνύει ότι υπάρχουν αναποτελεσματικότητες στην αξιοποίηση των πόρων, στις δομές και στη στόχευση του εκπαιδευτικού συστήματος που πρέπει να αντιμετωπιστούν για να πιάνουν τόπο τα χρήματα.

- **Περαιτέρω ενίσχυση του τομέα έρευνας και ανάπτυξης.**

Όπως έδειξαν τα δεδομένα στο αντίστοιχο κεφάλαιο της μελέτης, τα ιδρύματα έχουν επιστημονικό προσωπικό υψηλού επιπέδου το οποίο αντανακλάται στον αριθμό των δημοσιεύσεων, στο ποσοστό αυτών που λαμβάνουν αναφορές, στην βελτίωση του δείκτη απήχυσής τους και την αύξηση του αριθμού αυτών με υψηλή απήχηση. Παράλληλα, οι δαπάνες R&D ακολουθούν αυξητική πορεία τόσο σε απόλυτα ποσά

⁹⁰ Σε αυτούς συγκαταλέγονται και άτομα με πτυχίο από ένα μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών.

⁹¹ Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή της μελέτης, οι κάτοχοι μεταπτυχιακού και διδακτορικού παρουσιάζουν την περίοδο 2001-2024 το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας.

⁹² Βλέπε σχολιασμό αποτελεσμάτων διαγωνισμού PISA στην αρχή της μελέτης.

⁹³ Βλέπε πιο πάνω σχολιασμό αποτελεσμάτων του European Innovation Scoreboard 2025, σύμφωνα με το οποίο η «αξιοποίηση των επιστημονικών αποτελεσμάτων είναι περιορισμένη» και ότι η μετατροπή της επιστημονικής γνώσης σε εμπορικά βιώσιμες τεχνολογίες αποτυπώνεται στο χαμηλότερο από το μέσο όρο αριθμό αιτήσεων χορήγησης πατεντών (below-average PCT patent applications).

όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ, όπου και η απόσταση της Ελλάδας από το μέσο όρο της ΕΕ-27 μειώνεται με το χρόνο. Παρά ταύτα, δεν πρέπει να υπάρξει εφησυχασμός καθώς ο χώρος της έρευνας και ανάπτυξης είναι πολύ δυναμικός και έντονα ανταγωνιστικός. Η κατάταξη της Ελλάδας ως Moderate Innovator σύμφωνα με το European Innovation Scoreboard 2025 επιβάλλει εντατικότερη προσπάθεια. Τα οφέλη από την παραγωγή καινοτομιών που είναι εμπορικά εκμεταλλεύσιμες μακροχρόνια θα συμβάλουν στην διατηρήσιμη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας ενώ δεν θα πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι αποτελούν σοβαρή εναλλακτική πηγή χρηματοδότησης των ιδρυμάτων. Προϋπόθεση των παραπάνω είναι η σταθερή και κατά το δυνατό αυξανόμενη χρηματοδότηση – τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από το δημόσιο τομέα – της έρευνας και ανάπτυξης και η συντονισμένη προσπάθεια περαιτέρω ενίσχυσης των συνεργασιών μεταξύ ιδρυμάτων και επιχειρήσεων τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας. Άλλωστε, όπως έδειξαν τα στοιχεία, τα υψηλότερα ποσοστά δαπανών R&D στην Ελλάδα πραγματοποιούνται από τις επιχειρήσεις (αυξάνει το σχετικό ποσοστό) και τα πανεπιστήμια οπότε υπάρχει η σχετική εμπειρία και τεχνογνωσία για να αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο η συνεργασία τους. Το ερώτημα επιλογής μεταξύ βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας είναι λανθασμένο, καθώς η βασική υστέρηση της έρευνας στην Ελλάδα αφορά τη δυνατότητα αυτών των δύο να συνομιλούν μεταξύ τους: τα πανεπιστήμια να λαμβάνουν καλύτερη εικόνα των αναγκών της οικονομίας ώστε να τις περιλαμβάνουν μεταξύ των ερευνητικών τους αντικειμένων και των επιχειρήσεων να πληροφορούνται έρευνα που υπάρχει στα πανεπιστήμια και πιθανώς ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους χωρίς να το γνωρίζουν.

- **Προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών και συνεισφορά των Μη Κρατικών Πανεπιστημίων.**

Η ψήφιση και εφαρμογή του Νόμου 5094/2024 έδωσε τέλος σε μια ιδιαιτερότητα που για πολλά χρόνια επικρατούσε στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κατέτασσε την Ελλάδα μέσα στις ελάχιστες χώρες της ΕΕ-27 στις οποίες δεν λειτουργούν ιδιωτικά πανεπιστήμια.⁹⁴ Ωστόσο, η μελέτη κατέδειξε ότι το ποσοστό των εισακτέων είναι ήδη μεγάλο σε ευρωπαϊκή σύγκριση. Αυτό θέτει το ερώτημα ποια είναι η αναμενόμενη συνεισφορά των ιδιωτικών ιδρυμάτων τα οποία ιδρύονται. Εάν ο ρόλος τους εξαντληθεί στην απορρόφηση φοιτητών που για κάποιο λόγο δεν κατάφεραν να εισέλθουν σε δημόσιο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή σχολή της αρεσκείας τους, τότε μικρή επίδραση θα έχουν στην ανάπτυξη της χώρας. Ο στόχος είναι τα ιδιωτικά ιδρύματα να προσφέρουν βελτιωμένου επιπέδου προγράμματα σπουδών ώστε να καταστεί εφικτό να προσελκυστούν υψηλού επιπέδου ακαδημαϊκό προσωπικό και ξένοι φοιτητές με ικανότητες σε επιθυμητά αντικείμενα και σε αξιολογους αριθμούς. Οι διεθνείς γεωπολιτικές εξελίξεις, καθώς και οι ανακατατάξεις στα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών, παρέχουν μία ευκαιρία προσέλκυσης ταλέντου, ακαδημαϊκών και φοιτητών, στην Ελλάδα, εφόσον προχωρήσουν οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, και αυτή η ευκαιρία δεν πρέπει να χαθεί.

Σύμφωνα με την Eurostat, το 2024 περίπου 22,9 χιλ. ξένοι φοιτητές φοιτούσαν σε ελληνικά πανεπιστήμια σε όλες τις βαθμίδες της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ένα ποσοστό περί το 2,6% του συνόλου⁹⁵ των φοιτητών, το οποίο είναι το χαμηλότερο στην ΕΕ-27. Για μία σύγκριση, ο μέσος όρος στην ΕΕ-27 ήταν 9,1%, ενώ στην Κύπρο, που μπορεί να θεωρηθεί ένα επιτυχημένο μοντέλο προσέλκυσης ξένων φοιτητών (έστω κι αν η πλειονότητά τους ήταν από την Ελλάδα), αυτοί αποτελούσαν το 21,6% του συνόλου των φοιτητών. Η

⁹⁴ Σύμφωνα με τη World Higher Education Database της UNESCO, στη Δανία και τη Φινλανδία δεν λειτουργούν ιδιωτικά πανεπιστήμια.

⁹⁵ Το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών ήταν περίπου 885,5 χιλ. αλλά αυτός ο αριθμός περιλαμβάνει και υπερήμερους φοιτητές. Εάν υπολογίσει κάποιος ότι οι ενεργοί φοιτητές ήταν περί τις 530.000, οι ξένοι φοιτητές ήταν περίπου το 4,3% του συνόλου, ποσοστό και πάλι σημαντικά μικρότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-27.

μελέτη πρότεινε να τεθεί ο στόχος ο αριθμός των ξένων φοιτητών να φθάσει τους 100.000 ώστε να επιτευχθεί παρόμοια αύξηση με αυτή την οποία επέτυχε η Ολλανδία, χώρα τα δομικά χαρακτηριστικά της οποίας την καθιστούν πρόσφορο μοντέλο προς μεταφορά στην Ελλάδα. Για μία πρώτη εκτίμηση της συνεισφοράς στο ΑΕΠ, βάσει της μεθοδολογίας του ΟΟΣΑ, η τυπική ετήσια οικονομική συνεισφορά ανά διεθνή φοιτητή ανά έτος μπορεί να προσεγγιστεί κατ' ελάχιστον στις €14,0 χιλ. (μέσος όρος διδασκτρών για προγράμματα εκτός ΕΕ στις €4,0 και έξοδα διαβίωσης στις €10,0 χιλ.). Εάν η Ελλάδα φτάσει τους 100.000 διεθνείς φοιτητές (+75,0 χιλ.), η άμεση συνεισφορά στο ΑΕΠ θα είναι περίπου €1δισ. (€1.050 εκατ.) ανά έτος. Όπως έδειξε η οικονομετρική εκτίμηση της μελέτης, δεδομένου ότι υπάρχουν και έμμεσα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, το τελικό όφελος είναι μεγαλύτερο. Η διεθνοποίηση, μέσω της εισροής ικανών ξένων φοιτητών και ακαδημαϊκών και μέσω περισσότερων ερευνητικών συνεργασιών, μπορεί να συνεισφέρει και στην άνοδο της στάθμης του ερευνητικού έργου, δημιουργώντας έναν ενάρετο κύκλο φήμης-ποιότητας.⁹⁶

Αναγκαία προϋπόθεση για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι η άνοδος του επιπέδου σπουδών σε επίπεδα υψηλότερα από το σημερινό, με παράλληλη διατήρηση του κόστους σπουδών (διδασκτρών και κόστους διαμονής) σε ανταγωνιστικά επίπεδα: εφόσον και σήμερα ο αριθμός των προσφερόμενων θέσεων υπερεπαρκεί για την εισαγωγή και ξένων φοιτητών, οι οποίοι όμως παρά ταύτα, δεν έχουν προσέλθει σε ικανούς αριθμούς, τεκμαίρεται ότι το κυρίαρχο κριτήριο είναι η ποιότητα σπουδών. Αυξάνοντας τον αριθμό θέσεων σε ιδιωτικά ιδρύματα δεν αναμένεται από μόνο του να προσελκύσει αλλοδαπούς φοιτητές παρεκτός εάν εκτιμάται από τους σχετικούς δείκτες μέτρησης ότι αυτά παρέχουν ένα καλύτερο από το σημερινό επίπεδο σπουδών ή αντικείμενα σπουδών που ανταποκρίνονται καλύτερα στις νέες ανάγκες.⁹⁷

Αυτό θα είχε διττή συνεισφορά στην ανάπτυξη: την άμεση, από την ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης λόγω των δαπανών των ξένων φοιτητών και τις επενδυτικές δαπάνες των πανεπιστημίων, και την έμμεση από την διάχυση τεχνολογίας και την πιθανή παραμονή κάποιων εξ αυτών των καταρτισμένων ανθρώπων στη χώρα και μετά τη λήξη των σπουδών τους. Η δημιουργία ενός πανεπιστημιακού οικοσυστήματος με διεθνή φήμη και αποφοίτων του σε θέσεις ευθύνης δημιουργεί κι ένα άυλο κεφάλαιο διεθνούς επιρροής, ήτοι αποτελεί στοιχείο ήπιας ισχύος για τη χώρα. Σε αμιγώς οικονομικούς όρους, η άνοδος του επιπέδου της έρευνας και ανάπτυξης και παραγωγής καινοτομιών εμπορικά εκμεταλλεύσιμων θα συνεισφέρουν ώστε η ελληνική οικονομία να εισέλθει σε ένα μονοπάτι εξειδικεύσεων υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και πιο διατηρήσιμη μακροχρόνια ανάπτυξη. Όχι λιγότερο σημαντικό, ο ανταγωνισμός με τα δημόσια ιδρύματα θα μπορούσε να ανεβάσει το επίπεδο σπουδών και στα δημόσια πανεπιστήμια σε μία υγιή άμιλλα παραγωγής νέας γνώσης και προσέλκυσης ταλέντου, εντός κι εκτός Ελλάδας.⁹⁸ Από την άλλη πλευρά, η ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων αναμφισβήτητα θα μειώσει σε κάποιες περιπτώσεις τον αριθμό των φοιτητών που προηγουμένως κατευθύνονταν σε δημόσια πανεπιστήμια, σε λιγότερο επιθυμητές σχολές. Ιδίως τα περιφερειακά ΑΕΙ που και προηγουμένως δεν κάλυπταν όλες τις προσφερόμενες θέσεις, πιθανώς θα αντιμετωπίσουν υπαρκτά διλήμματα τα επόμενα έτη και θα χρειαστεί να προβούν σε σημαντικές αναδιαρθρώσεις. Εν συνόλω όμως, η αποτελεσματικότητα του ελληνικού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αυξηθεί, τόσο σε όρους αποτελεσματικότητας κόστους, όσο και ως προς την παραγωγή και διάχυση γνώσης.

Οι κυριότερες πρωτοβουλίες για την επίτευξη αυτών των στόχων μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

⁹⁶ Η εμπειρία των πανεπιστημίων της Κεντρικής Ευρώπης που διεθνοποιήθηκαν έδειξε ότι πέτυχαν αύξηση στις δημοσιεύσεις και βιβλιογραφικές αναφορές των ερευνών τους κατά 30-40% σε 5 χρόνια.

⁹⁷ Συμπληρωματικά, σημαντικό ρόλο παίζει και η ποιότητα της εμπειρίας διαβίωσης στη χώρα: η διευκόλυνση πλοήγησης στη γραφειοκρατία, η ισχύς των θεσμών και του κράτους δικαίου κ.λπ.

⁹⁸ Πιθανή επιτυχία θα αποτελέσει κίνητρο και για άλλα ξένα πανεπιστημιακά ιδρύματα να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στην Ελλάδα.

- Οι επενδύσεις στη χρηματοδότηση της έρευνας, στις υποδομές και στην πρόσληψη διδακτικού προσωπικού πρέπει να προτεραιοποιούνται – και ακολούθως να αξιολογούνται – με κριτήριο την άνοδο της θέσης των πανεπιστημίων – κρατικών και ιδιωτικών – στις διεθνείς αξιολογήσεις. Η χώρα να θέσει στόχο τουλάχιστον πέντε (5) ελληνικά πανεπιστήμια, κρατικά ή ιδιωτικά, να βρίσκονται μεταξύ των κορυφαίων 500 παγκοσμίως μέχρι το 2030 (από 1-2 σήμερα) με βάση μια διεθνώς αποδεκτή αξιολόγηση (QS World University Rankings ή Times Higher Education).
- Διεθνοποίηση: ενθάρρυνση συνεργασιών με αναγνωρισμένα διεθνή ιδρύματα (κοινά πτυχία και ερευνητικά προγράμματα, προγράμματα ανταλλαγών, κοινά ερευνητικά κέντρα, προσφορά από τα ελληνικά πανεπιστήμια online προγραμμάτων στο εξωτερικό που αργότερα θα μπορούσαν να προσελκύσουν φοιτητές), δημιουργία περισσότερων προγραμμάτων στα αγγλικά για την άρση των γλωσσικών εμποδίων, ιδίως σε μεταπτυχιακό επίπεδο και σε τομείς αριστείας για την Ελλάδα (ενδεικτικά: κλασικές σπουδές, αρχαιολογία, τέχνες, τουρισμός, ναυτιλία, ιατρική, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας), κτήση διεθνώς αναγνωρισμένων πιστοποιήσεων, χρηματοδοτικά κίνητρα για πανεπιστημιακά τμήματα που διεθνοποιούν τα προγράμματα σπουδών τους.
- Προώθηση της Χώρας ως Προορισμού Σπουδών: διεθνής εκστρατεία επικοινωνίας με αναβάθμιση της πρωτοβουλίας “Study in Greece”,⁹⁹ που να επισημαίνει τα πλεονεκτήματα των σπουδών στην Ελλάδα (ασφάλεια, πολιτισμός, ποιότητα ζωής, ευκαιρίες σταδιοδρομίας, προσιτή τιμή), τόσο με παραδοσιακά μέσα όσο και ψηφιακές πλατφόρμες και influencers, δημιουργία εθνικού brand, παρουσία σε διεθνείς εκθέσεις κ.λπ. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η συνέχιση και αναβάθμιση ενεργειών ενημέρωσης, προσέλκυσης και διευκόλυνσης εισόδου φοιτητών από την ελληνική διασπορά.
- Διευκόλυνση Εισόδου και Παραμονής φοιτητών και ακαδημαϊκού προσωπικού: απλοποιημένες διαδικασίες φοιτητικής βίζας και δυνατότητα μακροχρόνιας διαμονής για επιλεγμένα κοινά με χαρακτηριστικά ενσωματωσιμότητας (π.χ. ομογενείς, φοιτητές από τα Βαλκάνια και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη).
- Βελτίωση της Φοιτητικής Εμπειρίας: προσφορά προγραμμάτων προσανατολισμού και γλωσσικής υποστήριξης, συνεργασία με δίκτυα προσφοράς στέγης για φοιτητές, πρόσβαση σε υπηρεσίες σταδιοδρομίας και δίκτυα αποφοίτων που βελτιώνουν την απασχολησιμότητα, δυνατότητες πρακτικής άσκησης σε τομείς σημαντικούς για το νέο μοντέλο εξειδικεύσεων της ελληνικής οικονομίας (ενδεικτικά: ναυτιλία, τεχνολογικές start ups, βιομηχανία), θερινά προγράμματα ή campus σε πόλεις και νησιά πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι δυνητικά τομέας συγκριτικού πλεονεκτήματος για την Ελλάδα. Η βαθμιαία ανάπτυξή της από τα πρώτα έτη μετά την Ανεξαρτησία έως σήμερα, έδωσε τη δυνατότητα σε πλήθος Ελλήνων να μορφωθούν και να εξελιχθούν κοινωνικά προς όφελος των ιδίων, της οικογένειάς τους και της εθνικής οικονομίας. Σήμερα, στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης, η υλοποίηση των προτάσεων πολιτικής για την αντιμετώπιση των τρεχουσών προκλήσεων θα επιτρέψει στο ελληνικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να συμβάλλει περισσότερο στην πρόοδο της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, άμεσα ως παραγωγός εισοδημάτων και έμμεσα ως παραγωγός γνώσης και κουλτούρας.

⁹⁹ Το Study in Greece αποτελεί τον εθνικό φορέα διεθνοποίησης της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης. Σήμερα λειτουργεί ως κεντρική πλατφόρμα προβολής ελληνικών πανεπιστημίων και προγραμμάτων σπουδών, παροχής πληροφοριών για υποτροφίες και φοιτητική ζωή, υποστήριξης διεθνών αιτήσεων μέσω της πλατφόρμας @SiG και οργάνωσης δράσεων εξωστρέφειας, όπως διεθνείς εκθέσεις, workshops και στρατηγικές ακαδημαϊκές συνεργασίες (βλέπε <https://studyingreece.edu.gr/>).

Βιβλιογραφία

- Acemoglu, D., S. Naidu, P. Restrepo and J.A. Robinson (2014), “Democracy does cause growth”, *NBER Working Paper series*, Working paper No. 20004.
- Agasisti, T. and A. Bertolotti (2022), “Higher education and economic growth: A longitudinal study of European regions 2000-2017, *Socio-Economic Planning Sciences*, 81.
- Azariadis, K. and A. Drazen (1990), “Threshold externalities in Economic development”, *Quarterly Journal of Economics*, Volume 105 (2), pp. 501-526.
- Balint Lenkei, B. Ghulam Mustafa and M. Vecchi (2018), “Growth in emerging economies: Is there a role for education?”, *Economic Modelling*, 73, pp. 240-253.
- Barro, R.J. (1991), “Economic growth in a cross section of countries”, *Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), pp. 407-443.
- Benos, N., S. Karagiannis, A. Litina and S. Tsiou (2021), “The Long-Shadow of the 1923 Population Exchange between Greece and Turkey on Female Labor and Social Emancipation in Greece”, paper presented in the 19th Conference on Research on Economic Theory and Econometrics, July 12-16, 2021.
- Benos, N., S. Karagiannis and S. Tsiou (2024), “Geography, landownership inequality, and literacy: historical evidence from Greek regions”, *Journal of Population Economics*, Vol. 37, Article 29.
- BiGGAR Economics (2021), “Economic contribution of Udice Universities. Afinla report to Udice,” February 2021.
- Castelló-Climent, A. and A. Hidalgo-Cabrillana (2012), “The role of educational quality and quantity in the process of economic development”, *Economics of Education Review*, (31) 4, pp. 391-409.
- Cohen, D. and M. Soto (2007), “Growth and human capital: Good data, good results”, *Journal of Economics Growth*, 12 (1), pp. 51-76.
- Di Liberto, A. (2008), “Education and Italian regional development”, *Economics of Education Review*, (27) 1, pp. 94-107.
- 7 Ημέρες Οικονομία (2024), «Διαχρονική ανάλυση των επιδόσεων των Ελλήνων μαθητών Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην αξιολόγηση PISA» Τεύχος 494, 22 Φεβρουαρίου 2024.
- European Commission (2025), “European Innovation Scoreboard 2025: Country profile Greece”, Independent Expert Report, Directorate-General for Research and Innovation.
- European Commission (2025), “European Innovation Scoreboard 2025: Country profile Greece”, Independent Expert Report, Directorate-General for Research and Innovation.
- Faggian, A. and P. McCann (2009), “Universities, agglomerations and graduate human capital mobility”, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 100 (2), pp. 210-223.
- Gerring, J., P. Bond, W. Barndt and C. Moreno (2005), “Democracy and growth: A historical perspective”, *World Politics*, 57 (3), pp. 323-364.
- Goldin, C. and L.F. Katz (2007), “The race between education and technology: The evolution of U.S. educational wage differentials, 1890 to 2005”, *NBER Working paper series*, Working Paper No 12984.
- Ίδρυμα Δημοσιονομικών και Οικονομικών Ερευνών (2025), «Μελέτη επιπτώσεων στην ελληνική οικονομία του νέου Νόμου 5094/2024 και την εγκατάσταση και λειτουργία στην Ελλάδα παραρτημάτων αλλοδαπών πανεπιστημίων», Απρίλιος 2025.

- Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2017), «Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις».
- Jaffe, A.B. (1989), “Real effects of academic research”, *American Economic Review*, 79 (5), pp. 957-970.
- London Economics (2024), “The economic impact of higher education teaching, research and innovation”, Report for Universities UK, August 2024.
- London Economics (2023b), “The impact of higher education sector on the UK economy”, Summary Report for Universities UK, August 2023
- London Economics (2023a), “The benefits and costs of international higher education students to the UK economy”, Report for the Higher Education Policy Institute, Universities UK International, and Kaplan International Pathways, May 2023
- New Zealand Institute of Economic Research (2023), “Economic impact of university. Updated contribution to growth,” NZIER report to universities New Zealand – Te Pokai Tara, 25 January 2023.
- Pastor, J.M., F. Pérez and J.F. de Guevara (2012), “Measuring the local economic impact of universities: an approach that considers uncertainty,” *Higher education*, 65 (5), pp. 539-564.
- Psacharopoulos G. (1984), “The contribution of education to economic growth: International comparisons”, Cambridge, Ballinger Publishing Co.
- Psacharopoulos G. (1994), “Returns to investment in education: A global update”, *World Development*, 22 (9), pp. 1325-1343.
- SEO Economisch Onderzoek (2025), “Zonder internationalisering uit balans? Gevolgen van minder internationalisering bij de vijf brede universiteiten in de Randstad”, Onderzoeksrapport.
- Siegfried, J.J., A.R. Sanderson and P. McHenry (2007), “The economic impact of colleges and universities”, *Economic Education Review*, 26 (5), pp. 546-558.
- Watzinger, M., L. Treber and M. Schnitzer (2018), “Universities and science-based innovation in the private sector”, mimeo.
- Yanagiura, T. and S. Tateishi (2024), “Local economic impact of small, non-research private universities: Evidence from Japan”, *Economic of Education Review*, 102, Article 102576.

Ομάδα Ανάλυσης και Έρευνας

Δρ. Τάσος Αναστασάτος | Επικεφαλής Οικονομολόγος Ομίλου Eurobank
tanastasatos@eurobank.gr | + 30 214 40 59 706

Μιχαήλ Βασιλειάδης
 Ερευνητής Οικονομολόγος
mvassileiadis@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 709

Δρ. Κωνσταντίνος Βραχίμης
 Ερευνητής Οικονομολόγος
k.vrachimis@eurobank.gr
 + 357 22 501 333

Δρ. Στυλιανός Γώγος
 Ερευνητής Οικονομολόγος
sgogos@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 456

Μαρία Κασόλα
 Ερευνήτρια Οικονομολόγος
mkasola@eurobank.gr
 + 30 210 40 63 453

Παναγιώτα Κορολή
 Οικονομικό και Διοικητικό Στέλεχος
pkoroli@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 430

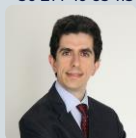
Marcus Bensasson
 Ερευνητής Οικονομολόγος
mbensasson@eurobank.gr
 + 30 214 40 65 113

Δρ. Κωνσταντίνος Πέππας
 Ερευνητής Οικονομολόγος
kpappas@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 520

Παρασκευή Πετροπούλου
 Ανώτερη Οικονομολόγος
ppetropoulou@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 455

Δρ. Θεόδωρος Ράπανος
 Ερευνητής Οικονομολόγος
trapanos@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 711

Δρ. Θεόδωρος Σταματίου
 Ανώτερος Οικονομολόγος
tstamatiou@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 708

Περαιτέρω εκδόσεις μας διαθέσιμες στην ηλεκτρονική διεύθυνση που ακολουθεί: <https://www.eurobank.gr/en/group/economic-research>
 Εγγραφείτε ηλεκτρονικά, σε: <https://www.eurobank.gr/el/omilos/oikonomikes-analuseis/forma-ekdosis-endiapherontos>
 Ακολουθήστε μας στο LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/eurobank>

DISCLAIMER

This report has been issued by Eurobank S.A. ("Eurobank") and may not be reproduced in any manner or provided to any other person. Each person that receives a copy by acceptance thereof represents and agrees that it will not distribute or provide it to any other person. This report is not an offer to buy or sell or a solicitation of an offer to buy or sell the securities mentioned herein, Eurobank and others associated with it may have positions in, and may effect transactions in securities of companies mentioned herein and may also perform or seek to perform investment banking services for those companies. The investments discussed in this report may be unsuitable for investors, depending on the specific investment objectives and financial position. The information contained herein is for informative purposes only and has been obtained from sources believed to be reliable but it has not been verified by Eurobank. The opinions expressed herein may not necessarily coincide with those of any member of Eurobank. No representation or warranty (express or implied) is made as to the accuracy, completeness, correctness, timeliness or fairness of the information or opinions herein, all of which are subject to change without notice. No responsibility or liability whatsoever or howsoever arising is accepted in relation to the contents hereof by Eurobank or any of its directors, officers or employees. Any articles, studies, comments etc., reflect solely the views of their author. Any unsigned notes are deemed to have been produced by the editorial team. Any articles, studies, comments etc., that are signed by members of the editorial team express the personal views of their author.

